Jørgen Chr. Bang

# ANTYDNINGER AF EN ØKOLOGISK SPROGTEORI

- et semantisk essay

November 1987

Jørgen Chr. Bang:
ANTYDNINGER AF EN ØKOLOGISK SPROGTEORI
- ET SEMANTISK ESSAY
Nordisk Institut
Odense Universitet
November 1987
3. oplag: Marts 1996
ISBN: 87-89349-07-5

# INDHOLD


1-20 Indledning

21-43 I Hvad er semantik?

25 Hvad er relevante semantiske problemer?

26 Vedrørende Palmer og begreberne sense og systemsentences

28 Vedrørende sense- definitionen og -forestillingen

33 Modstillingen sense vs speakermeaning

44-83 II Sprogets økologi

47 Kan en gulerod stå alene?

50 Nogle ligheder mellem frøavl og sprogavl til inspiration

54 Præ-natal og præsproglig kommunikations- og betydningsudvikling

62 Sprog, tekster og ord som "selvstændiggjorte enheder"?

69 "Sprog refererer" eller "Sprogbrugeren refererer"?

75 Øjenkontakt fra fødslen

77 Dødehavsrullerne. Ontologisk og hermeneutisk tolkning

79 Ordets betydningskerne eller betydningsrammer

82 Flere kulturer side om side

84-115 III Semantiske grundkategorier defineret med fosterets og barnets liv og kommunikationer

85 Fosterperioden

91 Redundans-begrebet

96 Reference - et nøglebegreb i sprogteori

102 "Ordenes indbyrdes reference" Cotekstuel og (in)tekstuel reference

109 Grammatikken er skabt og skabes af mennesker

116-120 Bibliografi

# INDLEDNING

Jeg bruger genrebetegnelsen til at antyde denne teksts status som forsøg snarere end som afhandling. Der er ikke tale om falsk beskedenhed i denne karakteristik. Jeg anser essay-genren som en lødig videnskabelig genre til antydning af processer, der bruges til afklaringer og begrebsbestemmelser.
Netop i det foreliggende tilfælde har jeg gode grunde til at bruge essay-genren, idet jeg prøver at diskutere og fremstille to uforenelige paradigmer for definition af sprog og tekster. Vel at mærke er der tale om to videnskabelige paradigmer, der hviler på hver deres grundlæggende anskuelser om virkeligheden, kulturen, videnskaben, sprog og kommunikation. Det er to forskellige måder at se på verden på, og ikke blot to forskellige videnskabelige paradigmer, men så at sige to forskellige sprog, der ikke umiddelbart lader sig oversætte indbyrdes.
Mere præcist drejer problematikken sig om SEMANTIK som aspekt af sprog og sprogvidenskab, og de paradigmatisk forskellige semantikker er den traditionelle, lingvistiske semantik, og en dialektisk, lingvistisk semantik, som jeg sammen med filosoffen Jørgen Døør igennem flere år har arbejdet med at udvikle som et kritisk og konstruktivt ægte alternativ til den traditionelle semantik.

De forskellige videnskabelige begreber, kategorier, og procedurer er ikke blot forskellige anskuelser, men implicerer også forskellige praktikker, både i den forstand, at de ER forskellige individuelle og sociale praktikker, og i den forstand at de (som sådanne) er INTERVENTIONER i og af de kulturelle konjunkturer.

Allerede her viser uforeneligheden af de to paradigmer sig: Den traditionelle lingvistik definerer lingvistens processer og produkter som NEUTRALE, mens vi som antydet ser en hvilkensomhelst menneskelig aktivitet, dvs også lingvistiske og videnskabelig aktiviteter som nødvendigvis PARTIKULÆRE og PARTISKE. Herved står de to paradigmer overfor hinanden sådan, at det traditionelle udelukker diskussioner om, hvilke træk ved sprog og sprogvidenskab, der er værdifulde, mens det dialektiske paradigme gør sådanne spørgsmål centrale.

En part af udviklingen og fremstillingen af en dialektisk sprogteori og semantik består således i at lokalisere og identificere den traditionelle lingvistik og semantiks kulturelle implikationer, dvs at afdække hvad og hvem der skjuler sig bag de angiveligt neutrale gevandter.

Når jeg bruger udtrykket PARADIGME, er det ikke fordi jeg finder det særligt godt, men fordi det KUHN'ske begreb står centralt i den internationale videnskabsdiskussion. Thomas Kuhns begreb bruges siden 1973 til at antyde en legitim pluralisme i videnskaberne, og har vitterligt givet ord til en tiltrængt diskussion om rimeligheden i "neutralismens" monopollignende stilling i de videnskabelige institutioner.
Af godt ved begrebet er bl.a. yderligere, at det antyder, at der er tale om gennemgribende indre og ydre mønstre i de videnskabelige praksisser på tværs af de enkelte videnskabelige fag og discipliner.
Hertil kan jeg føje, at de gennemgribende kulturelle former og formninger ikke blot drejer sig om de videnskabelige institutioner, men selvfølgelig om de kulturformationer som videnskaben er part i.
Jeg finder det mindre heldigt ved begrebet, at det antyder en indre og ydre konsistens og kompatibilitet, som ikke svarer til mine erfaringer med og begreber om virkeligheden: Order paradigme antyder en stabilitet og ensartethed af mekanisk karakter, der står i modsætning til også

de videnskabelige kulturer, der hele tiden konstitueres af modsætninger, omend visse træk periodisk dominerer. Jeg ser med andre ord ordet paradigme indvævet i en idealistisk og mekanistisk tanke- og handleform, der ikke er helt velegnet til at begribe og gribe fat om videnskabernes indre og ydre modsætninger, og som også bærer præg af en enten-eller-logik som basis for identifikation og identitet.
De antydninger, som jeg her påpeger ved begrebet paradigme, finder vi også i den traditionelle lingvistik: En ideologi, som går ud fra muligheden og ønskeligheden af at isolere enkelte entiteter og forhold, og beskrive og begribe dem som konstitueret af og ved indre relationer uafhængigt af ydre forhold. I den traditionelle lingvistik kaldes denne måde for DEKONTEKSTUALISERING.

Dekontekstualisering gælder både som videnskabsideal, dvs at videnskaben bedrives af videnskabspersonerne i absolut isolation fra og til den øvrige verden og social- og kulturformation, og som metode- og objekt-ideal, dvs at metoden er eksklusiv i forhold til øvrige ressourcer, og objektet er totalt isoleret fra øvrige relationer og entiteter.

En dekontekstualiseringslingvistik overfor en dialektisk lingvistik kan jeg med en vis ret kalde problemstillingen på den ene led, mens det på den anden led drejer sig om, hvad den ene og den anden forholder sig til som objekter, og hvad vi gør ved og for og med objekterne og deres kontekster.

Dekontekstualiseringslingvistikken betragter DEIXIS som randfænomener i lingvistikken, mens en dialektisk lingvistik ser dem som centrale. Deictiske ord er defineret som lingvistiske enheder, hvis betydninger knyttes intimt sammen med den aktuelle kontekst og dialog, hvori de ytres. Det er f.eks. ord som JEG DU HER NU DEN DET HUN HAN DERHENNE IGÅR IMORGEN osv, dvs ord der refererer direkte til de kontekstuelle konstituenter for dialogen og teksten og som ikke kan lokaliseres eller identificeres uden at vi identificerer eller lokaliserer konteksten.

Ud fra et dialektisk synspunkt er bestemmelsen af direkte og indirekte deictiske træk ved en tekst afgørende for tolkningen af teksten. Bestemmelsen af deixis er en væsentlig nøgle til bestemmelse af sprog.
Sprog er fundamentalt deictisk! Og sprogs indre og ydre sammenhænge og modsætninger hænger uløseligt sammen med deixis, eksplicit og implicit.
Men netop deixis er naturligvis et særligt problembarn for dekontekstualiserings-lingvistikken, som har bundet sig til ikke at binde sig til kontekstuelle forhold.

Og dog ved de fleste af os, at det er afgørende, hvem det er der siger en bestemt ytring, hvornår den siges, hvor den siges og til hvem den siges. Ligger der en besked til dig som lyder "Jeg kommer kl. 5" er du ikke særligt meget klogere, hvis du ikke kan lokalisere og datere: du er nødt til at vide hvem "jeg" er, hvilken dag det drejer sig om og hvor det implicitte "her" eller "der" er. Og om beskeden overhovedet er henvendt til dig.
Du kan ikke slå op i ordbogen eller grammatikken for at få svar på disse spørgsmål. Du må kende konteksten.

Men hvad så med en ytring der ikke indeholder eksplicitte deixis: "Prototypen på ordet mand er en mandlig akademiker, 25-55 år gammel, ca. 180 cm høj, blegansigt der er let branket af højfjeldssol, uden fysiske skavanker, velklædt storbyboer, der taler med middeldyb røst (baryton)."
Er det et citat fra en sort, sydafrikansk pige eller fra en nordeuropæisk mandlig lingvists kursusbog i semantik?

Identifikationen af hvem, der er ytringens "jeg", den deictiske 1. person, lokaliseringen af det deictiske "centrum", er impliceret i enhver tolkning, der tillægger ytringen karakter af sproglig ytring og tillægger den betydning og mening. Hvis det er en papegøje, der har lært at sige ovenstående definition af en mand, eller hvis ytringen foreligger anonymiseret som løsrevet citat på skrift eller lydbånd, implicerer vi alligevel ved tolkningen visse kontekster og visse mulige producenter bag teksten. Vi ser ikke papegøjen

eller båndet eller skriften som "faktisk" producent, når vi tolker ytringens mening og betydning. Vi trækker på vores viden og erfaringer med tekster og konteksters dialektik, når vi ONTOLOGISK identificerer teksten som en tekst, og HERMENEUTISK tillægger den mening og betydning.

Det er ikke en uafhængig indre logik i tekster og sprog, der er vores nøgle til tolkning og identificering af tekster og sprog, men netop afhængige logikker, dvs logikker der er afhængige af vore konteksterfaringer og viden; både TIDLIGERE kontekster og den AKTUELLE kontekst er med i vores tolkninger af teksten, uanset om vi kender tekstens produktionsbetingelser.
Har du alene teksten foran dig som tolkningsobjekt, trækker du på dine erfaringer med tekster og kontekster, når du bruger tekstens lingvistiske data og deres organisering som kilde til interpretation af teksten. Du bruger aldrig ubetingede eller uafhængige sprogregler. Selv den mest regelrette, computeragtige tolkning af en tekst er baseret på dén konteksts kapaciteter og data, aldrig på blot teksten selv. En hvilken som helst model af sprog er baseret på specifikke kontekster og tekster; såvel modellens produktionsbetingelser som dens kommunikations- og konsumtionsbetingelser implicerer specifikke kontekster og tekster.

Men benægter dekontekstualiseringslingvistikken disse evidente påstande?
Et rimeligt svar er nej! Og et ikke urimeligt svar er både ja og nej! Og det er desværre et faktum at den traditionelle lingvistik prioriterer metodologier, der i videst muligt omfang (kan) bruges til at eliminere sprogreglers, sprogbeskrivelsers og sprogs kontekstafhængighed. Den har søgt at definere de centrale lingvistiske træk som dem der er maximalt eller absolut uafhængige af enhver specifik kontekst i bestræbelsen på at definere lingvistikken og sproget autonomt. De prioriterede lingvistiske metoder dekontekstualiserer tekster og sprog, for at kunne hævde at de beskrevne entiteter og sammenhænge er rent sproglige og rent tekstlige, og at de logikker, der således defineres,

gælder for enhver (re-)kontekstualisering af sprog og tekster, uanset om de dominerer eller overhovedet får betydning i den aktuelle kontekst. Det kan for den traditionelle lingvist udmærket anerkendes, i hvert fald erkendes, at "den rent sproglige tolkning" af en tekst over- eller ombestemmes af særlige kontekstuelle forhold, men det ændrer ikke noget ved forestillingen om, og i visse kontekster direktivet om, at teksten selv, eller sproget selv, determinerer en rent sproglig tolkning, ja sågar DEN rent sproglige tolkning.
Vi kender også udenfor lingvistiske kredse distinktionen mellem "den bogstavelige tolkning" og andre tolkninger, og distinktionen mellem, hvad der faktisk siges og hvad den der siger noget mener. Men begge tolkninger, såvel den "rent lingvistiske" som den eller de "kontekstuelle", er jo netop tolkninger i kontekster, og prioriteringen af dominansforholdet er en kontekstuelt bestemt prioritering. Selvfølgelig kan der etableres kontekster, for hvilke det er bestemt, at kun tolkninger og definitioner, der baseres på et bestemt sæt af regler har gyldighed som rette tolkninger og definitioner, og at enhver anden tolkning er forbudt eller negligeret. Og det bestemte sæt af regler kunne jo kaldes Sprogreglerne. Men også her er der tale om en fundamental kontekstafhængighed og -kontrol som forudsætning for ØVRIGE konteksters neutraliserede indflydelse på de faktiske tolkninger.
Og ydermere: selv om personer nok så meget accepterer disse spilleregler, frivilligt eller under tvang, er den enkelte, tolkende person en unik person i en unik situation med en unik historie. Ja selv maskiner bliver udsat for driftsforstyrrelser, og hvem eller hvad kontrollerer om der er tale om en driftsforstyrrelse eller en legal drift?

Den maximalt dekontekstualiserede beskrivelse og tolkning implicerer den maximale kontrol af konteksterne, et komplet gnidnings- og modsætningsfrit totaliseret byrokrati.
Det er selvfølgelig hverken muligt eller ønskeligt. Det er atopisk og umoralsk.

Ikke desto mindre er dekontekstualiserings-syndromet en realitet, og det følgende essay er selvfølgelig stadig præget af det, men det er min intention at etablere en anden basis for at referere til sprog og tekster som kontekstbaserede.
Jeg udvikler og bruger dialektiske nøglebegreber, der bl.a. er karakteriseret ved, at de er eksplicit kontekstafhængige, jeg fremstiller historiske beskrivelser af individers sprogudvikling og sprogtilegnelse som referencebasis, både for os og for individerne in casu.

Mit empiriske materiale er hentet fra mit liv sammen med familie og børn. Jeg lægger vægt på at analysere og fremstille væsentlige træk ved barnets kommunikative udvikling allerede fra undfangelsen og fostertilstanden, fordi det er her den første grund for individets sprog etableres i dets kommunikation med mor, far, søskende og andre og andet.
Jeg betragter naturligvis ikke fosteret som et individ, der er kompetent sprogbruger i Chomsky's eller Habermas' forstand, og jeg beskriver det heller ikke som fejlagtigt afvigende fra sådanne mål. Tværtimod prøver jeg at få hold på og begreber om, hvad barnet og fosteret har af positive kommunikationer.
Selvfølgelig har jeg selv begreber om mit og vores sprog, som både er noget barnet møder og står overfor gennem mine og andres aktioner og reaktioner i bl.a. kommunikative sammenhænge, og som samtidig præger min beskrivelse. Beskrivelsen er lavet i mit sprog, ikke i barnets.
Jeg bruger med andre ord livs- og sprogsammenhænge, som jeg kender intimt til at definere sprog med.
Hermed er begreberne ikke mindre generalisérbare end andre begreber, men basis for generaliseringer er eksplicit historisk.
Jeg spørger ikke om, hvad der skal til for at sprog fungerer, men jeg forfølger barnets og vore kommunikationer for at blive klogere på, hvad det især er, der får sprog til at blive fortroligt kommunikativt middel for og mellem mennesker i givne historiske situationer.

Mit udgangspunkt i fosterets og det førsproglige barns kommunikationer med voksne og søskende, der har sprog i en anden forstand, har jeg eksplicit et udgangspunkt, hvor kommunikationen foregår melem individer som IKKE er homogene i forhold til sproglig kommunikation. Det er langt fra den chomskyanske idealsituation, hvor to perfekte sprogbrugere og sprogkendere kommunikerer.
Og det betyder ikke, at der ikke foregår kommunikation, eller at alting flyder. Det interessante er netop, at der foregår meget kommunikation, og flervejskommunikation, hvor og hvorigennem værdier, betydninger og handlinger formes, omformes og brydes.

Den førsproglige tid er ikke blot forberedelse til en sproglig kommunikation, den er fyldt med kommunikation som betingelse for også senere kommunikation, herunder sproglig kommunikation. Og omvendt er også senere kommunikation baseret på forskelle i individernes sprog, betydninger, værdier og handlinger, hvorfor netop en nøje analyse af kommunikation mellem det førsproglige barn og de sproglige forældre og søskende giver materiale til forståelse af og begreber om, hvorfor og hvordan kommunikation foregår mellem principielt og radikalt forskellige individer. Det vil sige at jeg her i umiskendelig grad har at gøre med et materiale der omfatter kommunikation i heterogene sociale formationer, og vel at mærke en heterogenitet som intet menneskeligt samfund kan dispensere fra: mennesker fødes altid uden dét sprog, som den traditionelle lingvistik betragter som forudsætningen par excellence for sproglig kommunikation.

Jeg kommer ad denne vej også til andre definitioner af, hvad der ligger bag forestillingen om sprogs og ords selvstændiggørelse som karakteristika ved at barnet bliver sprogbruger. "Selvstændiggørelsen" af ordet definerer jeg ikke blot som en abstraktion, men jeg antyder med begrebet real-abstraktion mindst to væsentlige reelle afhængigheder som dialektisk impliceret i såvel etable-

ringen som den videre brug af ord: den ene er, at det er indvævet i personens individuelle og sociale identitet og hukommelsessystemer og knyttet sammen med individets krop; den anden er, at ord og sprog er fundamentalt deictisk og indvævet i personens individuelle og sociale kommunikationsaktiviteter.
Individet lærer indre og ydre afhængigheder af ord og sprog at kende gennem individets ydre og indre afhængige livs- og kommunikationsaktiviteter.
Det individuelle ord og sprog er mærket af individets indre og ydre modsætninger, og er aldrig mere finit end individet og individerne, og deres indbyrdes og sociale organisation.
Ord og sprog er internaliserede i individerne og institutionaliserede i sociale former.

Før ordet er ord og teksten er tekst, har barnet gennemgået meget og gjort meget sammen med andre og andet, har skabt betydninger, kommunikeret betydninger og opfattet, konsumeret og produceret betydninger, meninger og værdier. Det har gennem egnes og andres aktioner og reaktioner mærket og mærket sig, hvad der går som gode og dårlige måder at forholde sig på gennem omgivelsernes positive og negative sanktioner og vibrationer. Det kender lyd og betydning før det kender sprog som sprog. Det kender øjne som referentielt middel sammen med andre kropslige gester og mimik, før det føjer sprog ind som referentielt middel, og sprog føjes ind sammen med og i væsentlig grad defineret af og gennem de øvrige kommunikationssystemer og midler. Det lærer også, at der er nogle personer, som det hellere vil følge end andre; der er far og mor (nok i omvendt orden), søskende og venner, som det gerne eller nødtvunget deler og kommer til at dele identifikationer med, der kommer nye autoriteter og autoritetsformer til ved siden af de familiære - og de forskellige kendte værdier og betydninger brydes med andre, befæstes og omformes, og undertiden omvæltes gennemgribende. De sproglige enheder og relationer formes og omformes og får nye be-

tydninger og prominenser med, og sprog og ord får skiftende status og betydning i barnets og individets kommunikation. Men selvstændig betydning får sproget aldrig.

De fleste sprog har en vso/sov/svo/osv-struktur (verbum, subjekt, objekt). Det er ikke en medfødt sprogstruktur uafhængig af individets forhold til verden, men en naturlig og selvfølgelig erkendelse af individet i dets verden: Det er en basal pragmatisk struktur for erkendelse, nemlig en formning af subjekt-middel-objekt.
Endvidere er der tale om en primitivitet i blot at sige subjekt, middel, objekt uden også at sige subjekt-subjekt-middel-objekt.
At der er tale om så nære kategorier, gør det underligt at tale om at det skulle være specielt medfødte sprogtræk, men snarere, at sprog selvfølgeligt og naturligt udvikles på baggrund af menneskets sociale livsforhold.
Det er muligt for mennesket at lave sprog der er i dialektisk forhold til virkeligheden, mens det ville være mere overraskende, hvis vi kunne erkende og udvikle sprog, som var udenfor denne dialektik, eller ligefrem uforeneligt med vore livsforholds konstituenter.
Der er for mig at se ingen som helst grund til at fremhæve denne grundstruktur som en speciel sprogevne eller medfødt sprogstruktur, snarere er der grund til at sige, at vi ikke kunne lave operationelle og kommunikative sprog og tanker, hvis vi ikke gjorde sådanne eller lignende distinktioner. Altså er der ingen særlig grund til at kalde strukturen lingvistisk, men snarere at tale om at sprog for at være levende sprog må respektere nogle grundlæggende tilværelsesmønstre.

Spørgsmålet er altså ikke, hvordan et fundamentalt sprogmønster ser ud i_og_for_sig, men derimod hvilke sprogmønstre der er nødvendige for menneskets overlevelse.

Al snak om sproglige universalier glider bag af dansen hvis de gøres uafhængige af livsforholdene. Det er ikke sproget der er et artstræk ved mennesket, det er snarere de menneskelige artstræk der determinerer sprog.

Det kan også siges på den måde, at det er snarere pragmatiske forhold der determinerer grammatikken end omvendt. At så grammatikken er blevet en pragmatisk realitet, således at den hører med til vores livsforhold og er del af vores måde at tolke og kategorisere virkeligheden på, understreger blot at der er tale om et dialektisk forhold, men ikke at der er grundlag for interessante postulater og projekter, der går ud på at finde de grammatiske grundtræk som uafhængige. I det omfang det er på sin plads at tale om kausalitet eller determinerende dominans eller hierarki, er det således snarere pragmatikken der kommer før semantikken og grammatikken. At sprog så fæstes som sprog i og med grammatik gør hverken sprog eller grammatik til selvstændige størrelser, uafhængige af semantik og pragmatik. Jeg vil tro menneskets hjerne og krop kunne forme andre grundkategorier under helt andre livsformer, men så var det selvfølgelig heller ikke de kroppe og hjerner. Dybdestrukturen hos Chomsky og "followers" er ikke dyb nok og bliver derved postulatorisk og idealistisk.

Hvordan udvikles sprogets produktivitet og regelmæssighed, dvs det at vi ved hjælp af et begrænset sæt af regler kan lave uendeligt mange sætninger?

Det er da ikke mere mærkeligt end at vi ud fra kendskabet til et begrænset sæt af hændelser og objekter kan slutte og analogisere en hel del om en masse nye og ukendte fænomener.
Når "denne sten falder når jeg slipper den" bliver til at "en sten eller hvad som helst ellers falder" er dog noget også andre væsener end lige netop mennesker lærer og kan.

At finde ligheder og forskelle og danne mønstre er ikke en speciel sprogevne, men en overlevelsesbetingelse.
At kunne analogisere er ikke en særskilt egenskab, knyttet til hvad vi kan med sprog eller hvad vi kan i forhold til andre væsener.

Når en sprogstruktur ligger i de første mange sproglige

ytringer vi hører, er der ikke noget mærkeligt eller specielt lingvistisk i, at det så bliver en produktiv sprogstruktur.
Begejstringen for analogifejl som eksempel på at mennesket er medfødt sprogligt kreativ rammer ved siden af, og fortæller da blot at mennesket, som andre dyr og planter, er produktivt reproduktiv og reproduktivt produktiv.

Min pointe er, at vi ikke forholder os så anderledes til sprog end til andre forhold, at der er grund til at tale om en særlig medfødt eller artsspecifik sproglig grundkompetence, men at sprogligheden muliggøres og er blevet virkeliggjort sammen med vores øvrige virkelighedsforhold, aktivt og passivt.

Hermed siger jeg ikke, at sprog blot er en afbildning af virkeligheden eller vores forhold til virkeligheden, men jeg understreger at der ikke er holdepunkter eller for mig at se værdifulde hypoteser i at gå efter en uafhængig sproglig kompetence, snarere gør vi det, at vi enten intet finder, eller finder alt muligt, eller i praksis, hvis vi skal leve af det, sætter nogle arbitrære skel ind.

Dér ligger en særlig vanskelighed for ethvert sprogsynspunkt, nemlig at vi ikke kan følge sprogets oprindelse hos menneskeslægten; vi kan kun følge det lidt tilbage, og vi er henvist til gisninger og ræsonnementer.
Den individuelle sprogskabelse og sprogtilegnelse er netop vævet sammen, der er allerede sprog omkring os som en pragmatisk realitet.

Hvorfor mit synspunkt så skulle være bedre end det chomskyanske kommer selvfølgelig an på prøver og domme, og hvem der prøver og dømmer. Men jeg vil understrege et enkelt argument, nemlig at mennesket har kunnet overleve ikke i kraft af en specialisering, men netop i kraft af heterogene kvalifikationer og egenskaber. At ville isolere en enkelt egenskab smager for mig for meget af en mode, der går på

specialisering og udpegning af enkelte stjerneegenskaber, som om det var dem vi levede af. Men der er da mange, der har levet godt af specialisering. Ja, men netop i kraft af heterogeniteten.
Hvis Chomsky får godt med brød er det ikke i kraft af syntaktiske træer alene, men nok så meget i kraft af levende træer og skove og planter. Og hvis de forsvinder, i specialiseringens navn, så forsvinder også specialiseringen.

Sproget er noget særligt, og det er ikke noget særligt særligt, og ingen af de særlige menneskelige egenskaber er uafhængige af hinanden, såvel som kroppens dele incl. mind hænger vitalt sammen.

Jeg vil kalde Chomsky's synspunkt for linguisme i analogi med sexisme og racisme. Om en lingvist så er analog med en sexist og racist afhænger nok af, hvad det er for en lingvist vi taler om.
Men enhver hævdelse af ren lingvistik er pervers.
Og hævdelsen af rene autonome lingvistiske kapaciteter i individet eller i samfundet er forskruet og usund.

Jeg hævder tværtimod, at det er vor tilværelses grundstruktur der bestemmer vore sprogs strukturer, og ikke omvendt, omend jeg gerne anerkender en dialektik, der hverken er vor tilværelses grundstruktur eller vor sprogstruktur, men har menneskelige individer og sociale relationer som primære konstituenter omend ikke som eneste konstituenter. Verden var før mennesker og vil være efter mennesker, og såmænd kan det også tænkes at mennesker eller ånd vil være før og efter denne verden.

Men tilbage til min aktuelle pointe:
Mennesker har gjort sig ord og sprog i verden om verden. Havde mennesker ikke gjort det, havde alting set anderledes ud. Mennesker lærer stadigvæk sprog, og hvis vi ikke gjorde det, så alting anderledes ud. De mennesker der ikke lærer sprog, har helt andre liv end dem der lærer sprog. Måden vi lærer sprog på og bruger sprog på, betyder meget

for hvordan vore liv ser ud og er. Vor tilværelse i et fremmed land er anderledes, når vi ikke kender sproget end når vi kender sproget. Men det er ikke bare sproget der bestemmer. Kommer du som allerede estimeret professor til et fremmed land skal du nok gøre dig positivt (for dig) gældende og få dit daglige brød. Men kommer du uden forhåndsværdi er det langt sværere for dig at få det daglige brød. Det er ikke kun med sprog at vi handler og behandles symbolsk. Og sprogets funktion i symbolske interaktioner er ikke spor nødvendigvis udslaggivende. Hvorfor dog så denne opmærksomhed om at isolere sprog?

Vi associerer fra og til vores livsverden med vore kroppe og hukommelser.

Det er ikke mærkeligt, at de medier, vi gør os og bruger til association, danner former, der er adækvate for vore vitale relationer og distinktioner og similariteter.

Det er ikke mærkeligt at vi associerer og generaliserer fra tidligere erfaringer med begreber og tankeformer der er afgørende præget heraf. Og omvendt møder vi nye erfaringer med sådanne generaliseringer.

Sprog må naturligvis for at kunne bruges af os i vore verdener være adækvate midler til såvel social kommunikation som omverdens- og selvidentifikation.

Det er i vor livssituations vitale konstituenter, vi kan finde vore sprogs konstituenter, og det er min tese at også i de "indre" sproglige associationer og identifikationer, de lingvistiske relationer og kategorier, henter vi de basale former fra vores livsverden, og nærmere bestemt er sprog formet gennem generationer og individer i vore biologiske, sociale og ideologiske konjunkturer.

Gennem vore forældres sproglige formninger af verden overtager vi nogle formninger af verden, men vi overtager ikke vore forældres formninger som blot og bar kopi, vi former selv og giver os vore tolkninger, indhold og værdier.

Og vi overtager ikke blot vore forældres sproglige former, vi former dem gennem vore modsætningsfyldte kommunikationet med dem. At der kommer mange lighedstræk, er dels begrundet i, at det er forældre vi deler meget med (men ikke i samme position), det er samme rum og tid vi kommunikerer i, og dels begrundet i, at vi har mange biologiske og sociale fælles vilkår for overlevelse og derfor også kan antage mange fælles ideologiske træk. Vore sprog er udviklet gennem de biologiske, sociale og ideologiske brydninger, og er ikke blot og bart ideologiske eller begrebsmæssige former eller et ideologisk system.

Der er biologiske og sociale grænser for, hvad vi kan antage som ideologiske former og sprog, og de er historiske, ligesom de grænser som de overleverede og herskende sprog og ideologiske former implicerer for vore sociale og biologiske aktiviteter, herunder tolkninger af vore aktiviteter, er historiske, individuelt og socialt.

Når sprog som mit modersmål har frosset nogle grammatiske grundformer som subjekt, verbum, præpositioner, objekt$_1$ og objekt$_2$, fatter jeg dem med mine historiske erfaringer med subjekt-subjekt-, middel- og objekt-enheder og -relationer fra mit SYNSPUNKT og jeg får dem justeret gennem andres aktioner og reaktioner på mig.

Jeg har ikke en særlig lingvistisk kasse med mig ind i verden, og sproget bliver ikke til (i) en særlig lingvistisk kasse, men i og for mig i min livsverden, hvor jeg er subjekt og objekt og med-subjekt og medobjekt, hvor jeg agerer og ageres med.

At jeg lærer at kalde en pipfugl for "en pipfugl" er ikke isoleret fra mig og mine sammenhænge, hvori jeg lærer det. At jeg lærer at knytte ord sammen i bestemte rækkefølger og identificere ord som bestemte ordklasser er ikke blot en sproglig imitation, men netop nogle sammenhænge og identifikationer som går som adækvate i mig og mine omgivelser.

Ordets OBJEKTREFERENCE er knyttet sammen med mine relationer til objektet i konteksten og henvendelsessammenhængen, og tidligere ord og lyd, samt objektets relationer til andre objekter. OBJEKTREFERENCEN er knyttet sammen med COTEKST- og KONTEKST-referencer. Objektrelationen er medkonstitueret med socialrelationen, aktuelt og erindret. Hvad verber "kan tage" af subjekter og objekter (og præpositioner) er ikke bestemt af uafhængige sprogregler, men sprogreglerne reflekterer vore identifikationer og tidligere generationers identifikationer.

Hvorfor forudsætte medfødte kategorier?

Sprog er også symbolsk og de symbolske funktioner er lært gennem sociale kommunikationer. Det er ikke blot sådan, at ytringen (i Bühler's terminologi) har tre dimensioner: en symbol-, en signal- og en symptomfunktion (som hos Roman Jacobson er suppleret med en metasproglig, en fatisk og en poetisk), det er ikke blot sådan at disse funktioner eller dimensioner fungerer i og med den enkelte ytring i dennes kontekst; men det er ydermere sådan at vore sproglige hukommelser, f.eks. om et ords symbolfunktion, er præget af de kontekster hvori ordet er præget i os.
Og den er præget forskelligt i os, eftersom vi har forskellige geneser og liv, og den er præget systematisk ensartet, hvor vi har systematisk ensartede livsbetingelser (og det er altid kun partielt).
Ordene i vore leksika, vore individuelle cotekster, er medpræget af de kontekster, hvorigennem vi har bidt mærke i ordene, præget og mærket af de positive og negative sociale sanktioner, vi har mærket.
Et ord er ikke et erindringsmærke om blot en symbolrelation til objekter, men om et uendeligt antal andre relationer af forskellig aktuel prominens, og hvilke der dominerer er altid et historisk spørgsmål.

Visse betydninger gøres socialt prominente gennem institutionaliserede sanktioner, dvs systematisk ensartede aktioner og reaktioner i forhold til bestemte sproglige data.

Forskellige institutioner prioriterer forskellige grænser for symbolværdierne, og det er ofte et dramatisk kompetencestridspunkt mellem forskellige institutioner, hvem der skal bestemme hvad der er den rette symbol-betydning, og der er ofte indenfor samme institution en tilsvarende kamp. Også inden i individet er der modsætninger og kampe mellem forskellige definitioner. Og så længe der er liv i individer, er betydninger ikke fikserede finalt.

Jeg peger i essayet på, at ordene (og ytringerne) er mangfoldige i betydninger og meninger, og at det snarere drejer sig om at finde de kritiske grænser for individer og sociale formationers betydninger, end det drejer sig om at finde den mindste fællesnævner eller anden reduktionistisk "hård kerne" af ords og ytringers betydning.

Hurford & Heasley definerer SENSE = "the indispensable hard core of meaning", og jeg siger hertil, at der på den ene side så slet ikke er nogen sense og på den anden side uendeligt mange sens'er ved et givet lingvistisk udtryk. Miseren hænger sammen med, at traditionen stiller et absolut sprog op over for sprogbrugen. Den godkender at sprogbrugen er styret af mange forhold, individuelle og sociale, regelmæssige og mere eller mindre tilfældige, mens den plæderer for at sproget kun er styret af sproget selv, som igen udgør én dimension af permanent og konstant art som medbestemmer af sprogbrugen.
Hertil kommer at vore modeller af sprog er en del af vores sprogbrug, også selv om modellerne er formaliserede, algebraiserede eller på anden måde særligt institutionelt genremæssigt mærkede og formede.
Det betyder også, at jeg ikke står over for et blot og bart fantom, der er ligegyldigt, når jeg kritiserer den traditionelle lingvistiks grundforestillinger.
Forestillingerne er institutionaliserede realiteter, der er med til at bestemme vore tolkninger og brug af sprog. Og det er ikke kun blandt traditionelle lingvister forestillingen findes; den er udbredt bl.a. i den form, at

man henviser til et udsagns og en teksts bogstavelige betydning: "der står faktisk det i teksten", eller: "du sagde faktisk sådan og sådan". Det ville da også være ganske usundt, hvis en tekst kunne betyde hvad som helst, eller hvis man kunne sige hvad som helst uden konsekvenser. Men forestillingen om, at det er sproget selv der sætter grænserne for betydningen er usund, fordi den dækker for, at også sproget selv tolkes af os, når vi henviser til "den rent sproglige" betydning, og fordi den giver denne tolkning en isoleret og suveræn status over de øvrige tolkningsdimensioner.

Jeg prøver i dette essay at anskueliggøre, at sprog ind i de mindste enheder og sammenhænge er uløseligt sammenvævet med vore levende modsætninger.
Det er ikke sådan, at en grammatik eller en ordbog er mindre semantisk og pragmatisk infiltreret eller infiltrerende end en pragmatisk tolkning af en tekst. Der er ingen dimension i sprog som er sikkert og fast og indiskutabelt udgangspunkt for de øvrige.
Hvad og hvem der holder sprog tilpas på plads ligger uden for sproget selv: det gør mennesker og institutioner, bl.a. ved hjælp af at definere og omdefinere sprog. Det sker ikke blot ved ordbogsrevisioner, men i hver eneste dialog og er en fortløbende konfliktfuld historisk proces, hvis motor er kompleks og hvor sprog ikke spiller nogen selvstændig rolle, omend sprog er med i det hele i vores livsverden. Den "gode" tolker kan tolke meget (rigtigt og værdifuldt) af en tekst og en sproglig ytring, men den gode tolker trækker også på mange erfaringer med tekster og kontekster, ikke blot på kun tekster.

Enhver bestemmelse af en tekst er en kontekstuel bestemmelse. Der findes ingen bestemmelser af en tekst som ikke er kontekstuel. En grammatik og en ordbog er også kontekstuelle bestemmelser. Det betyder ikke, at tekst og kontekst flyder sammen. Tekstlige og sproglige enheder er identificérbare som tekstlige og sproglige, og denne identifikation foregår i kontekster som også er identificérbare.

Den strukturalistiske forestilling om at den sproglige form er en stabil konstant, som kan identificeres og beskrives ens, gælder højst for personer i bestemte kontekster der respekterer bestemte måder at anskue teksten og sproget på og bestemte måder at handle i konteksten på. Bestemmelser og definitioner af også sprogformer er en kontekstuel bestemmelse af hvad der er form, og den tilsyneladende konsensus blandt mange lingvister om, hvad der tæller som form, er bestemt af relativt ensartede, partikulært dominerende sproglige og handlingsmæssige fællesskaber disse personer imellem, ikke nødvendigvis som resultat af en kontrakt dem imellem eller et faktisk direkte samarbejde (for det er der meget lidt af i disse institutioner), men især af de institutionaliserede organisationer, deres handlinger og arbejde foregår i og er del af.

Hvad der tæller som ÆKVIVALENS og ÆKVIVALENTE udtryk spiller en stor rolle i lingvistikken og semantikken, og også her gælder det selvfølgelig, at spørgsmålet om identisk værdi af forskellige enheder afhænger af, hvad der tæller som værdier. Og når det drejer sig om værdier er det evident, at hævdelse af neutralitet - værdineutralitet - er en absurd påstand. Hverken sociale eller individuelle værdier er konstante eller neutrale, men historiske og kontekstuelle og bundet til menneskers livssituationer og livsverdener.
Jeg antyder i essayet, at der er inspiration at hente for sprogvidenskaben i andre værdividenskaber som økologi og økonomi. Jeg antyder desuden, at der er inspiration at hente i et menneskes livshistorie og sproglige udvikling, og illustrerer med nogle anskuelser på og beskrivelser af vores første livstid, dvs fra undfangelsen til ca. 3 års alderen. Overalt er mine anskuelser og beskrivelser formuleret på baggrund af den traditionelle lingvistiks og semantiks centrale teser. Dvs at min fremstilling trækker dét frem i forgrunden, som den traditionelle lingvistik skubber i baggrunden eller ud af synsfeltet, og som jeg

samtidig finder dels kan tjene til at anskueliggøre nogle af denne lingvistiks fundamentale skævheder (altså et kritisk moment), dels kan tjene til at fremhæve centrale momenter i en dialektisk sprogteori (altså et konstruktivt moment).

Eksplicit og implicit henviser jeg således til følgende lingvister: F. de Saussure, Hjelmslev, Chomsky, John Lyons, F.R.Palmer, G.Leech og Hurford & Heasley. Det er deres formuleringer, jeg eksplicit og implicit diskuterer, og det er disse personer jeg henviser til, når jeg skriver om den traditionelle lingvistik.

Essayet har således disses hovedværker som én tolkningsnøgle. Som en anden tolkningsnøgle henviser jeg til filosoffen Jørgen Døørs skrifter og selvfølgelig mine egne hidtidige.

Det foreliggende essay indgår i Døørs og min serie af sprogteoretiske essays. Det udgives i et lille oplag, fordi essayet i den foreliggende form næppe er interessant eller inspirerende for et større publikum på grund af den særlige indforståethed, der her er forudsat.

# HVAD ER SEMANTIK? I

Dette essay handler om LINGVISTISK SEMANTIK. Det vil sige at emnet er betydning og mening i et lingvistisk/sprogligt perspektiv.
Betydning og mening er ord vi bruger i hverdagssproget, både i professionelle og ikke-professionelle sammenhæng. Det lille barn lærer i forbindelse med sprogudviklingen, hvad de forskellige ord og talemåder betyder, og det lærer at udtrykke sine meninger ved hjælp af sproget.
I hverdagssproget har vi allerede en vigtig skelnen mellem betydning og mening. Betydning er i en vis forstand noget ydre, mens mening går på noget indre. Således kan vi snakke om, at Karen Blixens forfatterskab betyder en hel masse for medieindustrien idag, hvor hendes værker transformeres til film. Samtidig kan vi snakke om, hvad meningen med hendes forfatterskab var. Det er to forskellige semantiske aspekter af de tekster, som vi taler om.
Selv om der er tale om to forskellige aspekter, er der ikke tale om to uafhængige aspekter.De to aspekter står i et indbyrdes dialektisk forhold.
Det er nemlig sådan, at de betydninger der produceres altid produceres med en basis i hvad der kan være af meninger i forhold til teksterne, og omvendt er de meninger, som vi tilskriver i forhold til teksterne altid forbundet med de betydninger som normalt tilskrives den slags tekster.

Når vi har med sprog og tekster at gøre, er der altid to semantiske aspekter på spil, nemlig betydningsaspektet og meningsaspektet.
Ligesom der ligger noget ydre i betydning og noget indre i mening, således kan vi også sige, at betydning omfatter de sociale aspekter af semantisk indhold, mens mening omfatter de individuelle.

For at tydeliggøre, hvad jeg snakker om, vil jeg i det følgende tale om henholdsvis social betydning og individuel mening.
Semantikken handler således om dialektikken mellem social betydning og individuel mening i forhold til genstanden tekster og samtaler.

Det er en udbredt antagelse, at ord og tekster betyder hvad de betyder, dvs at ord og tekster har en stabil kerne af betydning, som er stort set uafhængig af hvem der bruger ordene og teksterne hvor og hvornår og hvorfor. Det er en antagelse der er forbundet med forestillingen om, at ord og tekster betyder noget i sig selv uafhængig af den kontekst, hvori de indgår.
Det er også en udbredt antagelse, at ord og tekster ikke betyder noget i sig selv, og at betydningen helt og holdent afhænger af hvem der siger og bruger dem, dvs at det altid er konteksten der bestemmer hvad ord og tekster betyder
Den første antagelse er en væsentlig forudsætning for forestillingen om, at sprog og tekster kan produceres og tolkes af maskiner, og at ord og tekster kan reproduceres i det uendelige uden væsentlige ændringer i betydningen.
Den anden antagelse indebærer, at der ikke kan siges noget generelt om hvad ord og tekster betyder, for betydningen er altid historisk unikt bundet til den historisk unikke kontekst, eller at spørgsmålet om ords og teksters betydning helt og holdent er et spørgsmål om personer og sociale relationer.
Hvilken antagelse er den rette?
Det spørgsmål er ikke så let at besvare. Det letteste er at sige, at ingen af antagelserne er rigtige, men hver især indeholder vigtige aspekter af sprogs og teksters semantik, som bliver forkerte når de isoleres.

Ser vi på den del af sprogvidenskaben som har domineret institutionelt som Videnskaben om sprog i en generation i dette århundrede, så har det været magtpåliggende her at fastholde og rendyrke den første antagelse.

Ser vi på de udviklede byrokratier i de samfund hvori denne Videnskab har været dyrket med social succes, har det også været et vigtigt ideologem, f.eks. i retssystemerne og sagsbehandlingerne, at enhver unik foreteelse kunne bringes på en ensartet formel, således at forskellige foreteelser kunne behandles som en og samme sag.
Ser vi på en anden side af disse samfund, den kapitalistiske, så har denne side også været forbundet med, at forskellige enheder kunne gøres til ækvivalenter, og at denne ækvivalens kunne garanteres en vis stabilitet uafhængig af skiftende kontekster.
Ser vi på en tredje side af disse samfund, den industrielle, er det ligeledes klart, at fornuften i den industrielle produktions- og handle-måde afhænger af, at det anses for ønskværdigt og muligt at masseproducere identiske enheder, dvs forskellige enheder med ubetydelige forskelle. Endvidere at denne mængde af ensartede enheder umiddelbart kunne indgå som fungerende moduler i forskellige sammenhænge uden ændring af deres egenskaber.
Ser vi på en fjerde side, nemlig det elitære i kombination med det demokratiske, har det været vigtigt, at et flerfold af interesser har kunnet subsumeres under ét sæt af interesser, der kunne fremstilles som om det var en fælles og neutral interesse. Det gælder f.eks. definitionen af pronominet 'han', som har været brugt til at referere til både kvinder og mænd med, og definitionen af nationaløkonomien og valutabalancen, som har været brugt til at referere til enhvers interesse i de samme tal.
En særlig side som har været fremherskende i nyere tid, informationssamfundet, hænger ligeledes sammen med forestillingen om, at det semantiske indhold i tekster som udsagn om og definitioner af virkeligheder, kan udbredes identisk til hvem som helst, blot der gives tilstrækkelige teknologier.

Overfor disse sider, som på ingen måde her skal fremstilles som en udtømmende beskrivelse af vore samfund, er der dukket flere modbevægelser op, og også flere uafviselige

modsigelser. Jeg tænker her på, at disse massive uniformeringsproduktioner hånd i hånd har sat vitale livsbetingelser overstyr, både for mange individer og for menneskeheden generelt. Selv om de nævnte logikker langt hen ad vejen i et kvart århundrede har kunnet bekræfte hinanden, har de i fællesskab sat andre væsentlige forhold udenfor betragtning, som nu viser sig som regulære hindringer også for disse logikkers videre fremfærd.
Logikkerne fremtræder nu ikke længere alment som fornuftige, ønskværdige og nødvendige, men i stigende grad som destruktive i forhold til personer og ressourcer. Isolationen af gødningsstoffer og kunstgødningsindustrien har tilsidesat de kontekstuelle betingelser for fortsat dyrkning, og har omformet den frugtbare muld til et giftigt kemisk tæppe, som det i bedste fald tager år atter at gøre frugtbart.
Det danske landbrug står f.eks. i en næsten uovervindelig krise, hvor den kemiske fabrik, som det er udviklet til, bliver dyrere og dyrere at holde igang, fordi de naturlige ressourcer bliver færre og færre, fordi de systematisk er blevet negligeret. Og regningerne for afledede - i bogstavelig forstand - destruktive virkninger på omgivelserne dukker op som ubetalelige. Eller den såkaldte sundhedssektor, der kræver flere og flere ressourcer, fordi den systematisk har nedbrudt de naturlige ressourcer til vedligeholdelse af sundhed og helbredelse, støder nu på den økonomiske grænse for hvad der kan nås ad den vej.

Om det dekontekstualiserede synspunkt er det rette eller ej, er blevet et åbenlyst overlevelsesspørgsmål. Om det har været det rette, er klart i den forstand at de massive økonomier har rettet sig efter det i en generation.

Nu kan det måske synes lidt voldsomt at bringe disse forhold ind i diskussionen om, hvilke antagelser der er de rette, eller de mest frugtbare, for en lingvistisk semantik. Men der er for mig ingen tvivl om, at det netop er sådanne sammenhænge, som den lingvistiske semantik som en

institutionel videnskab må vurderes og udvikles i forhold til. Hvis vi ikke gør det, så er vi nemlig med i den systematiske blindhed overfor de vitale ressourcer og sammenhænge, som er skitseret ovenfor. Der er ikke kun kemi-videnskaberne som står overfor en økologisk omstilling, det gælder selvfølgelig også alle andre videnskaber. Og ikke mindst sprogvidenskaberne, fordi vores mulighed for at afværge de økologiske katastrofer, som de dodominerende produktionsmåder har gjort til dagligdag, hænger bl.a. sammen med, at vi udvikler andre kommunikationsformer for såvel vores indbyrdes forhold og vores forhold til omgivelserne. Kommunikationsformer, der åbner op for følsomme og fornuftige identifikationer og anvendelser og udviklinger af de ressourcer, som personer og omgivelser faktisk har. Det er en dødssejler kun at fokusere på de tilsyneladende identiske træk; det er vitalt at udvikle blik for de forskelligheder der betinger organiske udviklinger.
Det er således et mål for semantikken at åbne op for mere følsomme og fornuftige tolkninger af tekster og samtaler, ikke at få mast enhver ind i samme matrice.

## Hvad er relevante semantiske problemer?

Dette spørgsmål vil jeg besvare ad to veje:
Den ene vej er gennem en kritisk og konstruktiv analyse af den anerkendte, institutionaliserede semantik, dvs en analyse af, hvad internationalt anerkendt semantik beskæftiger sig med. Denne vej er så at sige en intern videnskabelig analyse, der afdækker hvilke spørgsmål og problemer, der indtil nu prioriteres som VIDENSKABELIGT GYLDIGE OG RELEVANTE SEMANTISKE PROBLEMER.
Den anden vej er gennem en kritisk og konstruktiv analyse af nogle tolkningsproblemer i "hverdagsforhold", dvs en analyse af nogle sagsforløb der implicerer semantiske tolkninger og beslutninger og hvor det så at sige ikke er videnskabelig semantik, eller videnskabelige semantikere

der bestemmer tolkningerne. Det er jo nemlig sådan, at semantiske problemer er noget hverdagen er fuld af i tekstbaserede samfund og institutioner, og det er velkendt, at mange menneskers livsbetingelser ofte afgørende bestemmes af, hvordan deres "sag" defineres og tolkes af andre, specielt af andre som har magt og kompetence til at sætte deres tolkning igennem som den gældende. Tænk bare på f.eks. bistandsklienter: en bistandsklients situation bestemmes i høj grad af både at være klassificeret som bistandsklient og af at være afhængig af hvordan sagsbehandlere beskriver og tolker hendes individuelle situation, dvs transformerer den konkret individuelle situation til en generel sag.
Denne omformning af virkeligheden til en anden formaliseret virkelighed, sagsfremstilling og terminologi og kategorisering er en proces, der foregår daglig i vore offentlige institutioner.
Retssystemet bygger på tilsvarende transformationer, og det gælder i vore samfund at der er uddannet og udvalgt bestemte personer, der har fået myndigheden til disse vigtige definitioner. Den person, hvis forhold beskrives, er ofte uden kvalifikationer og kompetence til at vurdere og bestemme om beskrivelserne og definitionerne - og ikke mindst deres betydning i forvaltningsapparatet - i rimelig grad svarer til den virkelighed som de selv kender, og som sagsfremstillingen fremtræder som korrekt og gyldig beskrivelse af.

## Vedrørende Palmer og begreberne SENSE og SYSTEMSENTENCES

Palmer havde to hovedpunkter i vor samtale februar 1987 i Reading:

1) enhver videnskab må arbejde med idealiserede betingelser,
2) enhver videnskab må arbejde med stabile størrelser.

Et ords (eller en systemsætnings) sense er den stabile kerne under idealiserede betingelser, dvs dekontekstualiseret.

Jvf. kemikeren, der definerer $H_2O$ som 'rent vand' også selv om det i praksis er meget vanskeligt at isolere og måle.

Og jvf. at sensebetydningen af ord er meget stabil i praksis over længere perioder, sådan at kompetente sprogbrugere i det store og hele er enige om, hvad bestemte ord ihvertfald betyder. At der så kommer andre betydninger med i praksis - medbetydninger (kontekstbetydninger) eller bibetydninger - ændrer ikke afgørende herved. Det er tillægsbetydninger eller modifikationer af den anerkendte kernebetydning i den kontekst, men netop ikke af kernebetydningen i sig selv.

Hertil er der at sige et par ting:

a) kravet til idealiserede betingelser må være
   - at de er realistiske,
   - at de er relevante,
   - at de er operationaliserbare,
   - at de "følger varen som varedeklaration",
   - at de ikke hypostaserer idealiserede konstruktioner som reelle, hverken direkte eller indirekte i virkningshistorien.

Flere ting kan føjes til af forskningspolitiske og videnskabsteoretiske definitioner.

Når vi har sprog som objekt, er der en afgørende kritisk grænse for idealiserede betingelser: nemlig om de enheder der konstituerer sprog som sprog er med eller ej, og allerede her er den "normale" lingvistiske idealisering sådan at den eliminerer sprogbrugerne helt eller delvis.

b) Med hensyn til stabil kerne er det et spørgsmål om, ikke alene om der er stabile træk der går igen, men også

om disse er væsentlige i den forstand at de dominerer. Det er her et spørgsmål om kritiske grænser for betydningslighed og -forskel. For detandet er der et problem med afgrænsningen af ét sprog og én periode. Der er her normalt tale om en vag definition af sprogsamfundet og epoken inden for hvilke sproget er hvad det er. Uden angivelse af hvordan sprog forandres og hvorfor. Det skyldes bl.a. den moderne lingvistiks afstandtagen fra diakrone sprogundersøgelser.

Ønsket om stabilitet og idealistiske idealiserede betingelser hænger nøje sammen med en særlig industriel og byrokratisk "maskine-logik" og statiske forskningsparadigmer.

For Palmer var det er problem, hvis sprogvidenskaben havde andre paradigmer end de øvrige videnskaber, for så var det jo ikke en normal videnskab. Dette var også et problem for F. de Saussure. Omvendt kan det godt være at netop sprogvidenskab støder på paradigmegrænser før andre, så i stedet for blot at applicere andres paradigmer kunne sprogvidenskaben måske blive model for andre, som sidder i samme problematikker.

## Vedrørende SENSE-definitionen og -forestillingen

Det er for den klassiske lingvistik og semantik fra strukturalismen og de Saussure et afgørende anliggende at kunne isolere sproget i sig selv fra dets kontekstafhængighed.

For semantikken betyder det, at man skal kunne skelne skarpt mellem betydninger bundet til sproget selv og betydninger der kommer til i og med brug af sprog. Distinktionen er her mellem sprogsystemet og sprogbrugeren.

Den betydningsterminologi der knyttes til sprogsystemet,

har sense-begrebet som nøglekategori. Sense defineres netop som den betydningskerne der er uafhængig af brugen.

Hertil er jo straks at indvende, at sprog der ikke bruges af nogen til at betyde noget ikke betyder noget som sprog. Så det ligger allerede i sense-definitionen at den skal forstås med en underforstået kompetent sprogbruger i et homogent sprogsamfund. Det vil sige, at sense ikke er sproget i sig selv, men er en påstået normal betydning i et antaget normalsamfund af temmeligt ensartede sprogbrugere (i vag betydning endog kun).

Omvendt betyder en sådan definition, at de betydninger der defineres som sense, så også defineres som de normale betydninger, og de andre betydninger som personer måtte tillægge givne udtryk, så er mindre normale, hvorved disse personer også på forhånd er mindre normale, medmindre de kan godtgøre at deres situation er en mindre normal situation.

Der er endvidere den ulempe ved denne definitionsform, at den ikke er til at teste, den er så at sige resistent overfor kontrol og kritik. Den hænger sammen med at nogen pr. autoritet definerer ordenes og sætningernes sense, men uden at der siges noget om hvem eller hvordan. I praksis er det f.eks. ordbøger og grammatikker, der sammen med de særlige tolkningsautoriteter inden for de forskellige sociale institutioner bestemmer, hvad der er den normale betydning = den rette betydning i de givne tilfælde.

Ved at definere sense-begrebet uden reference til hvem, hvordan og hvorfor der bruger og kan bruge begrebet og bestemme ordbetydninger, går sprogvidenskaben uden om en varm kartoffel.
Det er netop et afgørende moment ved semantik at fastlægge, bestemme, påvirke, kritisere tolkninger af udtryk, og så er det jo ikke til meget nytte blot at oplyse, at udgangs- og kernepunktet for ytringers betydning er deres sense.

Hvem bestemmer sense og hvordan?

> "Sense refers to the SYSTEM of linguistic relationships (sense relations) which a LEXICAL ITEM contracts with other lexical items - the PARADIGMATIC relationships of SYNONYMY, ANTONOMY, etc., and the SYNTAGMATIC relationships of COLLOCATION. See Lyons 1977b Ch.7." Crystal, p. 276.

Se her, hvordan det er de lexicalske enheder der kontakter hinanden. Hvordan kan de det? Det er naturligvis sprogbrugere, som ikke bare er sprogbrugere, men producenter der producerer relationerne.

Videre er SENSE defineret i modsætning til REFERENCE SEEN
> "as EXTRALINGUISTIC - the entities, states of affairs, etc., in the external world, which a linguistic expression stands for." (Ibid.)

Reference har altså med henvisning til den ydre verden at gøre, og her menes ydre i forhold til sproget selv.
Men igen: også denne henvisning er jo ikke noget sproget eller ytringen selv gør. Den sproglige enhed, som ytringen (bl.a.) udgør, bruges af nogen til at referere med og tolkes af nogen (andre) til at forstå ens henvisninger med.

Sense er også f.eks. hos Hurford & Heasley defineret som ordbetydningens plads i et system af ordbetydninger.
Hvad vil det sige? Det vil sige at nogen bruger ordet til at henvise til noget med, og så bruger andre ord til at henvise til noget andet med. Hvis det ene og det andet henvisningsobjekt har visse lighedstræk, så har ordene for det ene og det andet også visse lighedstræk. Men det er immervæk ligheder og forskelle i henvisningsobjekterne, der betinger ordbetydningernes indbyrdes relationer.
At vi så bl.a. ved hjælp af sprog erkender visse relationsformer mellem bestemte virkelighedsobjekter og så kan bruge dem heuristisk til at finde eller se tilsvarende relationer mellem andre, er en lidt anden sag, som bl.a. er meget interessant i forbindelse dels med de i grammatikker (og semantiske fields) fastfrosne former (og kategorier)

dels med de psykologiske og ideologiske og erkendelsesmæssige præferencer og hæmninger, som et givet sprog implicerer.

Men selv om det er klart, at sense hviler på referentiel henvisning, og således er genetisk (historisk) bundet af reference og henvisning til den "ydre" verden, så er det hele ikke hermed sagt. Såvel reference som sense er personafhængige, ikke blot eller primært objektafhængige. Reference og sense er begge henvisningskategorier, som er afhængige af personelle henvendelsesformer og aktiviteter.

Sense henviser så at sige til andre ord (co-tekstuel reference), mens reference henviser til kontekstuelle objekter (kontekstuel reference). Ordenes indbyrdes relationer får de i kraft af at de er blevet brugt og stadig bruges kontekstuelt som de gør, og ordenes referentielle relationer får de i kraft af at være signifikant identificérbare i forhold til andre ord og af at være blevet brugt og bruges af kommunikerende personer i kontekster.

Men hvad er sense så andet end en institutionaliseret og internaliseret betydning udviklet gennem ordets virkningshistorie socialt og individuelt, hvorved spørgsmålet om sensens genese og konstitution nødvendigvis er et historisk kontekstuelt spørgsmål, der ikke kan afklares ved et postulat.

Men hvorfor er det vigtigt at have fat i hvad sense er for noget?
Det er det fordi ellers bruges begrebet og de dermed forbundne orddefinitioner tilslørende og feticherende. Sprogbrugerne gøres ved hjælp af sådanne begreber fremmede i forhold til at gennemskue deres egen (og andres) produktive funktioner. Det er næsten som en arbejder, der ikke ser sin egen arbejdsfunktion som produktiv og dermed bestemmende og omformende effekt. Det er rigtigt at der er en realitet, som er dækket under begrebet sense, nemlig

den realitet at sproget og ordene så at sige er brugt før og herigennem socialt (og individuelt) er slebet til til at bruges af dig og mig med visse begrænsninger. At ordene har en tradition, der kan være - og er - røgtet på forskellige måder, er rigtigt nok. Men det betyder netop ikke at de så er blevet selvstændige. De består nemlig kun så længe den tradition opretholdes.
Sense er et begreb som retteligt bør defineres ind i de kulturelle sammenhænge, som ganske vist - og ofte heldigvis og sommetider desværre - er meget sejlivede handle- og tænkemønstre. En inerti på godt og ondt, mere eller mindre indøvet i individerne og mere eller mindre opretholdt af sociale sanktioner.

Nu er det interessant at se, at den lingvistik der især kører på den feticherede sense-definition, samtidig som hovedregel eksemplificerer ved hjælp af konstruerede sætninger og fokuserer på temmelig ukontroversielle ord og ordbetydninger.

F.eks. brugte de Saussure ifølge overleveringen hest og træ som eksempler. Kritiske teoretikere har siden brugt ordet demokrati som modeksempel til at vise, at der inden for en iøvrigt anerkendt gruppe af kompetente sprogbrugere er stor uenighed om hvad de kritiske grænser for et ords betydning er.

Siden har feminister som f.eks. Dale Spender påvist, hvordan de forskellige ord, der bruges til at referere til kvinder og mænd med (og kvindelige og mandlige funktioner m.v.) er - og bør være - kontroversielle.

At det netop er sådan, at mange af de såkaldte sensebetydninger bør laves om ved at definere ordene anderledes ved at bruge dem anderledes og ved at lave nye ord.

Hele forestillingen om sense som ukontroversielt hænger sammen med dels en begrænset population (en elite) som enedommere og dels en begrænset reference til eksempler.

For at blive klogere på sensebegrebet i den traditionelle lingvistik, vil jeg fremdrage en anden modstilling udover den nævnte til referencebegrebet.

Sense defineres sammen med sentence-meaning (or word-meaning) i modsætning til speaker-meaning. F.eks. hos Hurford & Heasley:

> Taler-mening er hvad en taler mener (dvs intenderer at overføre) når han bruger et stykke af sproget.
>
> Sense-mening er hvad en sætning (eller ord) betyder, dvs hvad det tæller som ækvivalent til i det pågældende sprog.

Altså et meningsbegreb som knyttes til den talende person (som åbenbart traditionelt er en mand (han)) og et betydningsbegreb som ligger immanent i det pågældende sprog.

## Modstillingen SENSE versus SPEAKERMEANING

Det er en basal og fatal antagelse i den klassiske lingvistik, at sense-betydningen af ord og ytringer er RENT bestemt af sproget selv, mens betydning og mening, som sprogbrugere dvs personer og institutioner mv tillægger ord og ytringer, er URENE i den forstand at "irrelevante faktorer" spiller ind.

I Cours de linguistique général (Cours) citeres Saussure for at have understreget at sproget på alle planer udviser en dobbeltkarakter. Det gælder dobbeltheden af at være et socialt fænomen på samme tid som det er et individuelt fænomen. Det gælder dobbeltheden af at være UDTRYK og INDHOLD. Det gælder dobbeltheden af at være SYNKRONT og DIAKRONT.

I Cours fremlægges disse dobbeltheder i sammenhæng med en plan for en forskningsstrategi for lingvistikken, i bestemt form. Og i dag kan vi notere at det er de forskningstaktiske og strategiske momenter, der har fået lov at dominere i det meste af dette århundredes officielle, insti-

tutionelt anerkendte lingvistik. Langt mere end det er erkendelsen af sprogs dobbeltheder, som alene er brugt til afsæt for en profilering af lingvistik, som en videnskabelig disciplin, der systematisk tager sig af den ene side af dobbelthederne. Herved er lingvistikken nærmest systematisk blevet ensidig og dermed skæv i forhold til de vitale og konstituerende egenskaber ved det objekt som lingvistikken angiveligt har videnskabelig monopol på at definere.
I COURS fremstilles dobbelthederne som SPROGETS NATUR, mens den ensidighed der siden har domineret, definerer SPROGETS SÆREGNE LOGIK som en MONOLOGIK, der netop abstraherer fra sprogs naturlige dobbeltheder. Det svarer til, at vi på den ene side erkender at der skal en mand og en kvinde til at producere et nyt individ, og så derefter alene undersøger kvinder for at finde ud af hvordan et barn skabes og misdannes.

Dobbelthedserkendelsen i Cours var god og sund, men tolkningen og konsekvenserne blev bundet ind i kulturelle, forskningsmæssige paradigmer, som var en systematisk forhindring for at dobbeltlogikken blev basal for sprogteorier. I Cours lyder det således efter erkendelsen af dobbeltheden SOCIAL:INDIVIDUEL, at det sidste moment er flydende, hvorfor lingvistikken skal koncentrere sig om den sociale side, som herefter gøres til sproget selv. Når vi i moderne semantiske lærebøger ser modstillingen mellem SENSE OG SPEAKERMEANING er der en god traditionel forbindelse til COURS antagelser, men desværre også til den virkningshistorie som har isoleret den sociale side som det ene træk, og som det næste træk har hypostaseret den sociale side som en i sig selv hvilende SPROGLIG LOGIK.

Således fremstilles i den moderne semantik SENSE som dét sproglige ytringer SELV betyder, mens SPEAKERMEANING er det som personer får ud af ytringerne og tillægger ytringerne af betydning og mening. Det er her en impliceret forestilling, at speaker/hearer får noget mere eller min-

dre fejlagtigt ud af hvad det sproglige udtryk betyder, mens SENSE er indbegrebet af den egentlige og sande betydning, den rigtige sense.

Som Leech formulerer det, er sense det neutrale mediums (sprogets) faktiske tolkning, mens speaker- og hearer-meaning ikke er neutrale.

> "only through knowing the neutral potentialities of the medium of communication itself can we investigate differences between what a person intends to convey and what he actually conveys." (Leech 1974:24)

Der er grund til at hæfte sig ved det deictiske "we" i Leech' fremstilling. Hvem er dette "vi" som kender den neutrale betydning?
Eller mere direkte: hvem er det som definerer hvad der er den neutrale betydning? Det er tydeligvis ikke speaker-hearer personerne. Det er ikke de samtalende personer. De er tværtimod implicit defineret som partiske og afvigende i forhold til bestemmelsen af den faktiske kommunikation. Nej, det må være nogen udenfor den aktuelle samtale, og nogen som er defineret som neutrale. Det er nok forestillingen om den departementale lingvist, som også ligger implicit i COURS forskningsstrategi: Lingvistikken kan få samfundsmæssig (statslig) autoritet som dét departement der med statens sanktionsmidler i ryggen kan definere, hvad der er sprogligt korrekt og ukorrekt. Og så er det knyttet sammen med den byrokratiske ideologi, der implicerer at den byrokratiske embedsmand korrekt og præcist og neutralt definerer sagerne indenfor sit byro og departement.

Således forstået hænger cours-lingvistikkens forskningsstrategi ex- og implicit sammen med udviklingen af statsapparaterne som byrokratier, der skal, kan og bør sikre ensartethed i forvaltningen og handlingerne indenfor statens område. På en måde er der ikke noget nyt i at videnskaberne, de officielle, netop bliver officielle ved at

knytte sig til en dominerende magtinstans. Før reformationen var det at læse og tolke tekster knyttet til kirken. Det nye i COURS-lingvistikken er at de favoriserede tolkninger og definitioner fremstilles som neutrale for gud og hvermand.
Modstillingen mellem sense og individmeaning er i COURS-lingvistikken en modstilling af den suveræne tolkning og den individuelle tolkning, men der siges ikke i COURS at der er nogen der foretager den suveræne tolkning. Den er blot neutral og hævet over individernes diskussioner og beslutninger og bestemmelser af, hvad sproglige ytringer betyder.

I den lingvistiske praksis forestiller lingvister sig som regel (!) at de definitioner af betydninger, de laver i ordbøger o.l., er de gyldige. Metoderne ved udarbejdelse af ordbøger er karakteriseret ved, at lingvisten indsamler et stort materiale af tekster, som lingvisten anser for at være gyldige i det pågældende (sprog-)samfund. Allerede denne selektion af tekster er selvfølgelig dels bestemmende for, hvilke tekster, der kommer i betragtning og hvilke ikke, dels bestemmende for graden af aktualitet.
Det ligger i denne metode, at definitionerne altid bygger på tidligere tekster.
Det næste træk er at lingvisten sorterer materialet og udrager de ord og vendinger, som lingvisten anser for at være rigtige, dvs ikke fejlslag på en skrivemaskine, fortalelser osv. Også her ligger en selektion, der implicerer at lingvisten aktivt (og subjektivt) definerer hvilke træk der skal være gyldige som den objektive basis for bestemmelsen af det pågældende sprog.
Når lingvisten derefter kommer til definitionen af de isolerede data, de enkelte ord og vendinger, dvs skrivningen af de enkelte ordbogsartikler, er fremgangsmåden og formen forskellig afhængig af hvilken ordbogstype der er tale om. F.eks. er det et princip i Dansk Sprognævns RETSKRIVNINGSORDBOGEN (1986) at

"Der gives normalt ikke betydningsoplysninger ved de enkelte opslagsord: /ex. pneumoni og praktisk/ Tilsvarende er opdelingen i opslagsord principielt uafhængig af ordenes betydning. /.../ I tilfælde, hvor flere klart adskilte betydninger er slået sammen i ét opslagsord, gives der dog i parentes en ganske kortfattet og oftest kun antydet betydningsoplysning (identifikation):

kø -en, -er (række; billardkø)
rabat -ten, ter (havebed; vejkant; fradrag i pris).

Derudover gives der betydningsoplysninger ved opslagsord, som ellers kunne forveksles med andre opslagsord af samme ordklasse og med næsten samme udtale:

tigge, -ede (bede)
tikke, -ede (om lyd)

Ord, der staves ens, men er forskellige med hensyn til udtale, ordklasse, bøjning eller sammensætningsmuligheder, er anført som selvstændige, nummererede opslagsord. Også i disse tilfælde er der normalt givet betydningsoplysninger, for at ordene kan holdes ude fra hinanden:

1. rad -en, -er (række)
2. rad -en, -er (person)
3. rad -en, flt. rad (måleenhed). (RO, s.16f)

Her er der tale om en autoriseret retskrivningsordbog, dvs ikke en betydningsordbog, og der er ved bestemmelsen af ovennævnte principper selvfølgelig taget hensyn til, hvad den pågældende ordbog skal bruges til og hvem der skal bruge den. Det er åbenbart en forudsætning, at den der skal bruge ordbogen i forvejen kender de pågældende ords betydning og alene er i tvivl om den rette måde at skrive dem på. Selv om det ikke er en semantisk ordbog, er det tydeligt, at der ligger semantiske bestemmelser bag udformningen af ordbogens principper og de enkelte artikler.

Men det vigtige i denne forbindelse er, at det åbenbart kan lade sig gøre at lave en ordbog, næsten uden betydningsdefinitioner, samt at en sådan ordbog overhovedet er brugbar. Hvordan kan det lade sig gøre, hvis det ikke netop er fordi dem der laver og bruger ordbogen kender ordenes betydning og omtrentlige ortografiske form.

Dvs at taler/hører for at bruge ordbogen i det store og

hele må kende de pågældende ords definition. Eller sagt på en anden måde: At en sådan ordbog overhovedet kan bruges af store dele af den danske befolkning, må betyde at individerne selv har betydningerne med sig så at sige. At sense ikke er noget der ligger udenfor eller i afsondrethed fra individerne, men tværtimod eksisterer i og med individerne. Sense er ikke i nogen fornuftig forstand sprogets egen betydning, men et udtryk for de betydninger som er tilstrækkeligt udbredt hos individerne i bestemte sociale formationer til at kunne fungere som socialt accepteret referenceramme. Dvs social sense, ikke ordenes sense.
At ord og udtryk har en sense, en betydning, som synes at være særlig stabil og konstant, mere stabil og konstant end den eller de særlige betydninger og meninger, som ord og udtryk har og får i specielle samtalesituationer, er der nok noget om. Men den teoretiske og praktiske viden om og kendskab til dette forhold fremmes ikke just af den traditionelle terminologi og fremstilling af forholdet. Det er vildledende, når sense fremstilles som en neutral og kontekstfri betydning der er renere og mere lingvistisk, end de betydninger og meninger som personer tillægger ytringer i samtaler.

Men forholdet er kompliceret, fordi det jo i en vis forstand er rigtigt, at de ord og ytringer, som du og jeg kommer med, ofte binder os, og undertiden binder os på måder og til tolkninger som er utilsigtede. Det er rigtigt, at vi ikke altid kan komme igennem med at sige, at det var ikke det jeg mente. Det er rigtigt, at din og min individuelle mening ind imellem forekommer sekundær i forhold til den eller de betydninger som udtrykket tillægges af andre. Men det er derimod tvivlsomt, om det faktisk er sådan, at de betydninger som dominerer i nogen meningsfuld forstand er mere kontekst-uafhængige eller mindre subjektive eller mindre intimt forbundet med "ordenes og udtrykkets egenhistorie", end de meninger og betydninger som du og jeg i den aktuelle talesituation lægger i udtrykkene.

Hvad det drejer sig om er, at der er forskel på at sige, at der er nogen, der i højere grad end andre bestemmer, hvilke betydninger og meninger der skal og bør dominere, og at sige at der er bestemte dimensioner i ordenes og udtrykkenes egen historie, der bestemmer de dominerende betydninger.
Og samtidig med at vi konstaterer denne forskel på en sociologisk og en sproglogisk bestemmelsesform og måde, så må vi stadig overveje og undersøge, om der kan og/eller bør arbejdes med en skarp distinktion og adskillelse.
Hvis adskillelsen mellem en sociologisk og en rent lingvistisk bestemmelse af betydning skal kunne opretholdes, implicerer det, at de to begreber kan være uden hinanden, dvs at den sociologiske bestemmelse er uden sprog, og at den sproglige er uden sociologi. En sådan total adskillelse er selvfølgelig uinteressant. Men hvad er det der gør det interessant at skelne mellem en rent sproglig bestemmelse og mere personbundne bestemmelser?

I stedet for bare abstrakt at se på relationen, vil jeg inddrage et par konkrete eksempler på, at der kan være en god mening i at pukke på, at der bør være en vis konsekvens i hvad ord og udtryk betyder i en vis forstand, uafhængigt af om det er Per eller Poul, der tolker.
Jeg tænker her på de helt normale dagligdags situationer i en virksomhed, organisation, institution, hvor der er overordnede og underordnede personer, personer med mere tolkningsmagt end andre. Her har det betydning for de underordnede, at de overordnede ikke vilkårligt kan bestemme, hvad ord og ytringer betyder, at de betydninger og meninger, som er blevet aftalt ved forhandlingsbordet eller som hidtil har været kutymer, ikke énsidigt eller individuelt eller vilkårligt kan omtydes af den overordnede.
Altså en vis interesse hos også de i en vis forstand sociologisk underordnede personer i at "ordet fanger og forpligter". En vis interesse i, at ordbetydninger er stabile.
At der er en fastlagt sense.
Et andet konkret eksempel er, at du kommer op til din so-

cialrådgiver og til din forfærdelse opdager, at I ikke kan fordrage hinanden. Her vil du være interesseret i, at din socialrådgiver ikke vilkårligt kan tolke og definere hvad du siger og skriver og hvad love og cirkulærer indeholder.
Disse to eksempler kan tilsyneladende godt illustrere, at forestillingen om og interessen i en stabil og kontekstuafhængig sense ikke kun er ovenfra og ned, men også nedefra og op.

Men, men, men. Der er flere men'er her, som meget godt kan bruges til at tydeliggøre, at projektet med at binde ordbetydninger rent sprogligt både er en umulighed og vildledende opfattelse. Vildledende i den forstand, at det at søge at tilnærme sig det umulige mål, fører teoretisk og praktisk væk fra de mulige og ønskelige mål. Det er nemlig ikke som i forhold hvor vi måske sætter lidt for store mål som er urealistiske men som dog er gode som ledestjerner, som når en højdespringer sætter sig som mål at slå verdensrekorden med 2 cm og så kun når at slå den med 1 cm. Her er der dog immerværk tale om at nå et godt stykke vej inden for samme målsætning, uanset om vi iøvrigt anser det for nogen interessant målsætning.
Nej, projektet er vildledende i den forstand, at det bygger på forestillingen om at målestokken er konstant og kontrollabel for enhver. Lad mig komme med en anden illustration:
De statsansatte går til lønforhandlinger med staten og når til enighed om, at lønnen skal hæves med 4 pct. Dagen efter nedsætter staten købekraften for en krone med 5 pct.
Staten overholder den sense, der siger, at lønposen skal forøges med 4 pct. kroner, men kan så råde over en anden kontekst, der gør hver krone 5 pct. mindre værd. Her vil det være en gal vej at gå for de statsansatte, hvis de siger, at så må de næste gang sikre sig 10 pct. mere i lønposen, hvis de ikke får de 10 pct. bundet til købekraften.

Nu er dette eksempel en forenkling af de virkelige forhold, men tilstrækkeligt genkendeligt til at illustrere, at i de virkelige forhold er det ikke nogen god idé for dem med mindre magt at isolere bestemmelsen af sense fra de kontekster, der bestemmer betydningen for individerne. Eller sagt på en anden måde: det er til ringe nytte at bestemme sensen absolut, når dens betydning for os er relativ til konteksten.

Distinktionen mellem sense og individmening er en distinktion mellem hvad der i en given social enhed dominerer som accepterede tolkninger af tekster og samtaler, og hvad der af individer tolkes som teksters og samtalers betydning og mening. I denne definition bliver det klart, at sense og individmening ikke er uafhængige af hinanden: sense er således bestemt af modsætningsforholdene mellem de individuelle meninger i den pågældende socialformation (og disses konjunkturer er hverken demokratiske, additive eller statistiske) og individmening er selvfølgelig fortfarende også bestemt af mødet med social sense.
Det er impliceret i denne definition, at sense er ikke noget eń gang for alle givet og hvorsomhelst, men derimod lige så foranderlig som dominansforholdene i de pågældende sociale enheder.
Drømmen om at fastlåse sense over tid, sted og personer, er uløseligt knyttet til drømmen om et stabilt samfund, hvor hverken individerne eller relationerne mellem dem ændres, og sådanne drømme har ikke meget at gøre med levende individer, samfund og sprog, men ligner mere en model af en mekanisk (eller elektronisk) maskine.

Men kan en videnskab som lingvistikken leve med sådanne begreber, der refererer til noget der ikke ligger fast, begreber der så at sige er defineret sådan, at ændringer i det ene implicerer ændringer i det andet? Er det ikke som at stå i en sump, hvor hvert eneste forsøg på afsæt bare fører foden dybere ned i dyndet?
Er det dog ikke bedre blot at modificere definitionen af sense-begrebet til at være lidt mindre absolut og give det

en lidt mindre afgørende status i bestemmelsen af faktiske betydninger?
Hvis vi nu siger, at sense-momentet af et ord blot er den mindste - eller en tilpas lille - fællesnævner for accepterede betydninger af ord, dvs blot de momenter af den komplekse betydningshelhed, der som regel går igen, når ordet hidtil er blevet brugt, kan vi så dog alligevel ikke betragte sense som primus motor i de komplekse betydningsbestemmelser?

Denne modificerede variant af den bombastiske dualisme ser mere afslappet ud, og den er netop for slap til at få kraftfuld hold om sprog, både teoretisk og praktisk. Samtidig er den for mig hyklerisk og besværgende: går den ikke fuldt ud, kan vi jo prøve en tilsyneladende modifikation af samme grundsynspunkt.

For mig er der ingen tvivl om, at såvel rendyrkede som modificerede dualistiske paradigmer blokerer veje der kan føre til sundere og sandere erkendelser og praksis'er.

Når Lyons slutter sit imponerende hovedværk om semantik med at erkende, at mikrolingvistikken har sine begrænsninger, når det gælder væsentlige sproglige forhold, som har med liv og mennesker at gøre, er det selvfølgelig en besværlig erkendelse til fulde at drage den konsekvens, at de sædvanlige måder at gribe lingvistiske problemer på fundamentalt er forkert og usund.

Men jeg tager gerne hatten af for Lyons, fordi han kommer så tæt på at drage konsekvensen af hans analyser af hans egne grundmetodologier.

Når vi finder ud af at det går ikke for livet på jorden med den megen kunstgødning, er det da et første skridt at minimere brugen af kunstgødning. Men når det ydermere viser sig, at kunstgødning stiller sig i vejen for andre dyrkningsformer, teoretisk og praktisk, så er det ikke længere et konstruktivt skridt at minimere kunstgødningen.

Det er et afviklingsskridt, der ikke siger at vi er på rette vej, førend der faktisk tages skridt i den rigtige retning.

Lyons har sagt god for at afvikle mikrolingvistikken, og det er interessant at en så stor og kyndig autoritet gør det. Men tilbage står at få fat i de første skridt i sundere og sandere retninger; dvs at gå radikalt til værks og acceptere, bruge og forme dialektiske og økologiske principper også når det gælder sprogvidenskab.

Dialektik og livsforhold er ikke randfænomener i - et tillæg til sprogvidenskaben. Vi står overfor at formulere og udvikle sprogvidenskab på et radikalt andet grundlag, end det der har domineret i det meste af dette århundrede.

# SPROGETS ØKOLOGI II

Det er med sproget som med så meget andet der har med mennesker og natur at gøre, at maskiner er dårlige eller misvisende som positiv sammenligning. Med mindre da at kulturen er udviklet som en mere maskineagtig end menneske- og naturagtig formation.
Når jeg her prøver at bruge sammenligninger fra økologien, er det for at få nogle aspekter frem ved de levende naturlige sprog, som er blevet undertrykt i den byro-industrielle billedverden, som den traditionelle lingvistik især har refereret i og til.

DEKONTEKSTUALISERINGEN er central som idé og i en vis forstand som praksis for den traditionelle lingvistik. Det ligner i planteverdenen, at de centrale egenskaber ved og for et frø er de samme, uanset om det falder i den gode muld eller på klippegrund. I byro-industrien er det anset for god økonomi, at du kan køre på de samme specifikationer af produktet hvor som helst: et godt frø er et frø som du kan masseproducere til anvendelse på klippegrund og nærende muld. Produktet kan og bør bruges af hvem som helst hvorsomhelst, og du behøver ikke at tænke på jordbundens egenskaber eller dine egne kvalifikationer som sædemand og dyrker. Frøet er blevet manipuleret til maximal resistens overfor indflydelse fra uvedkommende (skadelige) faktorer. Konsekvenser heraf er, at du bliver afhængig af den industri, der manipulerer frø, og det distributionssystem gennem hvilket du kan få adgang til frøene. Du bliver gjort uafhængig af dine egne tidligere erfaringer med andre frø og af den jord, som frøet skal sås i. Du bliver herved også sløvet i forhold til dine

tidligere erfaringer - og andres med - og i forhold til at stikke fingeren i - jorden. Resultatet af dine aktiviteter er nemlig i princippet determineret af det masseproducerede universalprodukt. Normalt følges frøet dog af et hjælpeprodukt: kunstgødningen.
Frøet er billede på det dekontekstualiserede sprog, kunstgødningen de autoriserede co-tekster. Styrkes disse tilstrækkeligt, svækkes kontekstens betydning, herunder din egen. Systemet idiotsikres og du bliver til idiot.

Før byroindustrialiseringen kunne du et år blive særlig glad for nogle af de planter du havde dyrket på din velplejede jord og kunne så tage frø fra til næste år, til dig selv og dine venner og bekendte, og erindre om hvad du havde gjort for at få det prægtige resultat.
Og så gjorde du den erfaring, at resultatet næste år på samme sted måske alligevel ikke blev så godt, eller at dine venner fik forskellige resultater. Vi fandt ud af, at de samme frø på samme sted to år i træk eller flere år i træk ikke gav gode resultater. Det var en fordel, viste det sig, at lade forskellige arter veksle, så de først kom samme sted igen efter en årrække. Vi fandt også ud af, at bestemte rækkefølger bevarede muldens nærende kvalitet, og at bestemte naboer havde gavnlig indflydelse, andre dårlig.
Med andre ord gjorde du en hel del konteksterfaringer og kontekststudier, fordi konteksten ikke var ligegyldig. Det gode frø blev et godt frø i bestemte omgivelser, og du var på det rene med at du måtte gøre meget for at berede omgivelserne godt. Du ville nok kalde det misbrug af et godt frø at så det vilkårligt eller uden kontekstsensibilitet.

I stedet for at sige, her har vi et universelt godt frø, ville vi sige, at her har vi et frø og her har vi nogle betingelser som sammen giver et godt resultat. Frembringelsen af det gode resultat fordrede en opmærksomhed og pleje af både frø og betingelser. Gødningen var ikke i

samme grad som kunstgødningen en co-tekst, men en del af konteksten.

Nogle frø passede godt til én jord, andre godt til andre, målt ud fra hvad vi ville have ud af frøene.

Nu gælder det for denne sammenligning mellem frø og sprog som for alle andre modeller og sammenligninger, at de udgør et billede på nogle aspekter, som ved hjælp af billedet og sammenligningen skubbes frem i vores opmærksomhed, mens andre for en stund glider i baggrunden. Det er os der sammenligner frø og sprog, det er ikke frø og sprog der lige pludselig er særligt beslægtede og synkroniserede i opførsel.

Når jeg her bruger planteavl som billede, er det fordi der inden for dette felt idag er stor opmærksomhed omkring forskellige filosofier og (be-)handlingsparadigmer og praksis. Og forskellen er stor mellem kemisk, byroindustriel planteavl på den ene side og økologisk og biodynamisk på den anden side. Så stor, at de mennesker der er knyttet til den ene form som producenter, kommunikører og konsumenter er indviklet i livsformer, der er temmeligt forskellige i forhold til den anden form.
Det er forskellige målestokke der fungerer for de to (tre) kulturformer, hvorfor det er urimeligt umiddelbart at søge fælles standarder. Det er forskellige økonomiske former, forskellige arbejdsformer, forskellige distributions-/kommunikationsformer og forskellige brug af produkter og biprodukter i den menneskelige (re-)produktion.
Et hovedkarakteristikum ved den byroindustrielle kemiske facon er den centrale planlægning og kontrol med henblik på uniformitet i kredsløbet, dvs central kontrol og homogenitet.
Heroverfor står den anden (de andre) form(er) som karakteriseret ved følsomhed og formning i forhold til lokale og heterogene betingelser og mål.

Kan en gulerod stå alene?

En gulerod er noget forskelligt i de forskellige kulturparadigmer, ja for de følsomme kulturer kan en gulerod fra samme kultur bedre udskiftes med en persillerod fra samme kultur end med en gulerod fra det kemiske værk.
På en måde kan vi sige, at der er særlige oversættelsesforhold mellem de involverede kulturer, som gør, at den ene kulturs centrale karakteristika ved en gulerod (kernedefinitionen) for den anden kultur er sekundære.

Hvem bestemmer så hvad der er den officielle standard for definitionen af en gulerod?
Ja, det er et åbent historisk spørgsmål, der hænger sammen med modsætningskonjunkturen i den pågældende samfundsformation, og idag er f.eks. den danske samfundsformation i en kulturkrise, som betyder at der er tvivl om hvilke kulturformer, der kan og bør dominere.

Du skal lære dit barn om gulerødder. Skal du så lære det en definition som dækker enhver gulerod, uanset om den er kemisk dyrket og pillet ud af fryseren eller om den er økologisk eller biodynamisk dyrket og plejet og du har fulgt dens vækst?
Skal barnet lære forskellen som en central del af gulerodens betydning, eller skal forskellen gøres sekundær?

Se, her går plantekultur-eksemplet over fra blot at være et billede på ord og sprog til at være et konstituerende moment i bestemmelsen af ord-betydning.
Hvis du lærer barnet den traditionelle danske semantik som det anbefales af traditionelle semantikere i lingvistikken, ja så skal du lære dit barn, at den hårde kerne af betydning, den centrale betydning, er den, som er fælles for enhver gulerod i riget (planteriget). Så er du tilsyneladende på sikker grund, for så dækker din definition noget minimalt fælles.
Men enhver semantiker ved, at eskimoer lærer deres børn mange forskellige ord for sne, fordi det er af vital be-

tydning for eskimoer at kende forskel og at kunne kommunikere forskellen.
Semantikeren bruger dette som et eksempel på, at de semantiske grænser og inddelinger er forskellige i de forskellige sprog, og at forskellighederne som regel er velbegrundede i de forskellige sprogs kulturelle kontekst.
I eskimosprogeksemplet er der tale om distinkte ord for de sneformer som der er brug for at skelne. På dansk har vi ikke udviklet forskellige distinkte ord for distinkte gulerødder, men det skyldes jo nok, at problematikken er meget ny, målt med visse sprogtræks alen og inerti.
På dansk har du således ikke et enkelt ord til din rådighed, når du skal lære dit barn at skelne; men du er unægtelig alligevel i en partisk kulturel funktion, hvor du enten gør forskellen mellem den ene og den anden gulerod primær eller sekundær.
Den semantiker (eller far) som plæderer for at forskellen er sprogligt sekundær og ligheden sprogligt primær, tager ufølsomt parti for homogeniseringen til fordel for udviklingen af en følsomhed hos barnet overfor væsentlige forskelle mellem den ene og den anden gulerod; en pragmatisk forskel, som kun i en dårlig semantik ikke reflekteres som en semantisk forskel. Du og semantikeren lærer dit barn noget om såvel sproget som virkeligheden iøvrigt (og også om jer), hvadenten du knytter yderligere distinktioner til gulerødder eller ej.

Hvis du knytter differencen enklitisk sammen med gulerodordet, giver du barnet en viden om at ordet for sig selv er for abstrakt, og at ordet for sig selv efterlader et spørgsmål, som må besvares inden vi ved hvad vi taler om. Det bliver således ikke tilstrækkeligt hvorsomhelst eller overfor hvemsomhelst at bede om en gulerod, - men ofte - hvor det ikke er indforstået - nødvendigt at definere kulturarten.

På en måde kan vi ikke i dagens danske kulturkonjunktur med rimelighed sige, at "gulerod" er overbegreb eller fællesbegreb for en kemisk og en økologisk gulerod.

Med større rimelighed kan vi sige at en_økologisk_grøntsag versus et_kemisk_produkt er overbegreb for hver sin slags gulerod.

Semantik er, hvordan du end bedriver den, både sprogpolitik og kulturpolitik. Du lægger en kulturform til grund for din afgørelse af hvad der er centralt og hvad der er perifert, og ved at definere hvilke paradigmer og "field-relations" ordene tilhører, giver du denne kulturform en favorisering som standard for bestemmelse af sproglig betydning. Ved at definere bestemte paradigmer og relationer som neutrale, siger du blot, at de og de bestemte kulturformer kan og bør lægges til grund for enhver bestemmelse. Du betragter herved den ene form som umarkeret og den anden form som markeret,og herved gør du industrigulerodenen til umarkeret form og økologigulerodenen til markeret form. Hvis du er så optaget af at være neutral semantiker vil der være mere rimelighed i at du siger, at på rigsdansk idag er der to væsensforskellige betydninger af ordet gulerod, nemlig en industrigulerod og en økogulerod. Roden er i sig selv så abstrakt, at den ikke kan stå alene.

Det er ikke for sprogfolk et ukendt fænomen, at der er morfemer, der ikke kan stå alene, men som dog bærer traditionel betydning med sig. Det gælder f.eks. præfikser og suffikser som henholdsvis "u-" og "-lig". Ingen semantiker drømmer om at forsyne dig med forestillingen om, at du meningsfyldt kan bruge disse morfemer isoleret. De efterlader en "tom ramme" som obligatorisk må udfyldes, så du f.eks. siger u-menneske-lig med en anerkendelse af, at en central del af ordbetydningen knytter sig til menneske.
Semantikere må med andre ord lære, at når det gælder semantik kan vi ikke bare gå ud fra de traditionelt grammatikaliserede former, men må se på de overleverede sprogformer som nogen der kan og bør bruges forskelligt til at "grammatikalisere" de kulturspecifikke og -afhængige semantiske indhold. Det betyder iøvrigt, at grammatikken også

med tiden ændres, i og med at den til syvende og sidst ikke er andet end delvis frosne formninger af semantiske og pragmatiske distinktioner.

## Nogle ligheder mellem frøavl og sprogavl til inspiration

Men tilbage til planteavlen som billede på sprogavlen, ikke som referent for sprog, selv om det ikke overraskende hænger sammen.

Jeg vil nu fremdrage nogle ligheder og forskelle på planteavl og sprogavl, og ligesom der er kulturelt forskellige syn og praksisser i forhold til planteavl er der også forskellige sprogsyn og -praksisser. Ligesom der er forskellige konsulenter til bio- og kemi-brug, er det et spørgsmål, om der er forskellige konsulenter til forskellige sprogbrug.

a) Et frø er en enhed med visse determinationer for virkningshistorien skabt gennem en forhistorie.
   Et ord er en enhed med visse determinationer for virkningshistorien skabt gennem en forhistorie.
   Forskel: et frø er en levende organisme, der uden menneskelig arbejde kan udvikle sig og reproducere sig selv.
   Lighed: hverken et frø eller et ord kan udvikles i isolation, og visse kontekster fremmer og visse hæmmer bestemte udviklinger. Desuden er hverken et frø eller et ord af frø-betydning eller ord-betydning uden historie: Frøet defineret som et potentiale for en udviklet plante implicerer en historie som kriterium. Ordet defineret som et potentiale for en udviklet betydning implicerer en historie som kriterium.
   TID er således en afgørende dimension. Uden tid ingen frø og ord.
   STED for virke er en afgørende dimension. Uden virke-(ligt) sted ingen frø eller ord.

Eller sagt på en anden måde: Vitale og afgørende bestemmelser af frø og ord som ord og frø implicerer kontekstkategorierne TID og STED og ikke alene tid og sted som fixe koordinatbestemmelser, men netop som forandringsdimensioner:
Igennem en løbende tid forandrer frøet sig i og af omgivelserne og forandrer disse; sådan er det også med ordet: det tager og giver næring til omgivelserne og transformerer omgivelserne.

b) Værdien af et frø og af et ord kan ikke isoleres fra værdien af konteksten. Værdi er en eller flere kulturelle målestokke der ikke kan isoleres fra interesserede subjekter. Vi kan ikke bestemme værdien af et frø eller et ord uden kulturelle målestokke for, hvad der er mere eller mindre afgørende for enheden, konteksten, og vi er selv impliceret.

c) Vi kan ikke definere væsenstræk eller centraltræk ved hverken frø eller ord, uden at vi implicerer værdibestemmelser.

d) Værdibestemmelser implicerer altid forestillinger om hvad der er mulige og ønskelige transformationer og hvad der er uønskelige, om ikke andet så som en tom ramme der efterlader spørgsmålet om relevans og betydning af værdibestemmelserne.

e) Vi bedriver frøpolitik og vi bedriver ordpolitik med henblik på at udvikle frø og ord, der fremmer de formål vi ønsker at fremme, og at hæmme udviklingen af frø og ord, der hæmmer de formål vi ønsker at fremme. Men vi behøver ikke at gå til angreb på ethvert frø og ethvert ord vi ønsker at hæmme, vi kan nøjes med at udelade det af den kontekst der betyder noget for os, for så vidt det lader sig gøre. (Jvf. Tjernobyl.)
Frøpolitikken og ordpolitikken er ikke blot koncentreret om frø og ord, men er intimt sammenbundet med de kontekster som har betydning.
Frøpolitik og ordpolitik er bestemte aspekter af kontekstpolitik, som er kultur- og livsverden-politik.

Bestemte frø og bestemte ord er imidlertid indvævet vitalt i vores kultur. De er så at sige selv vitale kontekster for os og andre frø og ord.
Nogen frø og nogen ord kan vi komme om ved ved blot at fravælge de uønskede og vælge de ønskede. Nogle særlige frø og nogle særlige ord er konstituerende for vores livsverden og kultur og lader sig ikke udskifte af ækvivalenter eller udelukke af konteksten. Eller rettere sagt: vi kan ikke udskifte dem med ækvivalenter eller udelukke dem af konteksten.
Vi må altså skelne mellem frø og ord, som vi kan og vil manipulere efter vore kontekstbehov og -interesser, og ord og frø som vi ikke kan eller ikke vil undertrykke som relativt selvstændigt determinerende enheder, hvor vi hellere ændrer konteksten.
Sagt på en anden måde er frøene og ordene i en dialektisk bestemmelse i forhold til konteksten, og somme er eller bør være mere determinerende end andre ord, frø og kontekster.
Nogle frø og ord vil vi bruge og må skaffe rum for, andre vil eller kan vi ikke bruge og skubber ud af rummet.
Der er brug for indsigt i sammenhængene mellem enhederne, konteksten og os selv, for ellers skubber vi i ukyndighed enheder ud, som senere viser sig at have været konstituerende for de ønskede vitale kontekster og enheder. Det er det som bl.a. skiller kemi- og øko-synet: kemisynet og industrien fremmer én sort og udrydder resten. Når den prioriterede sort bliver syg og dør, er der pludselig ikke mere at bygge på i den genre, eller når konteksten ikke kan tåle den ene sorts dominans, så må konteksten på kur. Økosynet og -produktionsmåden bygger på, at vi må lade vores begær tøjle af, hvad den samlede kontekst kan bære af vore særlige prioriteringer.

INFORMATIONSTEKNOLOGIEN prøver at reducere transmissionen til det minimalt nødvendige, hvor støj og ukrudt sorteres fra. I den følsomme samtale, er "støj" og

"ukrudt" ikke støj og ukrudt, men afgørende vitale bestemmelser af hvad det handler om. Det "nøgne" ord får betydning i denne kontekst, men netop ikke som nøgent ord.

f) Hver gang et frø reproduceres bliver det er nyt frø med nye potentialer, hver gang et ord reproduceres bliver det et nyt ord med nye potentialer. Det er derfor lidt absurd at tale om samme frø og samme ord, uden at se på hvilken familie og generation, der er tale om. Det er en anden måde at se den historiske afhængighed af ord og frø på end den antagelse i lingvistikken, at ordet forbliver det samme gennem forskellige kontekster og gennem forskellig brug.
Lad os tage en sproglig nyskabelse, som i første generation bl.a. har den særlige betydning at være en nyskabelse; når den så normeres og optages i ordbogen, så er det en ganske anden betydning. På en måde er ordbogen en samling af færdige betydninger, men netop i den forstand at i dé betydninger er ordene færdige, og ikke i den forstand at ordene er færdige med at få betydning.
Det er noget, der desværre ofte forveksles. Ordbogen er i bedste fald en samling ord fra igår, og de gængse ordbøger gør meget lidt ud af at komme med bud på idag og imorgen.

Det er her interessant at Retskrivningsordbogens forord nævner, at formen gymnasie ved siden af gymnasium nok kommer i en senere redaktion, men det betyder ikke at gymnasie så at sige er en fremtidsform, men en anden fortidsform som ikke kommer med i ordbogen.
Ordbogsredaktionen viser ikke her fremsyn, men prolongerer mekanisk nogle udviklingstendenser.
Retskrivningsordbogen laver standarder; det ville være godt om disse standarder var begrundet i kvalificerede bud på, hvad der er gode fremtider og hvad der er dårlige.

## Præ-natal og præsproglig kommunikations- og betydningsudvikling

Jeg kaster i det følgende lidt lys over den periode i menneskets liv, hvor det endnu ikke har udviklet og tilegnet sig det sociale sprog som relativt stabile realabstraktioner og handle- og tanke-mønstre.
(Jeg bruger udtrykket REALABSTRAKTION med henvisning til Karl Marx's penge- og kapitalanalyse, som jeg altså også har som baggrund sammen med de foregående økologiske betragtninger.)
Ved at definere det udviklede (men aldrig finale) sprog som relativt stabile realabstraktioner, og ikke slet og ret som abstraktioner, betoner jeg, at der er tale om de faktiske abstraktioner og abstraktionsprocesser, som PERSONER udøver ved sproglig kommunikation.

Børn fødes uden denne form for realabstraktioner, og bebestemmes også af sprog, bl.a. i og med at de bestemmes af os, der har sprog. Men de har det ikke selv i den forstand som vi er igang med af definere sprog, og ingen af os der har sprog, har altid haft det. Vi har allesammen prøvet at leve i denne verden uden sprog.

I begyndelsen var vi uden ordet.

Men vi var ikke uden kommunikation. Individet lever allerede i fostertiden levende med i hvad der foregår, også uden for mors mave (her er der forskel på mors_mave og moderens_mave - mors er på en rar måde en mere bestemt og bekendt form end den ordform, der har bekendtheds- og bestemthedsmorfemet -en), og fosterets tilstedeværelse og ytringer bestemmer meget i omverdenen, i hvert fald i den nærmeste familie. Det betyder noget, hvad vi siger og gør, og det betyder noget hvordan fosteret ytrer sig. Betydningen bliver værdibestemt af både os og fosteret, således at der allerede er kommunikation af værdier.

Bestemte berøringer og bestemte lyd bliver ikke alene opfattet som berøringer og lyd slet og ret, men bliver

ledsaget af mors og fosterets vurderende tolkninger, som i oversættelse kan lyde som "det er rart, når far masserer mors mave" eller "det er rart, når mor, far og søskende synger". Visse lyd og berøringer bliver rare og gode, andre bliver ubehagelige og dårlige og farlige, og de kan gennem iterative, dvs gentagne, processer blive det så at sige "i sig selv", som allerede en art realabstraktioner: at det plejer at gøre godt, når far siger og gør sådan, bliver til, at det far siger og gør er godt.
Det lille ufødte barn er selv med i processen direkte og indirekte: Direkte ved at hvis barnet ikke oplever det som rart, så får det ikke rare betydninger, selvom resten af familien oplever det som rart (men det er heldigvis undtagelsen), og direkte i den forstand, at barnet selv er med til at gøre det rart for mor, sådan at mors vibrationer ikke forbliver gode og rare, hvis barnet reagerer imod. Og vigtigt er det at barnet indirekte gennem mors reaktioner får at mærke, hvad der er rart og hvad der ikke er det, for mor gør det rart for barnet når hun selv har det rart, og ubehageligt, når hun er bange.
Mor får også gennem barnet erfaringer med, hvad der er rart og hvad der ikke er det. Hun har måske hidtil syntes godt om røg og spiritus, men det lærer hun nu ikke er rart.

Graviditetsprocessen er både for barnet og familien en værdiskabelsesproces, hvor familiens hidtidige værdier præger barnet, og hvor barnet også, undertiden afgørende, ændrer ved visse værdier. Det afhænger selvfølgelig af familiens indstilling til at lære nyt.
Hvis familien er bange for at lære nyt, og hidtidige betydninger med djævelens vold og magt skal bestå til evig tid, så fås der piller og øvelser og formler, der kan bruges til at ignorere barnets betydningsskabelser. Omvendt kan der også være familier, der i mangel af egne orienteringer får alt, hvad barnet gør, til at betyde

noget som det stakkels barn ikke har forudsætninger for at overskue konsekvenserne af. Hvor medspil bliver til den rene følgagtighed bliver betydningsproduktionen og kommunikationen ikke særlig god for nogen af deltagerne og opløses tendentielt.
Men der er også den familie, som har fået en masse autoriseret at vide om, hvad det betyder når barnet gør sådan og sådan, og hvad familien så skal svare. Barnet og familien trænes og træner sig selv i den "rene" reproduktion af ideale mønstre.

Hvad jeg her prøver at trække frem er, at barnet og familien og andre i fosterperioden skaber grundlæggende betydninger, som siden får betydning for øvrig betydningsskabelse, både med hensyn til former og konkrete værditilskrivninger.

Børn, mine hidtidige, fødes på et tidspunkt, hvor de allerede har hørt og mærket mor og far. De yngre børn har også hørt og mærket de ældre søskende. De yngre børn har også haft forældre, der har prøvet at være gravide og føde før. Ingen af mine børn har haft samme betingelser, det er der ingen der har, men alle børn har en forhistorie når de fødes.
Fødslen foregår også på mange forskellige måder, nogen lader barnet være meget bestemmende, andre moderen, atter andre det gynækologiske maskineri. Fødslen er en vigtig transformation i vores liv, og forløbet af denne transformation har selvfølgelig stor betydning for vores senere holdning til radikale transformationer. Jeg er ikke selv meget i tvivl om, at det der fremmer den holdning som jeg anser for den mest gunstige til radikale transformationer, er en fødsel hvor barnet selv tages alvorligt af omgivelserne og især de primært kendte, nemlig moren, faren og familien og hvor de selv præger transformationen alvorligt, som de mener det er godt. Med andre ord: at den vigtige transformation både er en individuel aktiv handling og en aktiv handling hos de nærmeste, karakteriseret ved gensidig følsomhed, hvor barnet respek-

teres, men netop ikke bestemmer alt. At barnet har en individuel bestemmelse i og af forløbet, og at der er en begrundet tryg social bestemmelse som sætter rammer for den individuelle udfoldelse.

Hvorvidt det teknologiske fødselsapparat er godt eller skidt i denne forbindelse, vil jeg ikke besvare absolut. Men hvis apparatet fortrænger og dominerer de kendte kommunikationer, så er det en uheldig forstyrrelse og et uheldigt og uforståeligt afbræk i den vitale familiære kommunikation, der allerede var grundlagt.
Ved fødselen kan barnet lære, om det kan basere sig på de kendte erfaringer i afgørende situationer eller om det i afgørende situationer lige så godt først som sidst må skippe de hidtidige bånd. En diskontinuitet, der kan forstærkes af tabet af forældrene ved mødet med børneinstitutioner, hospitalsophold, skole osv, og som er egnet til at lære den opvoksende, at hun ikke skal knytte stabile forbindelser.

Hvis rodforbindelsen kappes af fødselsindustrien får vi rodløse børn og generationer. Til gengæld er det min erfaring, at fødselsmaskineriet kan være en fælles oplevelse og erfaring, som ikke totalt dementerer de hidtidige fælles værdier, men vil sætte et spørgsmålstegn ved kapaciteten til at sætte dem igennem, og/eller ved evnen til realistiske prognoser. Men det kan selvfølgelig også gå ganske godt, fordi de mennesker, der betjener fødselsmaskinerier, ikke lader sig og andre dominere af det. Tendensen er dog nok, at jo mere "avanceret" det officielle maskineri bliver, jo mere det fungerer som juridisk og faglig reference for korrekte handlinger, desto mere overgår det fra at være et hjælpemiddel til at være en tvang, der fortrænger de individuelle og sociale følsomheder hos og mellem de involverede personer.

Men under alle omstændigheder er barnets fødsel en transformation af de hidtidige livs- og kommunikationsformer. Ikke bare et punkt mellem én tilstand og en anden. Det er

en proces, hvorigennem de hidtidige, nuværende og fremtidige værdier brydes, skabes og omskabes igennem individuelle og sociale og fysiske energier, der virker med og mod hinanden.

Barnets fysiske og sociale univers glider markant fra moderhulen/barnehulen til et kvalitativt anderledes begrænset univers

Hvor det ydre rum og de ydre personer hidtil har kommunikeret med barnet og omvendt gennem moderen som mere eller mindre aktiv medbestemmer af signalerne og deres betydning og værdi, kan barnet nu i visse henseender forholde sig og forholdes gennem andre midler og medier til andre personer og omgivelser. Når navlestrengen kappes bliver mange aspekter af moderens bestemmelser af barnet og barnets bestemmelser af moderen kvalitativt ændret. Men de er stadig historie som erindringer, og de er stadig baggrund for tolkning af de nye bestemmelser. Det er et åbent spørgsmål, hvorvidt kapningen af navlestrengen er en kapning af den særlige mor/barn-symbiotiske kommunikation. Der er dog ikke tvivl om at denne særlige kommunikation kan fremmes eller hæmmes som aktiv basis i udviklingen af de videre kommunikationer, ved at barnet og moderen så at sige møder hinanden i den "nye" verden inden navlestrengen kappes eller ved at de adskilles fra hinanden.

Der er ikke i den traditionelle videnskab ret mange beretninger om hvordan disse processer ser ud fra barnets side, der er lidt efterhånden set fra mødrenes side, meget lidt fra fædres og søskendes side, men især er processen beskrevet fra observatørers side. Der er igennem de sidste hundrede år lagt vægt på at styre processerne fra observatørside med henblik på at det nye barn og moderen hurtigst muligt modsvarer nogle ydre normer og karakteristika, som bogstavelig talt kan måles og vejes, mens processens indre psykologiske og sociale betydninger er blevet betragtet som sekundære. Fødselsmaskinens succesprodukt er det autonome barn og den autonome mor i fysisk /fysiologisk forstand. Og det mål skal da heller ikke

hånes eller negliseres. Men det må ikke fortrænge alle de øvrige vitale og værdifulde dimensioner af processen, og her tænker jeg i denne sammenhæng især på transformationen af individuel og social identitet og individets kommunikation med mor og familie og omgivelser.

Det kan se ud som om flere modstridende interesser står overfor hinanden, sådan som jeg her stiller det op. Men sådan stilles det også op i de autoriserede fødselsscenerier. Vi har barnet, moren, faren, søskende, venner og familie iøvrigt, jordemoder, sygeplejersker, læger og så apparaturet og lokaliteterne. "På-den-ene-side" de kendte, på den anden side de ukendte, som som regel også er anonyme og frit udskiftelige med nogen ligesådan.
Der er undersøgelser (se Bøggild-Andersen) der viser klar statistisk sammenhæng mellem senere sprogproduktion og fødselssituation: børn med fødselskomplikationer ("risikogruppe") udvikler sig sprogligt langsommere og ringere end andre.
Dette har neurologer interesseret sig for, men det er et spørgsmål til nærmere undersøgelse, om det mon ikke kan forholde sig sådan, at det ikke blot er "fysiske" skader i forbindelse med fødselen, der bevirker hæmninger af sprogudviklingen, men også det forhold, at der sker noget ved fødselen som bringer det ukendte hold i offensiven over for det kendte hold, så barnet får et socialt og kommunikationsmæssigt knæk.
Det er vigtigt at der er nogen med, som barnet basalt kommunikerer med i de første faser, så de nye oplevelser kan "forstås" og "kategoriseres" ind i forhold til det allerede etablerede "individuelle og sociale" sprog.
Det er ikke bare et individ der har sit individuelle sprog, det er et socialt individ, der allerede er afhængig af et socialt sprog, forstået som visse genkommende kommunikationsmønstre.

Jeg hæfter mig her ved, at forudsætningen for de realabstraktioner som "rigtigt" sprog er, er genkommende genkendelige sociale kommunikationer. De har rod i konkrete

indre og ydre erfaringer i og med at omgivelserne er reflekteret i socialrelationerne. Sprogets senere henvisnings- og henvendelsesfunktioner og -former har basis i konkrete henvendelses- og omgivelsesrelationer.
Jeg ser ikke primært den voksnes sprog som målestok for barnets sproglige udvikling, fordi det er netop at se det abstrakte som måle-stok for barnets kommunikationer; og jeg ser de voksnes sprog som medvirkende konkret gennem de sociale relationer barnet deltager i. Omvendt er det en vej til en gunstigere forståelse af de voksnes sprog, at undersøge barnets veje til det.

Barnet - det førsproglige - føler sig ikke udenfor kommunikationen med og mellem de voksne og andre sprogbrugere. Barnet tænker ikke: "Jeg må se at få lært det sprog, så jeg kan være med." Barnet er med i kommunikationen og samlivet og kommer efterhånden også med i den sproglige kommunikation. Hvis det ikke er med i kommunikationen, kan det høre nok så mange ord uden at udvikle sproglig kommunikation. Hermed siger jeg ikke, at barnet ikke imiterer, for det gør det så sandelig, det imiterer på livet løs dem som det forholder sig til. Imitationerne bliver til sociale former gennem sociale kommunikationer.
Barnet med-udvikler kommunikation og betydninger før det med-udvikler sproglig artikulation. Det viser sig f.eks., at barnet føler sig ikke snakket hen over hovedet af forældre og søskende ved at de bruger sprog; men det reagerer, når de ikke i tilstrækkeligt omfang har barnet med i kommunikationen. Det er når barnets ytringer ikke bliver forstået, at det bliver frustreret. Den periode som ligger lige før sprogalderen, er netop en brydsom tid, fordi barnet nu i stigende grad går med på den sproglige kommunikationsform, og så misforstås. Der sker nok det, som voksne også kender indbyrdes, at forventningerne om at der nu tales i et bestemt sprog, gør, at vi helt glemmer at forstå det vi ellers kunne forstå af kommunikationen, fordi vi (mis-)bruger alle

ressourcer til at identificere ytringen ved hjælp af ordbogen: "Gud, barnet taler, men hvad er det, det siger?", hvor vi tidligere vidste at barnet ikke talte og derfor brugte vores følsomhed til at forstå hvad det udtrykte.

Det er i denne fase sproget bliver abstrakt, og hvor det desværre også bliver abstrakt i så mange kedelige henseender. Ordene bliver i en vis forstand selvstændigt betydningsbærende, men kommer desværre ofte til at fortrænge betydningerne, både på "tolkningssiden" og efterhånden også på "produktionssiden". De voksne har hidtil udmærket vist og udviklet (og genudviklet) kvalifikationer til at forstå det ikke-sprogligt formulerede, men svigter ofte nu, hvor barnet begynder at formulere sig med sprog. Der sker en reduktion af tolkningskapaciteten. Og det irriterer forståeligt nok det lille 2-årige barn. Sproget selvstændiggøres, men det får også en monopollignende stilling i kommunikationen. Og det er direkte dumt og misbrug af nogle kvalifikationer, som kan bruges til at forøge kommunikationskapaciteten og forståelsen. Inden længe klapper fælden også for det lille barn, hvilket bl.a. viser sig ved, at det, som tiden går, får vanskeligere og vanskeligere ved at erindre historie, der ligger forud for sprogtilegnelsen; eller sagt på en anden måde, at det i stigende grad primært bevidst kun trækker på den sproglige hukommelse.

Det selvstændiggjorte sprog har to baser (mindst): den ene er de voksnes sprog omkring barnet, den anden er barnets hidtidige og nuværende erfaringer, kommunikationer og betydninger. Det kan med visse forbehold beskrives som den sociale side og den individuelle side. Forbeholdet går bl.a. på, at barnets side også er sociale erfaringer og kommunikationer, og at den voksne side også er individuelle erfaringer og kommunikationer.
Når sproget har to baser, har det også mindst to fortolkningsdimensioner, hvor det ville være skævt at hævde, at det selvstændiggjorte sprogs primære semantiske indhold skulle søges i den ene ordbog. En oplagt reduktionisme,

som desværre gør sig gældende i den traditionelle lingvistik og mange andre steder: "Når du bruger ord, der kan identificeres som dem i ordbogen, så er det ordbogens definitioner, der primært gælder som tolkningsbasis for det du siger."

Ordet fanger.

Og selvfølgelig fanger ordet socialt, det skal det da også, men det er på mange måder enfoldigt af personer og kulturer at indskrænke forståelsen til ordbogens. Men hvordan forener jeg begrebet om sprogets selvstændiggørelse med hævdelsen af den fortsatte dialektik mellem sproget og den individuelle og sociale kontekst og historie?

## Sprog, tekster og ord som "selvstændiggjorte enheder"?

Først betoner jeg, at jeg endnu ikke har defineret "selvstændiggørelse". Når jeg her bruger udtrykket, er det en imødekommelse af den traditionelle opfattelse af sprog og ord som selvstændiggjorte enheder, der bærer relativt konstante betydninger mellem forskellige mennesker i et sprogsamfund.

"Selvstændiggjorte ytringer er f.eks. tekster, der kan læses af mange forskellige mennesker i sprogsamfundet, og som kan være skrevet af mange forskellige uden radikale forskelle i tolkningen. Du kan tage teksten med omkring, flytte den rundt i tid og rum til forskellige mennesker. Det er den samme tekst, den er konstanten i de varierede kontekster. Den er tilsyneladende sin egen beskrivelse. Du kan ikke tage dine unikke kommunikationer med barnet med dig rundt på samme måde. Du kan, hvis du har talent for det, nok tage omkring og levende berette og beskrive dine unikke kommunikationer med barnet, men det er her netop beskrivelser af kommunikationen, ikke kommunikationen selv.

Du kan sammenligne det med pengenes selvstændiggørelse. Du kan tage en ti-krone med dig omkring, og du vil i størstedelen af riget få godkendt at det er en 10-krone med værdien 10 kroner. Du kan endog tage til England eller Tyskland og dér i banker få den anerkendt og oversat til ækvivalente værdier. Du kan også tage din danske tekst med til England og Tyskland og visse steder få den anerkendt og oversat til ækvivalente værdier. Det kan du f.eks. på de skandinaviske institutter, hvor de har visse færdigheder i dansk, og hvor de kender brugen af deres ordbøger.
Teksten er sin egen beskrivelse, på en ganske anden måde end det som den beskriver. Den kan reproduceres på en ganske anden måde, og den kan udveksles på en ganske anden måde end det som den beskriver. Du kan friere og mere identisk omsætte din 10-krone, end du kan omsætte en anden genstand som du har givet 10 kroner for. Du kan omsætte din beskrivelse af din brugte bil, meget friere end du kan omsætte din brugte bil.
Beskrivelsen, som teksten også er, kan frigøres fra det som den beskriver, og du kan endog lade andre rejse omkring med din tekst.
Din tekst kan også indtales på bånd, reproduceres på forskellige farver papir, skrives i forskellige typografiske opsætninger, og det vil stadig i en vis forstand være den samme tekst med de samme betydninger.
Jo, der er mange evidente grunde til at beskrive tekster og sprog som selvstændiggjorte betydninger og værdier: De er frie i forhold til tid, rum, personer, medier og referenter (dvs henvisningsobjekter), de er inkarneret betydning, rigtige feticher, med deres helt eget selvstændige liv, med en konstant identitet på tværs af alle skel."

Men passer det nu? Har sprog og tekster de beskrevne egenskaber, som ihvertfald har været kilde til fascination og basis for generationers sprogvidenskab og sprogfilosofi?

Der er ihvertfald blevet gjort meget for at det skulle passe, og der gøres stadig meget. Og netop det faktum, at der bliver gjort så meget f.eks. gennem skolebøger, ordbøger, sprognævn, udnævnelse af autoriteter, udøvelse af positive og negative sanktioner over for forskellige måder at lave og tolke tekster på osv, tyder på at sagen slet ikke er så selvberoende og evident som ovenfor beskrevet. Den faste og selvstændige værdi og betydning af tekster og sprog beror på et utal af kontrol- og normeringsinstanser, herunder visse former for sprogvidenskab, som tyder på, at det snarere er en fix idé, der skal realiseres end egentlig et udtryk for en fix realitet.

Tager vi for 117. gang Chomsky's tekstsekvens fra ASPECT (p. 3f) (som iøvrigt netop er et eksempel på en tekst, der har haft enorm udbredelse, uden at jeg ligefrem vil påstå, at den har haft eller fået samme værdi overalt) beskrives lingvistisk teori som primært beskæftiget med en ideel/ideal taler-lytter i et komplet homogent sprogsamfund, som kender dets sprog perfekt og er upåvirket af sådanne grammatisk irrelevante omstændigheder (conditions) som hukommelsesbegrænsninger, distraktioner, opmærksomheds- og interesse-skift, og fejl (tilfældige eller karakteristiske) i applikationen af hans sprogkendskab i aktuel sprogbrug (performance).

Og videre skrev han side 9:

> "It /a generative grammar/ attempts to characterize in the most neutral possible terms the knowledge of the language that provides the basis for actual use of language by a speaker-hearer."

Og han fortsatte:

> "No doubt, a reasonable model of language use will incorporate, as a basic component, the generative grammar that expresses the speaker-hearer's knowledge of the language; but this generative grammar does not, in itself, prescribe the character or functioning of a perceptual model or a model of speech production." (Mine understregninger)

I den første passage definerer Chomsky de omstændigheder under hvilke sproget er frit, nemlig det komplet homogene sprogsamfund af ideale sprogbrugere der ikke påvir-

kes af irrelevante forhold. Det er altså frit, når det ikke begrænses af andre forhold, og da det skal være frit og selv-beroende, er de andre forhold irrelevante.
I den næste passage definerer sprogteoretikeren Chomsky grammatikken som ikke alene THE BASIS for aktuel sprogbrug, men også som udtrykt i de mest muligt neutrale termer. Denne (neutrale) beskrivelse og definition defineres så i næste sekvens som en basal KOMPONENT i en FORNUFTIG model af sprogbrug. Den udtrykker nemlig sprogbrugerens sprogkendskab (og her flyder det, om det er den ideale eller reale sprogbruger), men uden at FORESKRIVE karakteren eller funktionen af en perceptuel model eller en model af taleproduktion. Den foreskriver ikke hvordan sprog(brug) opfattes eller produceres, men den er alligevel

- basis
- neutral
- komponent

for (enhver) FORNUFTIG model af sprogbrug.
Du behøver ikke at bruge LUX sæbe, men ethvert fornuftigt menneske bruger LUX, for det gør de ideale filmstjerner, der har det rene udtryk.
Selvfølgelig foreskriver en sådan annonce og selvfølgelig foreskriver Chomsky. Selvfølgelig foreskriver Chomsky, hvad der bør være relevant og hvad der ikke bør være det. Hans selektioner (og grammatikernes og ordbogsredaktørernes) af hvad der er relevant og obligatorisk for enhver sprogbrug er monopolistisk, og formuleringens modus er overtalelsen: vil du være fornuftig, så følg Chomsky.

Chomsky's udgangspunkt er ufornuftigt og uden føling med levende naturlige sprog: Det komplet homogene sprogsamfund er en uhyrlig model, som intet fornuftigt og følsomt menneske bruge som rettesnor (ideal) eller model af realiteten.
Tænk om min kommunikation med mine børn (og andre mennesker for den sags skyld) skulle tage udgangspunkt i, at vi i grunden var komplet ens, eller i enhver interessant

sproglig henseende komplet ens. Så ville vi møde hinandens ytringer som mangelfulde udtryk af idealet, vi skulle eliminere hinandens opmærksomheds- og interesseskift osv.
Sådan siger Chomsky jo heller ikke, at vi skal bruge modellen; den er ikke en perceptions- eller produktionsmodel. Men den er alligevel i hans definition defineret som basis for (enhver) fornuftig model af sprogbrug.

Hvad er det Chomsky beskriver, hvad er (real-)objektet for Chomsky's model?

Det er ikke en model af kommunikation mellem uens individer, det er ikke en model af den faktiske perception og produktion af tale (diskurs), det er en model af den ideale sprogbrugers komplette kendskab til sprog, dvs der er ingen real pendant til eller objekt for Chomsky's model. Hans beskrivelse er så at sige ikke en beskrivelse af noget reelt eksisterende. Men hans beskrivelse er reelt eksisterende og LIGNER en beskrivelse af noget reelt eksisterende. Han siger også, at den beskriver noget som er basis for de reelt eksisterende. På den ene side er det beskrivelsen, og ikke objektet, der er det virkelige; på den anden side er beskrivelsen basiskomponent i enhver fornuftig model af den virkelige sproglige kommunikation.
Beskrivelsen defineres af Chomsky som en beskrivelse uden objekt, hvor du ikke kan eller skal finde det beskrevne objekt udenfor beskrivelsen. Her minder Chomsky's model meget om 10-kronen som model på værdi: hvad er værdien af 10 kr.? Den er 10 kroner. Eller om visse axiomatiske matematiske modeller, der ifølge definitionen ikke refererer til noget som helst.
Beskrivelsen skaber så at sige sit eget objekt, eller bedre: den der beskriver skaber et objekt, et billede, en genstand for tanken.
Men enhver beskrivelse, med eller uden objekt, er genstand (objekt eller middel) for fortolkninger, og uden fortolkninger eksisterer beskrivelsen og dén objekt-

definition ikke. Fortolkningen hører til i de virkelige kommunikationers verden, ligesom beskrivelsen.
Chomsky's beskrivelse af det ideale sprog ER ikke selv det ideale sprog, men et virkeligt sprog, og i dette virkelige sprog sker definitionen af det ideale sprog.
Det er på en måde ikke genremæssigt så langt fra eventyret eller andre fiktive litterære genrer, der i kendte virkelige sprog, eller rettere ved hjælp af kendte virkelige sproglige midler, definerer fantasiverdener.
Men han postulerer alligevel nogle forskelle fra eventyret:
At hans beskrivelse er den mest muligt neutrale, hvad vil det sige, hvis det ikke er neutralt i forhold til noget?
Selve forsikringen eller målet om den størst mulige neutralitet implicerer, at der lurer et realobjekt som tankeobjektet er forbundet med.
Selve ordvalget i forbindelse med benævnelse af idealobjektet ligger snublende nær hverdagssproglige diskursers benævnelser af realobjektet sprog. Referencen til den ideale sprogbruger (altså den fiktive reference) har lighedskvaliteter med referencer til virkelige sprogbrugere. Og selve grundforsikringen om, at den fiktive model er basal komponent i enhver fornuftig model af virkelig sprogbrug, gør det evident, at Chomsky (og lignende traditioner: Saussure, Hjelmslev, Lyons) har basis i virkelige sprog i flere afgørende henseender (såvel henvisnings- som henvendelsesmæssigt), og at sådanne beskrivelser ikke er basis for sprog, men sproglige (personelle og institutionelle) interventioner gennem og i de basale, virkelige sproglige og kontekstuelle modsætningskonjunkturer.

Chomsky stiller sagen på hovedet i sit hovedværk: I stedet for at betragte den virkelige kommunikation som basis for modeller af den virkelige kommunikation, definerer han modellerne som basis(-komponent) i og for virkelig kommunikation og levende, naturlige sprog, eller mere præcist:

Uden at lokalisere og identificere de virkelige objekter: "de lingvistiske/sproglige enheder og træk i virkelig kommunikation" skaber han en HEURISTISK model, dvs en søgemodel (en "sprogmagnet") der kan trække noget således bestemt ud af enhver virkelig kommunikation og sætte det på pladser i systemet, således at den heuristiske model (og selvfølgelig den person der bruger modellen) herefter fanger sit realobjekt, som så gennem et postulat gøres til de basale komponenter i realobjektet in toto.

Når jeg fremhæver modellens faktisk heuristiske karakter, er det ikke fordi jeg har noget imod heuristiske modeller. Tværtimod er enhver model, der er i brug eller brugbar, heuristisk. Næh, det er såmænd fordi jeg finder det rigtigere at betone den heuristiske karakter af Chomsky's model, fremfor de karakteristika han selv søger at bilde os ind, nemlig at modellen skulle være neutral, finde de basale træk etc.
Som enhver anden, der beskriver, laver modeller og definerer, foretager Chomsky herigennem nogle bestemte selektioner og prioriteringer i tolkningen af realobjektet i dets virkelige kontekst(er): Hans projekt er udtryk for "shifts of attention and interest ... in applying his (and other's) knowledge of the language in actual performance", for at bruge hans ord.

Han beskriver og definerer det komplet homogene sprogsamfund i det heterogene sprogsamfund. Det er de heterogene sprogsamfund og kulturformationer der er lokaliteten for såvel hans produktion som tolkningen af hans beskrivelser.

Er det i forhold hertil hans beskrivelse og model er neutral? Hvordan kan hans model være kulturinvariant som andet end et postulat uden kulturelle empiriske undersøgelser? Hvordan kan han på kulturafhængigt engelskamerikansk definere kulturuafhængige sproglige enheder og relationer?

Jeg skal ikke her komme nærmere ind på hans særlige forhold til rationalisme og empiri, men skal i denne runde runde af med min konstatering af, at han og traditionen viger tilbage for at udforske sproglig dialektik som historiske og logiske realiteter.

Det er i virkelig kommunikation målestokkene for de sprogligetræk skal findes, ikke i sproget selv. Modeller af virkelig kommunikation er et fornuftigt udgangspunkt for enhver model af sprog, når det er sprog som kommunikationsmiddel vi har som objekt. Hermed afskærer vi os ikke fra at finde og søge særlige logikker for de sproglige træk, tværtimod får vi mulighed for at lokalisere og identificere dem, dér hvor de fungerer som logikker og sproglige træk.
Uden en model af konteksten - dvs kommunikationen - beror lokalisering og identifikation af sproglige træk og disses interne logikker på et postulat.
Det er ikke ordene der har liv; livet i foretagendet er mennesker, der livligt kommunikerer bl.a. ved hjælp af ord.
Det er ikke bare en strid om ord, når jeg betoner at det er i konteksten, ordenes logik skabes og findes, ikke i ordene selv. Det er faktisk et spørgsmål om at beskrive og begribe sprogs bestemmelser. En model, der blot omfatter det bestemte uden bestemmere, efterlader spørgsmålet: og hvad så? En model af sprog skal i vores videnskabsopfattelse rumme såvel sprogs genese som konstitution og forandringsmuligheder.

## "Sprog refererer" eller "Sprogbrugeren refererer"?

Netop spørgsmålet om at gribe forandrende ind i objektet har den strukturalistiske lingvistiske tradition næsten programmatisk taget afstand fra: dels ved at insistere på at sprog skal anskues synkront, hvorved tiden principielt lades ude af betragtning: sprog anskues som en

(s)tilstand, dels ved den øvrige maximale dekontekstualisering.
Men som ofte understreget griber også denne lingvistik ind i objektet og forandrer det ved faktisk at beskrive og dermed normere sprog.

Faktisk dekontekstualiserer de heller ikke sprog og tekster, de opererer blot med kontekster som de kalder neutrale. Faktisk er deres model af de dekontekstualiserede sprog en model der underforstår konteksten. Dekontekstualiseringen består i at trække konteksten ud af opmærksomhedsfeltet. Deres ideale kommunikationsmodel med ens (uniforme) sprogbrugere i komplet homogent sprogsamfund tolkes i praksis som en konsensusmodel, både i den forstand at den definerer sprog som det, der er konsensus om blandt (visse) sprogbrugere, og i den forstand at der er konsensus om, at den er underforstået. Det sidste er en tolkning, der passer godt med Lyons' ækvivalenssætning af

(1) "What does the expression 'x' refer to?" og
(2) "What is the speaker referring to by means of 'x' (in uttering such-and-such a sentence)?" (177)

I udtryk 2 er sprog defineret som middel for "the speaker" og i udtryk 1 er sprog defineret som subjekt, men det skal underforstås, at det egentlige subjekt er the speaker, hvis de to udtryk skal ækvivalere. Eller også kan de ækvivalere ved at 1 er den dominerende, således at 2-definitionen af the speaker som subjekt underforstår, at subjektpositionen er en sub-jekt position, dvs at personen er underkastet midlets dominans, således at når personen bruger udtrykket 'x', så henviser personen altså til det som x henviser til, hvadenten personen vil det eller ej.
Det er et meget godt eksempel på den uklarhed og tvetydighed, der er omkring den traditionelle lingvistiks eliminering af kontekst, hvor de lukker af for en afklaring af hvad der ligger i denne eliminering:
- mener de, at det er underforstået at det er personer der bestemmer hvad sproglige udtryk refererer til, eller

- mener de, at det er underforstået, at det er de sproglige udtryk der bestemmer hvad sprogbrugeren refererer til?

Eller skanderet på en anden måde:

- betyder det lingvister siger, at det er underforstået ...?

Når den traditionelle lingvistik er så uklar på dette kontekstspørgsmål, bliver den også uklar på ethvert fornuftigt spørgsmål om hvem og/eller hvad der bestemmer sproglig betydning (her kan den næsten kun svare at det er bestemt!).
Og når der er uklarhed om bestemmelsen af sproglig betydning, så er der faktisk uklarhed om det der i enhver fortig definition af sprog gør sprog til sprog, nemlig at sprog betyder noget.
Og disse underforståetheder er jo noget der bruges i ethvert indforstået sprog. På en måde er det underforståede lige så konstituerende for en grupppes afgrænsning og identitet som det positivt udtrykte. Men det er ikke neutralt i forhold til dem uden for gruppen, og selv i gruppen kan det være der hersker usikkerhed om hvad det egentligt er, der er underforstået for de andre og som en selv ligger under for, men ikke forstår.
Lingvistikken, den traditionelle, underforstår kontekstens bestemmelse af sprog og sprogs betstemmelse af konteksten.

Lad os gribe fat i Lyons' påstand om ækvivalens mellem de to udtryk og konstatere, at det på en vis måde ville være lettere at være lingvist, hvis de to udtryk var ækvivalente. Så ville lingvisten nemlig ikke være beskæftiget med det kontroversielle spørgsmål om, hvilke personer der bestemmer sprog mere end andre. Ved at kunne cykle frem og tilbage mellem de to formuleringer kan lingvisten efter forgodtbefindende referere til, at det skam er personer der bestemmer, når det er bekvemt (convenient), f.eks. når lingvisten er enig med de pågældende, og til at det skam er sproget der bestemmer, f.eks. når lingvisten ikke vil gøre en uenighed (åbenlyst) personlig.

Men jeg vil nu forfølge forskellen på de to udtryk, idet jeg finder at de netop kan tolkes som udtryk for to forskellige, dialektisk bestemte dimensioner af sprog.
Ved at ækvivalere udtrykkene mistes den reelle modsætning som de er udtryk for og som jeg hævder som fundamental for sprog (og sproglig kommunikation), nemlig modsætningen mellem den individuelle og den sociale bestemmelse.
Således antyder jeg, hvor det er vi skal spørge om et udtryks betydning, alt efter hvad der er vi går efter og jeg antyder at vi meget vel kan få to forskellige svar.
I stedet for det feticherede udtryk, at udtrykket betyder hvad det betyder, udtrykker jeg en god mening ved at referere til en specifik samfundsformations regel- og sanktionssystemer, der holder sprogs sociale betydninger på plads gennem institutioner og individer og i dialektisk forhold til individers individuelle meninger.
De to udtryk refererer til noget forskelligt, men ikke til noget hinanden uafhængigt.

Eller lad mig tydeliggøre forholdet med reference til mine børns og min kommunikation. Jeg kunne repetere fødselssituationens sceneri med det fødende barn med erfaringer med mor, mig og søskende som de primære konstituenter for social betydning (og personlige udenfor barnet). Og så jordemor (eller jordemoderen), lægen og sygeplejersker som nogen der lige pludseligt går ind og sætter deres sanktioner igennem. Så bliver det hidtidige socialt-dominerende sanktionssystem domineret af et andet, og det lille barns individuelle mening får en anden relation som modsætning end den hidtidige. Eller den hidtidige klarer at dominere også fødselsforløbet, hvorved barnets individuelle mening er i et kendt modsætningsforhold.
Men jeg kan også gå til den tydeligere sproglige æra omkring barnet i to-tre-årsalder. Hun har nogenlunde luret de forskellige dominansforhold i vores familie

og har allerede fattet, at der kan være hjælp at hente udenfor, f.eks. hos bedsteforældre og nære venner. Men har måske også fattet at individuel støtte og enighed fra visse kanter er som at tisse i bukserne, besværligt i det lange løb. Summa summarum har hun lært og udviklet en social betydning, et sanktionssystem af modsætninger, der giver visse rum for positivt og visse rum for negativt sanktionerede ytringer og handlinger fra ihvertfald hendes side.
I denne fase er den indre og ydre afhængighed af forældrene nok sådan, at det snarere er dem end undervisningsministeren eller sprognævnets formand eller A.P.Møller der "repræsenterer" den sociale dimension af sproget. (At forældrene så er indvævet i de andre afhængighedsforhold er for barnet sekundært og ukendt.)
Hun udvikler sine egne udtryk og betydninger i dialog med dem, som hun primært bestemmer sammen med. Og vi bestemmer ikke lige meget eller på samme måde.
I forhold til det lille barn konstituerer vi den sociale dimension, og skal ikke bruge kræfter på at betone det, men skal i stedet bruge vore kræfter på at give denne position det indhold, som vi kan stå ved. I denne fase bestemmer vi også barnets opfattelse af den sociale dimension og forholdet mellem den individuelle og den sociale dimension, og er sikkert ikke færdig med at bestemme vores egen.

Jeg skal referere er par sproglige udtryk fra denne fase i barnets liv:

Den første er den hvor far (og mor) ved bordet er optaget af snak om deres egne problemer og (næsten) helt har glemt barnet. Hun begynder så pludselig at gestikulere og snakke: "Nå, Pølle, er du der. Nej hvor er du nu Pølle. Du skal ikke være ked af det Pølle. Kom her, så skal jeg trøste dig. /.../" Et kvarter i træk for fuld udblæsning. Er det imitation, kritik eller hvad? Den blev tolket som kritisk imitation i symbolsk form og har siden været brugt

i den familiære sammenhæng som fast symbol for, at nu var der sket en alvorlig forglemmelse af vitale kontekstuelle realiteter.

Den anden er den parade som lyder: "jamen sådan hedder det i mit sprog". En frapperende indsigt i at dialektikken mellem den sociale og individuelle dimension tildels er et åbent spørgsmål, der afhænger af hvem der kan sætte deres individuelle bestemmelser igennem som sociale.

I den senere fase, hvor hun går i skole, kan hun blive noget videre irriteret over, hvis jeg siger, at hun skam staver fint, og blot vagt - og sekundært - tilføjer, at sådan plejer man ikke at stave til det ord. Dér har hun selvfølgelig brug for at jeg giver en klar melding og information om, hvad det er for en form, der er gangbar mønt i den kontekst, hvor hun skal lide under sanktionerne.
Min tolerance er blevet sekundær - jeg trøster mig med at den kun er tilsyneladende sekundær, fordi hun er sikker på den. Det der tæller nu er, at jeg kan lære hende, hvad der det andet sted tæller som gangbar mønt. Hvad nytter det at far kan give positive sanktioner, hvis den anden sammenhæng giver negative. Hvad nytter det at vi kan se megen sund sproglig "musikalitet" i barnets individuelle udtryk, hvis denne logik ikke hersker hvor barnet står alene overfor andre repræsentanter for den sociale form og betydning. Og hvad nytter det, at vi kan love barnet en fremtid, hvis hun ligenu og inden for en overskuelig horisont er vitalt afhængig af skolens sanktioner.

Disse beretninger bruger jeg til at antyde, at den sociale betydning ikke er en entydig størrelse og at den individuelle betydning heller ikke er det, og at de i individhistorien brydes med hinanden. Og at de selvfølgelig også gør det i "socialhistorien".

Øjenkontakt fra fødslen

Jeg skal komme med en vigtig iagttagelse: det nyfødte barn kigger (mærkeligt nok) på mine øjne, og jeg kigger på hendes øjne. Også når vi snakker kigger vi primært hinanden i øjnene.
Hvorfor har vi øjenkontakt, når vi bruger mund og ører til sproglig kommunikation? Jeg vil byde på, at vi gør det for at se hvem det er vi kommunikerer med, fordi vi SER det som vigtigt i bestemmelse af kommunikationen.
Allerede det nyfødte barn kigger på den person det kommunikerer med. Det nyfødte barn kigger et andet sted end den traditionelle lingvist! Det nyfødte barn ser på personen som nøgle til såvel den individuelle mening som den sociale betydning. Den sociale betydning etableres som relationen mellem individerne.
Lingvisten kigger i ordbogen og får ytringerne deponeret på bånd, og allerhelst i udskrift, for dér at finde betydningen.
På en måde synes jeg at det nyfødte barn er fornuftigere og mere følsom i sin orientering og opmærksomhedskoncentration og fokusering. Barnet "læser" personen og sin relation til personen før det læser teksten og ordbogen. Det er førsproglig kommunikation, men det er ikke sikkert at det er en sekundær kommunikation i forhold til sproglig kommunikation. Den er ikke blot subjektiv, men en udforskning af noget andet og nogle andre end individet selv. Den er viis på sin egen lille måde, jeg ser den lille som en særlig sprogforsker: "Jeg er kommet til denne verden og må finde ud af hvordan jeg og du gør her, og ser dig derfor i øjnene."

Vi griber hinandens hånd mens de suger formodet fostervand ud af lungerne, og mærker en enighed om det er en ubehagelig men sekundær realitet. Vi holder hinandens øjne og hænder som en line gennem noget, som vi ikke accepterer som Den sociale form og betydning, og holder

hinanden fast på andre betydninger som de primære. Tænk, hvis jeg gav slip og mistede øjenkontakten, så var det lille barn alene med tolkningen og værdisætningen og det at bringe kontinuitet og rationalitet ind i hvad der skete.

Vi udvikler på den ene og den anden måde dialektikken mellem individ og socialitet og dialektikken mellem denne relation og betydnings- og værdisætningen gennem vore handlinger og kommunikationer.
Ordenes og sprogets betydning bestemmes også i disse minutter, og fødselskulturen bliver således også bestemmende for sprogkulturen.

Vi har grundlagt meget før fødslen. Igennem fødslen som proces og produkt indlægger vi yderligere bestemmelser af fremtidig kommunikation, herunder sproglig kommunikation.

Lingvister har også engang været nyfødte. Sprognævnets formand og arbejdsgruppe ligeså. Kulturminister og undervisningsminister også. På en måde er det en mere sikker fælles forudsætning, at vi ikke kender det sociale sprog, end at vi kender et fælles socialt sprog. Det er en mere sikker forudsætning, at vi har forskellige tolkninger, end at vi har ens tolkninger.
Det er helt sikkert, at vi alle har mødt sproget i en heterogen relation, hvor vi var små og ikke kendte meget til den herskende sociale konvention; det er langt mindre sikkert at vi nogensinde kommer i situationer, hvor der er komplet ens referencer og sprogbrug. Det uens og forskellen er langt mere sandsynligt end ligheden og uniformiteten. Og netop i uensheden kommunikerer vi på livet løs, intenst og søgende.

## Dødehavsrullerne. Ontologisk og hermeneutisk tolkning

Det kan ikke understreges tit nok, at det er i dialektikken af tekst og kontekst at sproglig logik er og findes.

Det er personer der kommunikerer. Det er personers relationer til hinanden og omverdenen og sprog og tekster, der skaber og opretholder sproglige logikker, og enhver tale om sproglige logikker har kommunikationskontekster som explicit og/eller implicit basis og reference.

Når vi siger, at ord og tekster er organiserede enheder og relationer af udtryk og indhold, har det overhovedet kun mening og betydning fordi vi iøvrigt ved, hvad ord og tekster er, og har temmeligt omfattende erfaringer med sprog og tekster i vores liv, og fordi vi er vant til at udtrykke og forstå bestemte abstraktioner som reelt integreret moment i vores kommunikationsformer.

Når man finder de berømte Dødehavsruller, og man identificerer dem som tekster endnu inden de er tolkede og forstået som betydning, så er det fordi vi er vant til at foretage en ontologisk identifikation af visse virkelighedsformer som menneskeligt formede betydningskommunikerende enheder. Her går den ontologiske interpretation forud for den hermeneutiske interpretation af Dødehavsrullerne. Vi ser, at de ligner noget, som vi er vant til at foretage hermeneutiske interpretationer af, og gør dem så til genstand for en søgen efter hermeneutiske nøgler. Vi tolker at det er sproglige udtryk, endnu inden vi har identificeret nogen anden betydning, end at det er sprog.
Men det er så at sige også en vigtig konstituent i vores sprogdefinition, at sprog ikke alene bruges til at referere til objekter med i de menneskelige dialoger, men også til at referere til sprog med. Det er det vi kalder co-tekst-reference, som en altid impliceret reference i sproglig kommunikation. I og med at vi identificerer

ytringen eller teksten som tekst og sprog foretager vi en ontologisk tolkning, der kategoriserer fænomenet som sprog og tekst. Vi refererer til vore hidtidige erfaringer med noget der ligner, og bruger disse tidligere erfaringer til dels at foretage den ontologiske bestemmelse, dels at foretage hermeneutiske bestemmelser, dvs bestemme ytringernes øvrige referencer.
Co-tekster er vore hidtidige internaliserede og institutionaliserede tekster og tekstbestemmelser, som er impliceret i vore aktuelle bestemmelser af ytringer og fænomener som tekster og som specifikke betydninger og referencer.
I tilfældet med Dødehavsrullerne blev nutidige menneskers co-tekster brugt som baggrund for at identificere rullernes krimskrams som tekst, og vore sædvanlige erfaringer med tekster gav baggrund for at spørge efter teksternes betydning og mening for datidige mennesker og for os. Vore co-tekster har heuristisk funktion.

Når vi som børn kommer på at identificere tekster og sprog som tekster og sprog, kan vi ikke med samme historiske og logiske ret sige, at den ontologiske bestemmelse kommer før den hermeneutiske. Her er det snarere sådan, at barnet først får erfaringer med sprogs hermeneutiske dimension og herigennem får etableret ontologiske bestemmelser af sprog som sprog. Selvfølgelig er barnets hermeneutiske erfaringer indvævet i barnets ontologiske bestemmelser, men disse vedrører ikke i første omgang sprog som sprog, men barnets kommunikationer med omverdenen. De små mennesker identificerer først betydning, mening og værdi gennem identifikation af sociale relationer og kommunikationer og disses henvisninger og referencer til omverdenen. Barnet har en førsproglig hermeneutik på basis af ontologiske bestemmelser, som endnu ikke omfatter bestemmelse af sprog som sprog. Det kan også siges på den måde, at i individets liv ligger der mange førsproglige ontologiske og hermeneutiske bestemmelser og erfaringer forud for sprog som ontologisk kategori og hermeneutisk objekt.

Dødehavsrullerne var for nutidens tekstfortrolige voksne lingvister og antropologer et objekt for disses ontologiske kategorier, og disse nysgerrige mennesker stillede på denne baggrund spørgsmålet: "Hvordan kan vi tyde disse tekster?".
Det lille barn kommer den anden vej og lærer en hel masse betydning og tydning af andre menneskers og egne handlinger, aktioner og reaktioner og opdager efterhånden, at og hvorvidt bestemte menneskelydformninger iterativt (gentagende) bruges til at betyde og tyde betydninger med.

Bestemmelsen af hvornår barnet har sprog afhænger af hvornår og hvordan sprog bliver en relativ stabil ontologisk kategori som basis for barnets tydninger og betydninger. Sproglige betydninger og tydninger skaber barnet og skaber omgivelserne i og for barnet gennem barnets førsproglige betydninger og tydninger gennem barnets kommunikationer med mennesker og omgivelser.
Og denne førsproglige basis bliver ikke væk. Alle voksne kommunikerer også førsprogligt og intuitivt. Både den "udviklede" ontologiske og den hermeneutiske interpretation er aldrig alene sproglig, men den sproglige er indvævet i den kontekstuelle.
Teksten og konteksten er dialektisk bestemt, og det er en alvorlig fejlkilde ved sprog- og tekstbestemmelser at glemme den kontekstuelle ontologi og hermeneutik.

## Ordets betydningskerne eller betydningsrammer?

Når jeg taler om at ordet bliver frit, mener jeg altså ikke at det bliver fri for kontekstafhængighed, men at personer udvikler stabile ontologiske kategorier som basis (men ikke uafhængig basis) for hermeneutiske bestemmelser.
Det betyder heller ikke at det får identisk betydning

og tydning for enhver og hver gang den samme person bruger den lydlige enhed, men at der etableres nogle relativt stabile rammer og kritiske grænser for disse lydenheders brug som betydnings- og tydningsbestemmelser igennem de genkommende positive og negative sanktioner, der i individets kommunikationer ledsager bestemte betydninger og tydninger af enhederne.
Jeg bruger udtrykket rammer frem for den traditionelle lingvistiks (semantiks) brug af udtrykket "kerne".
Det begrunder jeg nærmere i det følgende:

Hvis vi bruger udtrykket kerne, vil det være nærliggende at søge efter ordets centrum, og så at sige at prøve at identificere ordet som et punkt, at gøre et punkt eller én betydningskomponent til den centrale eller overordnede, at søge en lokalisering af ordet som én plads i et koordinatsystem, at kunne regne med ordet. Eller også vil det lede til, at vi leder efter en fællesnævner i ordets mangfoldige betydninger. Jvf. Hurford & Heasley's definition af ordets sense som ordets indispensable hårde kerne af betydning og som ordets plads i et system af betydninger. Her lægges op til en systematisk reduktion af ordets betydninger. Ordet bliver bestemt syntetisk. Den syntetiske betydning gøres til primær betydning, som der ikke kan dispenseres fra. Ordet bliver gjort til en entydig byggeklods eller et fast modul, et element; videre eller andre betydninger kan så kobles på ordet: betydningen kan modificeres med elementer der betyder en bestemt modifikation og betydningen kan suppleres med andre byggeklodser. Hver især opfattes her ordene som definitive betydninger, næsten ligesom atomer og elektroner og neutroner, der bygges sammen til større enheder, syntetiseres, eller som tal, der gennem regningsarterne adderes, negeres osv.

Når jeg bruger udtrykket ramme, antyder jeg en anden opfattelse af ordet, som jeg mener har mere med vore virkelige brug af ord at gøre.

Med ramme henviser jeg til, at ord har mange betydninger (og det såvel socialt som individuelt). Vi har samlet mange betydninger op i det enkelte ord, og for os hver især har visse betydninger en særlig fremtrædende plads, og i visse kontekster har visse betydninger en særlig fremtrædende plads. Ordet har hverken for hver af os eller for enhver kontekst ét fast centrum af betydning, men er en ramme for og om betydninger, hvor "centrum" aktuelt og individuelt og socialt er brydningsfuldt bestemt, og hvor flere bestemmelser af centre brydes.
Den sociale betydning eller den sociale sense af ordet er ikke bestemt som ét centralt punkt, men snarere af nogle grænser, udenfor hvilke ordet enten er uacceptabelt eller på vej til nye betydninger. Hermed antyder jeg, at også rammerne, grænserne er historisk bestemte.

Men gør det så ikke ordet "identitetsløst"? Jo, som final og definitiv bestemmer af betydning, men ikke som historisk medbestemmer af betydning. Ordet determinerer ikke betydningen. Når du bruger flere ord sammen i bestemte organiseringer (syntagmer), bringer du flere rammer sammen, rammer der så at sige bruges til at bestemme hinanden nøjere (tekstuel bestemmelse). Også tekstbestemmelsen er et potentiale af betydninger, hvor de opsamlede erfaringer med tekster, som her i forhold til den aktuelle tekst, fungerer som co-tekster.
Men det er stadig hverken ordet, teksten eller co-teksterne der afgør dominansforholdene mellem de forskellige betydninger i rammerne og mellem rammerne. Det gør de mennesker der tyder og betyder. Og vi giver sjældent heller definitive betydninger og tydninger, hverken for os selv eller for enhver.
Vi er som regel igang med at ombryde og ombestemme betydninger, nogen mere aktivt og effektfuldt end andre, og nogen mere sympatisk end andre. Men det er i vores levende kulturelle konteksters modsætningskonjunkturer (og vore indre modsætningskonjunkturer) at vi bestemmer rammerne og prioriterer (og ekskluderer) betydninger.

Modsætningerne er undertiden formet som hovedsageligt destruktive, undertiden som hovedsageligt konstruktive, og det er betydningsbestemmelserne, definitionerne, også. Men ethvert billede af sprog og tekster som i og for sig stabile med fixe centrale betydninger er enten misvisende eller viser hen til statiske monopolistiske kontekster som betingelse for opretholdelsen eller fastholdelsen af sådanne sprog og tekster.
Og ethvert billede af sprog og tekster som ubegrænset åben for tydninger og betydninger er enten misvisende eller viser hen til totale individuelle og sociale kulturelle krisetilstande.

## Flere kulturer side om side

Jeg vender her tilbage til mine antydninger om at sammenligne sprog og planter. Og forskellige politikker i forhold til sprog og planter. Der er den monopolitiske strategi, der går ud på at "forædle" og "rendyrke" helt bestemte egenskaber ved planter og kassere alle frø, som ikke har de rendyrkede egenskaber. Så at sige at udvælge og rendyrke en elite og så rydde marken for alt andet. Når eliten, efter at have fortrængt konkurrerende sorter, alligevel bliver syg og svagelig og ikke produktiv og reproduktiv, ja, så er der i værste fald ikke andre brugbare frø at tage i brug.
Hvis man på lignende måde luger ud i sproglige betydninger, og glemmer og fortrænger de historiske erfaringer og potentialer til fordel for en enkelt finkultur (og her tænker jeg ikke på det der endnu går under navnet finkultur, men nok så meget på maskinkulturen), så er man på den, den dag hvor vi ikke mere kan leve på den måde.

Og så er der de mere økologiske strategier, som ser det som en fordel med mange forskellige planter side om side inden for samme lokalitet og mange forskellige lokaliteter. Forskellen ses ikke som trusler, men som noget der kan og bør bruges til at støtte hinanden.

Økologiske strategier er ikke mere naturlige eller mindre kulturelle end de monopolistiske. Der er i begge tilfælde tale om menneskelige omformninger af naturen.
Men der er væsensforskel i de to kulturelle praksis'er og ideologier. Vidt forskellige måder at bruge og omforme de givne potentialer.
Den ene selekterer, hvad der lige nu og her opfattes som en elite og eliminerer alt andet. Den anden selekterer også, men gør det mere bredspektret, og dels (og det er afgørende) uden at eliminere alt andet. Den første ser alt andet end eliten som trusler og fjender; den anden finder veje til at de forskellige kan blive mere produktive sammen.
Når det første projekt først har udryddet andre (måske globalt) og når sin ende, så er det en katastrofe. Når den andet projekt (som netop i grunden er lokalt) når sin ende, så er det et begrænset endeligt.

Der skal ikke megen kulturhistorisk indsigt til for at vide, at igennem menneskehedens historie har kulturer blomstret for at visne og andre er blomstret op på basis af træk, der tidligere var domineret, men ikke eliminеret. Ser vi på klodens historie får vi også øje på, at mennesket kun har hersket en ringe tid. Andre sorter har domineret før mennesket.
Måden at dominere på er med til at bestemme, hvorlænge dominansen kan opretholdes. Den ene politik går ud på at skynde os at forbruge alt hvad vi lever af. Den anden politik går ud på også at tage vare på de omgivelser vi er afhængige af.
Sagt sådan ganske neutralt beskrivende om de to hovedkulturer der idag dominerer planteavlen.
Selv om vi i bogstavelig forstand mere lever af planter end af sprog, så er sprog et vitalt moment i vores sociale og individuelle bevidsthed om os selv og vor livsverden og i vores planlægning og organisation af vores praksis.

# SEMANTISKE GRUNDKATEGORIER

## DEFINERET MED FOSTERETS OG BARNETS LIV OG KOMMUNIKATIONER

## III

---

I dette afsnit belyser jeg individets udvikling af kommunikationsmodeller og semantiske grundkategorier som momenter i dialektikken social betydning og individuel mening.

Jeg opretholder dialogen med den traditionelle semantik ved at koncentrere mig om REFERENCE-funktioner med sprog. David Crystal definerer tre "major themes":

A: "REFERENTIAL/DESCRIPTIVE/DENOTATIVE/EXTENSIONAL/factual/objective meaning" som bruges når vægten lægges på
"the relationship between language, on the one hand, and the entities, events, states of affairs, on the other".

B1: "ATTITUDINAL/AFFECTIVE/CONNOTATIVE/EMOTIVE/EXPRESSIVE meaning" som bruges når vægten lægges på
"the personal, emotional aspects og

B2: "COGNITIVE/IDEATIONAL meaning" når vægten lægges på
"the intellectual, factual aspects".

B sammenfattes som "the relationship between language and the mental state of the speaker".

C: "CONTEXTUAL/FUNCTIONAL/interpersonal/social/SITUATIONAL" som bruges når vægten lægges på
"the way variations in the EXTRALINGUISTIC situation affect the interpretation of language". (Crystal:191)

Idet jeg analyserer individets vej til referentiel brug af sprog, belyser jeg, at denne funktion har de øvrige som genetiske og konstitutive bestemmelser, og derfor ikke bør bestemmes isoleret, hverken som begreb eller ved analyser af sprog og tekster.
Jeg omformer således referencebegrebet, og opnår herved

tillige at definere KONTEXTUEL, CO-TEXTUEL og TEXTUEL REFERENCE som dialektisk bestemte kategorier og funktioner, som indbyrdes forbundne sociale og individuelle associationsmønstre.
De sproglige og lingvistiske "niveauer" eller aspekter får en klarere sammenhæng, hvadenten det drejer sig om LEXICAL, GRAMMATICAL, PHONETIC, PHONOLOGICAL eller PROPOSITIONAL meaning.

## Fosterperioden

Henvisning og henvendelse er dialektisk bestemte forhold i menneskelig kommunikation.
Henvendelse er dialogens sociale karakter, som er en nødvendig implikation for henvisning som sproglig og kommunikativ.
Dialogen er konstitueret ved 1. person og 2. person, JEG og DU som entals-deixis på nudansk.
Det er 1. og 2. person der producerer og reproducerer henvisninger i dialogen, og dialogen tager form af henvisning gennem henvendelsesrelationen.
Dialogens/tekstens 3. person gøres til 3. person og objekt for dialogen/teksten gennem og af 1. og 2. person.
Der er god indsigt i den klassiske grammatiks nummerering af de deictiske pronominer: 1., 2. og 3. person er ikke en vilkårlig rækkefølge. Lyons gør således opmærksom på, at 1. person er det deictiske centrum eller udgangspunkt, der bestemmer formen og tolkningen af f.eks. sted og tid, perspektiv og aspekt. Taleren/skribentens perspektiv dominerer tekstens/ytringens øvrige aspekter.

Det er 1. person der peger på objektet med et eller andet (som regel flere) midler, og det er 2. person der følger udpegningen, eller ikke gør det.
Jeg kigger på noget. Min orientering mod det, jeg kigger på, kan du se, og du kan kigge samme sted. Det lille barn har tidlig øjenkontakt og befæster 1. og 2. person-

relationen før det lader sig vild- eller vejlede af den andens orientering. Og længe før det kigger på en anden, oplever det en anden (moderen) og hendes aktioner, som efterhånden eller indimellem bliver til reaktioner på noget, dvs den andens aktioner som distinkt i forhold til noget tredje og/eller barnet selv. 1., 2. og 3. person er så at sige introduceret i fostertilværelsens konstituenter.

Det er i denne forbindelse en interessant uklarhed, der er i diskussioner om medfødte egenskaber.

Det er ofte som om livet før fødslen betragtes som individet i isolation, eller som om det lille barn springer ud af moders skød som ren uberørt natur eller guddommelig skabning. Som en anden Adam eller Eva, der lige pludselig er plantet uden nogen jordisk og social forhistorie. Det er som om diskussionen ofte går ud fra, at de 9 måneder i livmoderen og moren og hendes kontekster er så neutrale som en klinisk rugekasse (som heller ikke er neutral). Diskussionen om arv og miljø præciserer sjældent skæringspunktet, og benævnelsen medfødt antyder temmeligt bogstaveligt, at interessen især har hæftet sig ved fødslen som skæringspunkt mellem det biologisk givne individ og det kontekstbestemte individ.

Ja, selv gynækologer, som jo dog ikke er ubekendt med at der sker noget før fødslen, anvender en underlig datering:

Når de bestemmer fosterets alder, sker det ikke ud fra undfangelsestidspunktet. Nej, et 6 uger gammelt foster har såmænd kun været i livmoderen i ca. 4 uger. Mon det betyder at gynækologer (og med dem det juridiske apparat) regner med at sjælen har forladt sin skytsengel el. lign. på sin rejse til det jordiske liv et par uger før undfangelsen? Sådan at et 7 dages gammelt foster endnu befinder sig midtvejs mellem den hidtidige tilstand og den jordiske tilstand i livmoderen for som ca. 14 dage gammel at mødes med mor og far og tage sæd-e i livmoderen.

Det er såvidt jeg har forhørt mig hos autoriteterne ikke sådanne betragtninger der ligger bag gynækologens model,

men derimod nogle andre kulturelle betragtninger: nemlig forestillingen om, at undfangelsen sker under subjektive betingelser, mens den nærmest forudgående menstruation betragtes som mere objektiv datérbar. Gynækologen fæster mere lid til kvindens erindring om den sidste menstruation end til hendes bestemmelse af undfangelsen. Sådan kan man jo se lidt forskelligt på, hvad hun hæfter sig ved, og på forskellig måde være med til at lære hende at lægge mærke til menstruationer og være uvidende om undfangelser. Således er der gjort meget for at skabe en kulturel forestilling hos kvinder og mænd om, at det er den manglende menstruation der er hovedkilden til vores erkendelse af, om vi er gravide eller ej. Det betyder f.eks. også, at det ofte er ubekendt, om en given "menstruation" er en abort eller en menstruation.

Den juridiske datering af fosteret tager altså udgangspunkt i "sidste menstruation", mens den juridiske datering af vores levealder tager udgangspunkt i fødselstidspunktet, defineret som adskillelsen fra moderen. Disse juridiske bestemmelser, som måske nok i visse måder er praktisk operationalisérbare i visse kulturer, bliver som så mange andre juridiske bestemmelser til andet og mere end "blot" juridiske bestemmelser, de bliver til "sund fornuft". Det bliver således til usund fornuft eller ufornuft, hvis jeg bestemmer min eller mine børns alder ud fra undfangelsestidspunktet, når jeg bliver spurgt om den BIOLOGISKE alder. Hvis spørgsmålet går på mit kommende barns alder ("Hvor langt er I henne?" eller "Hvilken uge/måned er I i?") er jeg ikke rigtig normal, hvis jeg regner fra undfangelsen. Og hvis spørgsmålet går på min biologiske alder, skal jeg for at være normal misforstå det derhen, at det drejer sig om min juridiske alder.
Sådan er det normerede sprog så vildledende eller vejledende, alt efter hvilket perspektiv det ses fra.
(Det sidste nye i gynækolog-branchen er iøvrigt, at "sidste menstruation" heller ikke tages for objektivt gode

varer, for bestemmelsen af den ligger jo immerhen udenfor gynækologens kontrol, så vidt vides. Selv denne bestemmelse tages nu fra de gravide kvinder, som i stedet scannes af kontrollen ved hjælp af ultralyd, for så kan det "objektivt" bestemmes ud fra fosterets størrelse (mm) hvor gammelt det er, eller rettere sagt: hvornår den forventede fødsel juridisk er. Og det er skam en vigtig prognose, der bruges f.eks. til bestemmelse af barselsorlov, og såmænd også i stigende grad til at bestemme den faktiske fødsel. Den kan sættes igang på det "rigtige" tidspunkt. Sådan lidt groft sagt, men det er også for groft.)

Hvad mener lingvister, når de taler om medfødte egenskaber? Medfødte biologiske dispositioner osv?

Som det fremgår, mener jeg som lingvist, at tiden fra undfangelsen ihvertfald er både biologisk, sociologisk og ideologisk bestemt og bestemmende, at individets biologiske, sociale og ideologiske livshistorie starter ved undfangelsen og at individet og dets omgivelser allerede fra undfangelsen bestemmer og bestemmes dialektisk.

Jeg hævder ikke, at mine dialektiske bestemmelser er udtømmende, men at jeg tager ca. 9 måneder mere med i betragtningen, end gængse lingvister. Når jeg tager afstand fra gynækologens ekstra 14 dage, er det ikke udtryk for, at jeg afviser aktive genetiske og konstitutive bestemmelser før undfangelsen. Jeg afviser ikke, at individet har en identitet i en eller anden form før undfangelsen, dvs en identitet som andet og mere end produktet af sæd og æg. Men jeg udelukker i denne fremstilling ekspliciteringen af sådanne bestemmelser. Og jeg afviser gerne eksplicit, at analyser af sprog skulle være en særlig prominent kilde til erkendelse af hinsidige forhold. Snarere tværtimod er sproget et jordisk filter, som på mange måder sigter "jordisk" og frasier "ujordisk" erkendelse og kommunikation. Eller sagt på en anden måde er sprog netop et kulturelt filter. Når dette er sagt må jeg antyde, at der er måder at analysere sprog på, som når bagom sprogets filter.

Men nu tilbage til de jordiske holdepunkter, hvor jeg altså siger, at individet fødes med en kommunikationsmodel som er individuel og fælles og generel, dvs individspecifik og artsspecifik, og begge dele kulturspecifikt formet og konstitueret.

BARNET, pigen og drengen, fødes med en kommunikationsmodel, der er udviklet igennem fosterperioden, og som bliver grundkategorier i de senere sproglige kommunikationsmodeller.
Jeg ser med andre ord på en kontinuitet der strækker sig fra undfangelse til død, en kontinuitet som gennemgår transformationer gennem fosterperioden (sandsynligvis sker der radikale transformationer ved hørelsens og synets og den øvrige sensoriske udvikling, udviklingen af det sensomotoriske nerve- og muskelsystem, bevægelse osv, en topisk differenciering af handle- og erkendelses-organer, den øgede økonomiske og økologiske knaphed i (liv)moderen der øger behovet for ændrede omgivelser), gennem fødselen som en radikal ændring af moderens formende funktion (men netop forhåbentlig ikke en eliminering (og aldrig en total eliminering: selv om barnet fjernes totalt fra moderen er barnet mærket af hendes hidtidige medformninger)), gennem verbalsprogsudviklingen og -bestemmelserne, gennem radikale ændringer af dominerende kontekster, personer, institutioner, mad og drikke, luft, fysiske omgivelser osv, gennem skriftsprogsudviklinger og -bestemmelser, trykte og elektroniske medier, gennem Grammatiske øvelser og begreber, lexica etc., gennem nederlag og succes, til en brat eller gradvis tilbagetrækning og bortgang; et langt eller kort liv med forskelligartede forhold til sprog og kontekst i forskellige kontekster og med forskellige kommunikationsmidler i forskellige dominansforhold, en kontinuerlig og diskontinuerlig indre-ydre udvikling og transformationsprocesser.

Den individuelle sproghistorie er en væsentlig dimension i individhistorien, i de sociale sprogs historie og i den aktuelle dialogs/teksts historie og konstitution.

Og hvad er det så for grundkategorier, jeg mener at kunne begrunde som gennemgående i menneskelig kommunikation og sprog, begrunde som bundet til og sammen med reale, vitale konstituenter i den menneskelige tilværelse, brudt i biologiske, sociologiske og ideologiske dimensioner?

Det giver ikke mening at spørge efter hvad sprog er uafhængigt af mennesker. Det er mennesker der skaber og genskaber sprog og betydning, i den forstand som vi (og lingvister iøvrigt) taler om sprog og betydning.
Det er mennesker der udvikler sprog til menneskelige, individuelle og sociale, formål, og det er mennesker der definerer og omdefinerer sprog og betydninger. Sprog er ikke mere permanent og stabilt end de sociale og individuelle formationer og enheder der opretholder sprog og sproglig betydning.
Det er også sprog der udvikler mennesker - ikke alene, men dog afgørende - i og for de kulturformationer vi er konstitueret af og konstituenter i.
Vi kan meningsfuldt tale om sprogs sociale udvikling og historie som moment i menneskers og sociale formationers udvikling og historie, og vi kan meningsfuldt tale om individers sproglige udvikling og historie som moment i individets livshistorie.

Enhver aktuel dialog, tekst og tolkning konstitueres af og omformer dialektikken mellem sprogets sociale og individuelle historier.
Sprogs dobbelte bestemthed som både social og individuel bestemmelse blev også understreget af F. de Saussure ifølge COURS. Men Cours glider bort fra dialektikken mellem de to indbyrdes afhængige bestemmelser for at definere den sociale side som den stabile, for derefter at definere et bestemt synkront snit af sprogs sociale historie som SPROGET SELV.
Et erkendelsesmæssigt, videnskabeligt, pædagogisk, metodologisk, politisk og kulturelt fatalt skred i begreb om sprog og sprogvidenskab, som desværre i virkningshistorien

har domineret ikke alene de institutionaliserede videnskaber, men også sprogsyn hos "menige" sprogbrugere i de kulturer.
Sprog er blevet feticheret som individuafhængigt og som socialt uafhængigt.
De basale menneskelige forhold, som er afgørende for sprog som sprog, fjernes fra definitionen og begrebet om sprog, og det bliver så vanskeligt at forholde sig legalt og legitimt til sprogs genese, konstitution og funktion, fordi de forhold som bestemmer sprog er ekskluderet af de legale og legitime synsfelter. Når sprog fremstilles og begribes som selvdeterminerende og selvberoende, bliver spørgsmål om at gribe ind i sprog til absurde spørgsmål.

Når det lille barn fødes har hun allerede kommunikeret indre og ydre i flere måneder. Og hun har ikke gjort det som hvemsomhelst med hvem som helst. Hun er unik og har kommunikeret under unikke omstændigheder, hvor hun ikke frit har kunnet vælge roller i kommunikationen. Hun har ikke kunnet bytte plads med mor i dialogen og har ikke kunnet udskifte mor med en anden samtalepartner i mors sted. Hendes indre kommunikationssystem som f.eks. hendes sensomotoriske systemer har ikke udviklet sig uafhængigt af de ydre møder: Den indre erkendelse af den lille fods placering, styrke og grænser hænger intimt sammen med at den støder mod moderen og at moderen reagerer.

## REDUNDANS-begrebet

> A FEATURE (of sound, GRAMMAR, etc.) is redundant if its presence is unnecessary in order to identify a linguistic unit. (Crystal:258)

Redundansbegrebet har især udspring i den "økonomiske" informationsteori, hvor det drejer sig om at minimere mængden af informationsenheder mest muligt, fordi det koster kanal-kapacitet for hver enhed.

Imidlertid er redundans en betingelse for al sprogs udvikling og for enhver succesfuld kommunikation. Netop det forhold at noget kendt produceres sammen med noget mindre kendt eller ukendt er en betingelse for at forstå det ukendte. I snæver forstand er en definition redundant, fordi de to enheder på hver sin side af lighedstegnet jo netop hævdes at ækvivalere. Netop det forhold at forskellige enheder knyttes redundant til hinanden betinger at sprog fungerer som kommunikationsmiddel.

Der er dog gode grunde til at hæfte sig ved redundansbegrebet. Lad os se på nogle eksempler:

Mor siger til det to-årige barn: "Jeg er mor". Og måske siger hun også: "Jeg er din mor og du er mit barn". Barnet kender sin mor som mor, så på en måde er det redundant at sige, at hun er barnets mor. Men på den anden side er netop den slags ytringer med til at etablere sprogets betydning. Ytringen fortæller ikke barnet at mor er mor, men at det forhold som barnet kender som mor i dét sprog udtrykkes som "mor".

På det pragmatiske niveau - og en side af det semantiske - kender barnet udtrykkets betydning. På det grammatiske - og en side af det semantiske - er barnet ikke anset for sikker i betydningen af det sproglige udtryk "mor". Men netop associationen hos barnet af den pragmatiske og den grammatiske betydning er et afgørende moment i barnets grammatiske og pragmatiske udvikling.
Det grammatiske kommer ind som redundant i forhold til det pragmatiske for den der kender begge planer. Men det er ikke spor redundant for den der ikke gør det.
Her ligner redundansproblematikken iøvrigt klichéproblematikken: en kliché er en kliché for dem, der har netop dén fortrolighed med udtrykket der gør det til en kliché, mens det er originalt for den, der møder udtrykket første gang.
Det første eksempel bruger jeg til at vise, at spørgsmålet om redundans går på tværs af det grammatiske, semantiske og pragmatiske niveau.

Udviklingen af reference som sproglig funktion hænger sammen med redundansen mellem det grammatiske og det pragmatiske: at du benævner sprogligt noget som iøvrigt er udpeget pragmatisk (og semantisk). Du kan fortælle hvad forhold hedder i sproget, når du samtidig kan henvise til forholdet pragmatisk. Når så sproget gennem erfaringer og hukommelse er etableret, får udtrykket "Jeg er mor" en anden betydning, såsom at understrege at mor er mor og dermed give det forhold en særlig betydning. Hvis barnet véd, at mor er mor, er det ikke nødvendigvis overflødig information, mor giver ved at sige udtrykket, men netop en specifik reminder om særlige implikationer ved mors status i forhold til barnet.

Det andet eksempel sprogliggør relationen mellem mor og barn. Hvis hun er din mor, så er du hendes barn. Det er to sider af et heterogent modsætningsforhold der bringes på sproglig formel. På en måde implicerer "Jeg er din mor" at "Du er mit barn", men denne implikation bliver netop formuleret i sammensætningen af de to udtryk. Det sidste udtryk er på én måde overflødigt, på en anden måde er det konstituerende for grammatikken og semantikken. Afgørelsen af, om det er overflødig information, beror på hvad der er det væsentlige i kommunikationen. To grammatiske udtryk bringes via ækvivalenssætningen i et bestemt forhold til hinanden.

Spørgsmålet om redundans er et spørgsmål om, hvad sagen og kommunikationen drejer sig om, og således en såre politisk og hermeneutisk opgave. Først når du ved hvem der er involveret som dialogdeltagere, og hvad der har prominens som referent kan du sige hvad der er redundant i den strenge definition.
I dansk rigsmål er der ikke nogen der hedder "Boul", så i den sammenhæng er det ikke særligt vigtigt at kunne skelne skarpt mellem P og B. Men netop i virkeligt sprog og virkelig kommunikation kan du udtrykke en hel del ved at kalde Poul for Boul: Du kan udtrykke din egen manglende artikulationsevne, men hvis du i øvrigt demonstrerer at

du udmærket evner at artikulere b og p distinkt, vil du med "Boul"-udtrykket artikulere en ganske særlig mening i forhold til Poul. Du vil med andre ord kunne bruge Boul til at karakterisere din holdning til Poul med, eller din artikulation vil blive brugt til at karakterisere dig med.
Ud fra en rigsmålsnormeret økonomisk kalkule behøver en informationskanal ikke at kunne separere p og b i den position, men i levende naturlig kommunikation bruges distinktionen til at kommunikere særlige betydninger. Hvad der er unødvendigt til at identificere en lingvistisk enhed hænger uløseligt sammen med, hvad de lingvistiske enheder bruges til.

Jeg skal tydeliggøre den kulturhistoriske pointe:

Det nyfødte barn kender sandsynligvis allerede familien på stemmerne, og en hvilkensomhelst mediemæssig transformation af familiens ytringer vil savne enhver ækvivalens.
En nok så omhyggelig fonetisk transcription af fars ytringer vil være ukendelig for barnet som fars ytringer. Vi kender vore bekendte på stemmen, så godt at vi i telefonen kan sige "Det er mig". Udtrykket siger lingvistisk grammatisk ikke ret meget, hvis man ikke véd hvem der taler. Men stemmen indeholder så meget bekendt at referencen kan tolkes.
Hvis vi i radioen hører en person omtale kvindernes vanskelige vilkår, kan vi normalt høre om det er en kvinde eller en mand der taler, og normalt også nogenlunde alderen på personen.
Stemmen indebærer information sammenvævet med de lingvistiske signaler, og de lingvistiske enheder hænger uløseligt sammen med de stemmemæssige kvaliteter.
Hvis der ligger en notits til mig om at "Jeg er hjemme kl. 14" behøver den ikke være underskrevet, hvis jeg kender personens håndskrift. Håndskriften indeholder information sammenvævet med det lingvistiske udtryk. En underskrift ville være redundant, ikke i snæver lingvistisk forstand, men i kommunikationsmæssig forstand.

Hvis notitsen er maskinskrevet, er identifikationen måske lidt vanskeligere. Men inden for kriminologien er det ikke spor ukendt at efterspore forfatteren af "anonyme" maskinskrevne budskaber. Og det er det heller ikke for menigmand: maskinen kan identificeres og jeg véd, hvem der skriver på sådan en maskine. Ja, selv om maskinen måske ikke just prominent identificeres, så kan jeg ofte kende mine venner og bekendte på layoutet. Maskinetypografien og layoutet indeholder information.
Men kommer jeg hjem til en dataskærm, som uniformt printer et hvilket som helst budskab og møder udtrykket: "Jeg er hjemme kl. 14", uden signatur, så er der ikke noget direkte i udtrykket som gør at jeg kan identificere betydningen.
Og dog. Selv her - i mangel af afsenderidentifikation dvs i mangel af ekspliciteringen af det deictiske "jeg" - vil jeg nok normalt vide, hvem der kan udelade nærmere præsentation i denne kontekst.
Selv hvor informationsteknologien ville finde afsendermarkering ikke-redundant, ville den i min sammenhæng være redundant.
Hvis der i avisen står "Jeg kommer kl. 14" vil det for de fleste være uforståeligt; men det bruges faktisk som præcis kommunikation mellem personer der på forhånd véd, at når der står det i den og den avis, så kommer den og den på det og det sted på den og den dag kl. 14.

Spørgsmålet om hvad der er redundant er et spørgsmål der ikke kan afklares inden for grammatikkens grænser, men implicerer kontekstuelle pragmatiske bestemmelser: under de og de betingelser er det og det redundant.

Hvad der skal med i en reduceret - omformet - udgave af kommunikationen, afhænger af hvad der skal prioriteres i kommunikationen.

Der findes ikke træk som i sig selv er redundante.

Redundans anskuet som overflødig er fjernt fra de levende sprog, hvor gentagelser og forskellige aspekter

lægges bevidst og ubevidst ind i definitionerne. Ja, selv det lille barn bruger jo som bekendt gentagelser, "reduplikationer", som et anerkendt væsentligt led i den sproglige udvikling. Fordoblingen er ikke en fejl eller en overflødighed, men netop et udtryk for en særlig understregning. "Denne-denne", siger det lille barn, når det bruger pronominet deictisk og demonstrativt.
"Denne-denne" er for den to-årige ikke redundant, men et klart og systematisk udtryk for en dobbelthenvisning af deictisk karakter.

## REFERENCE: et nøglebegreb i sprogteori

Det er sprogets væsen at vi bruger det til at referere med. Sprog er refererende på flere niveauer, og det der holder referencerne er sprogbrugerne i dialogen.
Når jeg i det følgende taler om sprogs forskellige referencesystemer, er det hele tiden under den dialektiske bestemmelse, at sprog eksisterer i henvendelsen, DIRECTION. Den intersubjektive, sociale henvendelse, som bærer sprog som sprog, ligger til grund for sprogs (øvrige) referentielle systemer og funktioner. Henvendelsen, eller the direction, etablerer en reference til sprog som referentielt eller referentielle system.

For at bruge sproget referentielt, skal du etablere orienteringen og opmærksomheden hos din samtalepartner imod sproget som middel til reference.
Det lille barn ser på dine øjne og lærer efterhånden at følge dine øjnes retning. Når du opmærksomt kigger i en bestemt retning vil barnet efterhånden kigge samme sted. Du bruger her øjnene som middel til reference og referencen fungerer kommunikativt, når barnet anerkender eller reagerer på øjnene som retningsbestemmer for opmærksomheden. Øjnene fungerer referentielt, når samtalepartnerne bruger dem referentielt: øjenkontakten, den

henvendende sociale relation, glider fra kontakten til referencen.
Det er ikke kun det lille barn der bruger øjnene referentielt, det gør voksne også, og personens kropslige orientering er basal i kommunikation. Hvís kroppe der fungerer prominent referentielt, er et spørgsmål om hvém vi reagerer på som prominente personer: far kigger den ene vej, mor kigger den anden vej, hvor barnet kigger hen afhænger af hvem barnet identificerer som prominent, aktuelt eller dominerende.

Den sociale, interpersonelle reference er med i al kommunikation, også i enhver sproglig kommunikation, omend den formes forskelligt i forskellige kommunikationsformer. Den udnyttes undertiden strategisk/taktisk, åbent/skjult, bevidst/ubevidst, fungerer prominent eller quasi-neutralt. Den quasi-neutrale social-reference er hverken mere hyppig eller mere velegnet som basis for de øvrige referentielle funktioner. Den er ej heller udtryk for ensarthed hos dialogparterne, men netop blot en aktuel "accept" af socialrelationen og kommunikationsformen som out-of-question; men den er der, og kan naturligvis bringes i fokus nårsomhelst i kommunikationen som proces af den ene eller den anden eller andre.
Det afgørende er at socialreferencen og referencen til midlet som referentielt middel er med i kommunikationen og de øvrige referencer som identificerede. F.eks. skal du også lige høre lidt i radioen, før du identificerer om det er engelsk, der nu tales, og først når denne identifikation er sket, går du reelt i gang med interpretationen. (Som regel foregår denne proces ikke så liniært som her beskrevet: den ontologiske interpretation og den hermeneutiske er dialektisk bestemte, logisk og historisk.)

Med din krop og social- og middelreferencen refererer du videre til andre objekter: du kigger f.eks. på en pipfugl, barnet følger direktionen og kigger på pipfuglen.
Før-sproglig kommunikation, der er referentiel og middelbar, er allerede socialt formet.

En god basis for den "nominalistiske" sprogfunktion:
Der er skabt tradition for, at du kommunikerer en fokusering på et ydre emne, som herved gøres til objekt for referencen, hvor øjet med-refererende ledsages af stemmen, der siger "pipfugl".
Sproget som referentielt går ind som kropslig formet reference til objekter på basis af at kommunikationen og betydningen allerede er introduceret. På en måde kan vi sige, at det er den allerede etablerede kommunikation og betydning der refererer til sproget i sprogets etableringsfase, ikke omvendt. På en måde er sproget objekt for referencen i denne fase, det er sproget der bliver defineret for det lille barn. Det er så at sige sproget, der er referenten, og de øvrige forhold, der refererer til sproget.

Nu siger jeg ikke at denne fremstilling af udviklingen af den "nominalistiske" sprogfunktion, dvs hvor sprog knyttes som "etiketter" på en allerede kendt og kategoriseret virkelighed, er en hel sandhed. I virkeligheden forløber denne udviklingsfase komplekst, og som med de øvrige forhold er der retteligen tale om en dialektik, hvor sproget defineres af de øvrige forhold, og hvor den, der bruger sproget til at definere de øvrige forhold med, også gør sproget referentielt og kategoriserende. Det kan også siges på den måde, at når et objekt og en betydning får en etikette, så får objektet og betydningen en ny værensdimension.
På samme måde som dét, far kigger efter, bliver prominent ved at far kigger efter det, bliver forskellige objekter netop hen ad vejen prominente ved at far og andre benævner dem.

Hvad der i denne fase dominerer som referent og refererende, dvs hvad der for barnet aktuelt har status som objekt og medium, ligger ikke fast, og det afgørende er netop opdagelsen og udviklingen af den dialektiske reference-relation.

Barnet udvikler og får udviklet et associeret forhold

mellem sit forhold til konteksten og sit forhold til teksten, og denne udvikling finder sted igennem barnets primære sociale relationer.

I fostertilstanden, i den senere fase, hører barnet lyd og stemmer "udefra", og forholder sig til dem med mors forholden sig som ganske givet følelig medoplevelse. Barnets forhold til lydene og stemmerne medformes af mors forhold, altså en allerede socialt reflekteret oplevelse og værdiformning af de ydre impulser.
Heller ikke i den førsproglige fase er barnet blot overfor et ord og et objekt, men samtidig overfor far som person, der forholder sig til ordet og objektet og barnet med hele sin personlige holdning og værdisætning, og jeg vil æde min hat på, at barnet både registrerer fars værdiformninger og bevarer dem i ord-objekt-associationshukommelsen. Med sproget læres og repeteres forældrenes værdiformninger, eller mindre enøjet: Forældrene og barnet kommunikerer også visse værdier og skaber værdier under samværet og samvirksomhederne, og ordene såvel som objekterne er sammenvævet med værdiforholdene. Ikke sådan at forstå, at barnet så blot lærer ét værdiforhold, thi det ville nemlig implicere, at barnet og forældrene forholdt sig værdimæssigt ens. Nej, barnet lærer netop en hel del om værdiforholdenes modsætningsfyldte karakter, herunder modsætningen mellem, hvad barnet opfatter som godt og skidt, og hvad forældrene (sammen og hver for sig) opfatter som godt og skidt; altså modsætningen mellem individuel mening og socialbetydning.
At denne modsætning er af dialektisk art opleves sikkert også: Barnet synes først at det er skægt at trække far i skægget, men hvis han i tilstrækkelig grad ikke synes det er spor skægt, gør han noget, som gør at barnet holder op med at synes, at det er så skægt. Og omvendt var far ikke særlig interesseret i at gynge, men blev det ved at barnets fryd lærte ham nye eller glemte værdier. "Gyng-gang" blev socialt værdifuldt i positiv forstand, og det at rive far i skægget blev socialt negativt.

Positive og negative sociale sanktioner er med til at forme individets individuelle og sociale værdisæt, men næppe nogensinde i stand til at ophæve dialektikken og dobbeltheden. Det lille barn får nok formet sine individuelle forhold til verden af forældrene som primære sociale agenter, men får næppe elimineret sine individuelle ejendommeligheder.

Referencen mellem sprog og kontekst udvikles altså sammen med og i individuelle og sociale dialektiske forhold, og sprogs referentielle funktion er ydermere forberedt og introduceret gennem referencer uden sproglige midler.
Det forekommer mig at være meget vigtigt, at sprog udvikles og læres under særdeles unikke historiske betingelser af hvert eneste individ, og at det i første omgang er disse unikke betingelser, der definerer sproget for individet.
Det gør det lidt underligt eller vanskeligt at skulle tage forestillingen om sproget som et stabilt, homogent system fælles for alle kompetente sprogbrugere særligt alvorligt.
Lad os dog forestille os, at der fandtes ét sådan sprog, og det var det sprog som vi alle lærte, så ville vi dog immervæk alligevel ifølge mine foregående ræsonnementer og analyser, have lært og udviklet vore forhold til dette sprog unikt historisk forskelligt. Sproget betyder noget forskelligt alt efter hvad vi har "lært" at det betyder, og hvad vil det så sige at det er det samme sprog. Det er en underlig forestilling om sprog, der pukker på sprogets egen identitet, uafhængigt af hvad sprogbrugerne giver det af form, status, betydning, værdi, funktion igennem vores produktion, kommunikation og konsumtion af sproglige ytringer.
Men det vedrører nok især den næste reference, som jeg vil sætte i fokus, nemlig "ords indbyrdes referencer", som i hovedsagen er det som syntax og grammatik beskæftiger sig med i den traditionelle sprogvidenskab.

Jeg kommer først til den referenceform nu, fordi de øvrige før omtalte historisk og logisk kommer først i menneskets onto- og fylogenese og fordi de er konstituenter i al kommunikation og således også basis for "ords indbyrdes referencer". Hermed afskriver jeg ikke, at der er et dialektisk historisk og logisk forhold mellem "ords indbyrdes referencer" og de kontekstuelle referencer, men jeg afskriver netop at "ords indbyrdes referencer" logisk og historisk kan eksistere uafhængigt af de andre. Jeg afskriver heller ikke, at "ords indbyrdes referencer" i visse kontekster fungerer som aktuelt dominerende reference. Det gælder f.eks. ved visse eksaminer.
Men det ville være en beklagelig realitet, hvis vore kontekster i dominerende grad var sådanne der gjorde "ords indbyrdes referencer" til det prominent betydningsfulde. Og en lingvistik kan udmærket være en lingvistik uden at forfalde til denne monomane optagethed af en enkelt sprogfunktion, og kan netop blive så meget mere interessant ved at kunne definere de forskellige funktioners afhængigheder og muligheder, uden samtidig at postulere en verden der ikke er andet end ord. Ordene og sprogene har betydningsfulde og betydningsbestemmende funktioner i vor livsverden, og vi er heldigvis i stand til at bruge og udvikle dem, fordi vores livsverden iøvrigt er livskraftig og energisk. Hvorfor så operere med forestillingen om at den er død og statisk for at puste liv i sproget? Sprogvidenskaben har et levende objekt, når vi ikke ekskluderer eller neutraliserer (neutroniserer) de kontekster som er eksistensbetingelser for sprog.

Som det vil fremgå af det følgende - og som de fleste véd i forvejen - så er "ords indbyrdes referencer" eller "sprogets eget system" ikke mere operationalisérbare eller formalisérbare som videnskabelig genstand end de øvrige referencer, og de giver ikke i nogen interessant eller acceptabel forstand lingvistikken et mere autonomt (real)-objekt. Den lingvistik, som har knyttet lingvistikkens identitet sammen med syntaxens autonomi og sprogets iden-

titet med samme, har gjort såvel lingvistikken som sproget en modebestemt bjørnetjeneste. Det svarer til den nationaløkonomi, der intet kender til hvordan værdier skabes, men som alene har skabt sig nogle værdier ved at kunne bogføre værdier.
Trods denne karakteristik vil jeg alligevel se på "ords indbyrdes referencer" som en seriøs og vital funktion i sprog og vores livsverden (ligesom jeg da også mener at nationaløkonomisk bogholderi kan have fornuftig mening og betydning).

## "Ordenes indbyrdes reference"
## COTEKSTUEL reference og (IN)TEKSTUEL reference

Når jeg nu sammen med barnet har etableret referencen mellem mit (og barnets gentagede) udtryk "pipfugl" og den og de pipfugle vi kiggede på sammen, så er referencen blevet relativt stabil, når jeg og barnet kan sige "pipfugl" i en opfordrende eller spørgende tone. Så ved jeg og barnet, at henvendelsen drejer sig om at vi skal orientere os mod at finde en pipfugl. "Pipfugl" kommer til at referere til "pipfugl", som det brugtes i tidligere kontekst(er), og således også til (momenter af) disse kontekster.
Jeg er her omhyggelig med at fremstille ord-ord-referencen som også en (eller "flere") kontekstreference(r).
Og det er på flere måder betydningsfuldt:

Det er min erfaring, at det er et åbent spørgsmål, om det lige netop er en pipfugl, barnet søger, eller om det søger lignende hyggelige situationer, som dengang vi sammen forholdt os til pipfuglen. Med "pipfugl" refererer barnet COTEKSTUELT til et erindret tidligere sprogligt udtryk og er tydeligvis spændt på om jeg også erindrer. Her er barnet afhængig af at det netop er mig, barnet taler med, fordi det er mig barnet har oplevet den tidligere situation sammen med, sådan at jeg også har temmelig gode muligheder for at vide, hvilke kontekster der for barnet er relevant for tolkningen af "pipfugl".

Selv om barnet udmærket har fattet at VI bruger udtrykket specifikt om den del af konteksten, som pipfuglen udgjorde, og som gjorde pipfuglen og udtrykket "pipfuglen" prominent på en særlig måde, så har jeg ofte oplevet, at barnets interesse for pipfuglen som prominent svinder betydeligt, hvis jeg (eller andre) i den nu aktuelle situation gør "pipfuglen" til en anden reference. F.eks. hvis jeg eller en anden siger: "Det hedder ikke "pipfugl" men "fugl"!" eller "Næh, kan du sige "pipfugl"." Barnets prominente reference mødes af samtalepartnernes prominente referencer, og sådan er det jo.
Alligevel betoner jeg, at for det barn, jeg refererer til her, er "pipfugl" stadigvæk et fortættet symbol for særlige situationer, hvor far og datter udforsker verden sammen. En prøve er her, som andre steder i lingvistikken, KOMMUTATIONSPRØVEN: Når barnet siger "pipfugl" i dén tone, så kan hun udmærket acceptere, at det er helt andre forhold vi går igang med at udforske sammen, mens hun ikke accepterer, at jeg bare henviser til, at der ikke er nogen pipfugl her og nu. Denne prøve antyder, at referencen - den cotekstuelle reference - nok implicerer pipfuglen som et objekt, men at den genetiske kontekstreference stadig dominerer. Det vil sige at pipfuglen bedre kan erstattes eller udskiftes med andre objekter, end konteksten kan udskiftes med andre kontekster.

Efterhånden som barnet møder "pipfugl" og pipfugl i mange forskellige kontekster bliver referencen selvfølgelig også mærket anderledes. Men det betyder ikke at referencen bliver kontekstneutral - hverken neutral i forhold til den aktuelle kontekst eller i forhold til de cotekstuelle kontekster, men netop at referencen bliver kompliceret i og af flere kontekstreferencer.

Min påstand går altså på, at udtrykket og cotekstreferencen bliver knyttet sammen med flere kontekstreferencer, som etablerer systemer af barnets forhold til udtrykket og objektet, og at disse - barnets cotekstuelle rekursbasis - er med i barnets senere individuelle meninger og forhold til sociale betydninger af den cotekstuelle reference.

Det passer iøvrigt godt til psykologiske og psykoanalytiske erfaringer: Ofte er afgørende associationsmønstre knyttet til bestemte ord og objekter, og destruktive associationsmønstre kan med held opløses gennem en systematisk erindring af de kontekster som er blevet "hængende", og konstruktive associationer kan gøres produktive gennem lignende analyser.

Desværre er sådanne indsigter normalt blevet knyttet sammen med identifikation af individet som abnormt, ud fra devisen om, at det normale individ ikke har dybe kontekstuelle erfaringer knyttet sammen med dets cotekstuelle referencer. Det er desværre en normal foreteelse i vores dialektikafvisende kultur: Det normale og den normale er defineret eksklusivt i forhold til den og det unormale, og angsten for det unormale blokerer for indsigter i normalitetens virkelige funktioner og kritiske grænser. Du er enten normal eller unormal: Enten har du slet ingen afhængighed af din tidligere specifikke afhængighed, eller også har du en sygelig afhængighed. Enten kender du intet til voldelige træk hos dig selv, eller også er du kriminel forbryder. Enten bruger du sproget rent sprogligt, eller også tæller dine sproglige produktioner og tolkninger som dubiøse, som ekstremt subjektive, som ikke socialt gyldige. Enten-eller-logikken har haft en kedelig dominans i vores kultur - teoretisk og praktisk.

Cotekstuel reference er ytringens reference med tidligere ytringer. Tidligere ytringer, som er erindret, internaliserede, definerer jeg som co-tekster for de aktuelle ytringer.
Som jeg har betonet er disse co-tekster etableret gennem tidligere dialoger og sammenvævet med deres kontekster.
Når du med en aktuel ytring trækker på erfaringer med tidligere ytringer, trækker du også på dine hidtidige kontekst-erfaringer.
To (eller flere) der taler sammen, trækker på to (eller flere) systemer af co-tekster og disses kontekster. Hvert individ har sine særlige individuelle co-tekst- og kontekst-

systemer, og enhver kommunikation mellem personer implicerer forskellige co-tekst- og kontekst-systemer og dermed forbundne værdi- og betydningsorienteringer.

Den aktuelle ytring foregår i en aktuel kontekst og implicerer erindrede tidligere kontekster og ytringer. Det er personerne, der etablerer ytringens referencer i den aktuelle kontekst og ytringens referencer med tidligere ytringer og kontekster, og personerne gør det med de cotekster, de nu hver især har og som aktualiseres af den aktuelle kontekst, eller som de aktualiserer i den aktuelle kontekst.
Den aktuelle ytring har således individuelt specifikke co-tekster som implikation sammen med den aktuelle kontekst. Hvilke værdier der dominerer, hvilke betydninger der dominerer produktionen, kommunikationen og konsumtionen af den aktuelle ytring bestemmes dialektisk mellem de involverede personer og mellem deres aktuelle konstitution og geneser. Somme tider dominerer den aktuelle kontekst, somme tider geneserne, og aldrig uafhængigt af hinanden.

En aktuel ytring kan virke stærkt og så at sige revolutionere den hidtidige konstitution af betydninger og værdier, men den finder sted på basis af de hidtidige og de forsvinder næppe, omend de måske forskydes eller fortrænges ad hoc eller mere permanent. Og med hertil hører også dialektikken mellem de for individet indre og ydre modsætninger: De etablerede co-tekster såvel som den aktuelle ytring og kontekst får individuel mening og social betydning gennem de ydre positive og negative sanktioner og den indre effekt heraf, og de ydre aktioner og reaktioner bliver til positive og negative sanktioner, dialektisk bestemt af individets aktioner og reaktioner.

Individets LEKSIKON forstået som individets co-tekstuelle ord-hukommelse fungerer med som referencesystem i den aktuelle samtale. I og med mit begreb om referencesystemers dialektiske karakter, kan jeg klarere udtrykke, at de cotekstuelle leksikon-systemer bliver reproduceret

og omproduceret i de aktuelle dialoger. Ikke blot sådan, at der kommer nye ord eller betydninger til, som lægger sig additivt til de tidligere, men også sådan at den nye dialog mere eller mindre revolutionært vender op og ned på tidligere værdier, betydninger og prominensforhold. Selv om visse momenter ikke berøres direkte af radikale ændringer af andre momenter i co-tekst-referencesystemerne, hævder jeg, at der sker ændringer i ethvert moment i systemet i enhver kommunikation, at hele systemet så at sige er på spil med deltagelsen i kommunikationen.

Med denne generelle påstand bliver det interessante selvfølgelig at etablere begreber og kriterier for KRITISKE GRÆNSER for co-tekst-momenters (f.eks. enkelte ords) og co-tekst-systemers identitet. Når jeg betoner enhver kommunikations forandrende karakter (både processuelt og produkt-mæssigt), bliver det interessante ikke, at der sker forandringer, men det interessante bliver, hvilke forandringer der er kritiske. Og her vil jeg føje til, at en forandring, også en kritisk, ofte viser sig længe efter dén aktuelle situation, der etablerede forandringen.

Sådan er det med det førsproglige barns overgang til at være sprogbruger, og sådan er det også senere igennem livet.
Individets såkaldte lingvistiske kompetence (som traditionelle lingvister prøver at definere uafhængigt af individets kommunikative kompetence) er selvfølgelig forbundet med den status, individets co-tekstuelle referencer har og får for og med individets kommunikative aktiviteter. Men vores begreb om cotekstuel reference afviger på flere afgørende måder fra det traditionelle begreb om lingvistisk kompetence, som er og bliver et ikke særligt oplysende eller opløsende begreb om de komplekse forhold, som det angiveligt skulle være begreb om.
Når de taler om individets lingvistiske kompetence, mener de i virkeligheden individets kapacitet i forhold til en (mere eller mindre klart) defineret social norm for kommunikativ aktivitet i forbindelse med lingvistiske midler.

Individuel og social, lingvistisk og kommunikativ misforstås ud fra de traditionelle dualistiske begreber.

Barnet bliver efterhånden opmærksom på de sproglige enheders og sammenhænges cotekstuelle referencer, som referencer der undertiden er prominente i kommunikationerne. Og det møder forskellige brug af sproglige udtryk, som det ellers identificerer som identiske. Igennem de forskellige kontekster og igennem forskellige dialoger med de samme personer og forskellige personer, bliver ordene brugt forskelligt med betydninger og værdier og kontekstuelle referencer, der varierer.
Barnets cotekst-referencer støder på andres cotekst-referencer. Barnets ytring: "Sådan hedder det i mit sprog!" er en identifikation af, at forskellige personer har forskellige sprog, og at det ikke altid er sagen at gå på kompromis. Fasen er præget af, at barnet opdager, hvad der går an i visse sociale sammenhænge og hvad der ikke går an af mere eller mindre dramatiske konfrontationer mellem barnets individuelle meninger og de sociale betydninger. De forskellige sociale betydninger viser sig bl.a. som forskellige positive og negative sanktionssystemer.

Repeterer vi forløbet fra fostertilstanden til nu, så sker der en successiv kontinuert og diskontinuert udvikling i og af barnets kommunikation og senere sprog, hvor så at sige flere personer og flere aktiviteter kommer ind som helt eller delvis nye med mere eller mindre revolutionerende effekt. Igennem de forskellige interaktioner og kommunikationer - med og via mor, med og via far og søskende og mor, med og via den fysiske omverden (og måske den metafysiske), med og via familie og venner iøvrigt, med og via mere eller mindre stabilt knyttede andre personer, måske igennem flere forskellige institutioner - etableres et første relativt stabilt system af sociale co-tekster i dialektisk forhold til barnets individuelle meninger, ytringer og tolkninger. Barnet begynder at bruge sprog med relativt stabile cotekstuelle referencer igennem forskelligartede kontekster.

Det fremgår af mine definitioner og analyser af co-tekst-referencen, at co-tekster er heterogene og etablerede før den aktuelle samtale. Herved kommer der et særligt ironisk forhold frem, når vi sammenligner den traditionelle lingvistiks begreb om "la langue" over for "la parole": "la langue" er traditionelt knyttet sammen med forestillingen om synkroni, med betoningen af, at begrebet er udviklet i modsætning til den hidtidige sprog-historiske orientering i filologierne. La langue som en synkron, statisk model, overfor det levende og fluktuerende la parole. (Se COURS.) Eller den chomskyanske variant: competence som et underliggende system af generative processer, overfor performance som den aktualiserede diskurs.
La langue og competence som stabile (ahistoriske) systemer, der defineres som kontekstuafhængige og hævet over sprogbrugeren, som altid kun ufuldstændigt har del i hele the competence, og mere eller mindre ufuldstændigt og ukorrekt aktualiserer systemet i samtalen som taler eller lytter (eller observatør). Altså idealiserede begreber, som er konciperet som ahistoriske og dog som prominent målestok for enhver diskurs, som med beklagelse afvises som videnskabelig genstand fordi den er heterogen, historisk og kontekstimpliceret og -implicerende.

På en ironisk måde kommer det gennem min analyse frem, at der i virkeligheden er betydelig mere synkroni i la parole/the performance end i la langue/the competence, og betydelig mere (for-)historie i la langue/the competence end de traditionelle begreber lader ane.

Med mine begreber antyder jeg, at der ikke er tale om en dualisme imellem et idealt system og de reale diskurser, men tværtimod om dialektikker mellem reale historier og reale dialoger.
Co-tekst-begrebet henviser til konstitutionelle forhold i individernes aktuelle sprog- og kommunikationsforhold, som er etableret gennem individernes biologiske, sociologiske og ideologiske geneser og ikke mere homogent og

konfliktfrit end individerne og socialformationerne og ikke mere definitivt etableret eller determineret og determinerende. To individer har altid indbyrdes forskellige cotekster og det enkelte individs cotekstsystemer modificeres og revolutioneres gennem individets liv og levned af indre og ydre modsætninger og konflikter.

## Grammatikken er skabt og skabes af mennesker

I dette afsnit antyder jeg, at grammatik (og fonologi og morfologi) er virkelige sprogmodeller, som er skabt socialt og historisk, og som individer skaber gennem deres sociale og historiske liv. Jeg antyder veje til at forstå og definere også grammatik som rundet af menneskelig kommunikation, dvs at jeg ser gode grunde til at antage at grammatiske kategorier og "regler" er bundet dialektisk sammen med kommunikationers konstituenter.
I stedet for at tale om grammatikken som formél, betoner jeg at grammatikken er formaliseret kommunikation, og at jeg betragter de grammatiske grundkategorier som institueredе kommunikationskonstituenter.

Jeg har i det foregående understreget, at individets forhold til lyd og betydning formes gennem livstiden fra fostertilstanden, eller bedre: fosterlivet, for at udtrykke også denne periodes livlige dynamik.

Individets grundformer er ikke arbitrære, men netop formninger af individets reelle betingelser og aktiviteter. Form og substans (eller hvilke termer der nu er brugt) er ikke dualistiske, men indbyrdes dialektiske, dvs ikke uafhængige af hinanden.
Nuvel, verden over er der mange forskellige formninger af sprog og kommunikation, men så vidt vides, har vi alle trukket på vore menneskekroppes artikulationspotentialer temmelig ensartet, nemlig ved at bruge vore lunger, vejr-

trækning, strube, tunge (jvf. etymologien af lingua), tænder, læber, næse, ganesejl, mundhule etc. sammen med vore høreorganer til at udtrykke og tolke artikulerede udtryk. Og det har vi nok gjort, fordi vi nemt og genkendeligt kan bruge disse organer med stor artikulationsdifferenciering. Jeg har også understreget, at det lille barn først fikserer på øjnene og ansigtet. Tidligt, dvs ca. en halv snes dage efter fødslen, kommunikerer jeg dialogisk med mine børn med tunge og lyd og øjne og ører med 'turn-taking', dvs at vi skiftes til at dalre med tungen. Hendes "tilfældige" lyd og bevægelser imiterer jeg, hvorefter hun gen-imiterer, hun opdager, at hun med vilje kan styre og kontrollere lyd, og jeg vil tro, at det betyder meget at hun genkender lyd fra fostertiden, det lader hendes genkendelsesfrydefulde udtryk ane. De ligger også selv - børnene - og leger med lyd og organbevægelser, når jeg ikke er i dialog med dem. Det er nok ikke blot spontant, men netop nok delvis imitiationforsøg. Fonetik og fonologi er således ikke uafhængige af hinanden: menneskelige artikulationsorganer og sproglyd udvikles sammen, og vi kommunikerer dialog med hinanden ved at imitere hinandens lyd. Fatisk kommunikation eller intersubjektiv kommunikation i denne forstand før referentiel kommunikation. Også denne kommunikation er i en vis forstand symbolsk og referentiel, nemlig som symboliserende og refererende til kommunikation: vi kommer hinanden ved, vil godt ligne hinanden, vi samarbejder og leger sammen, vi er på bølgelængde.

Når jeg betoner, at de sproglyd vi gør os er nemme, ligger der en art økonomiprincip i det, energi-/socio-økonomi eller -økologi.
Lad mig springe til mere komplekse lydformer: ordene. Hvorfor hedder det mor og far og ko? Mens det hedder underdirektør? Hvorfor er nogle ord korte, mens andre er lange?
Hånd, øje, øre, fod, blod, rød, grøn, blå, brun, sort, hvid, gå, er, i, jeg, du, hun, han, den, de, her, nu osv er korte ord, fordi, hævder jeg, de i vore liv har været

NÆRE ord, nære som konstituenter for vore nære kommunikationer og sociale og biologiske liv. Mor og far var enkelt som mand og kone, mens min fars samleverske eller min mors nuværende samlever er meget mere komplekst og meget mere besværligt. Det er altså ikke kun den aktuelle økonomi, der bestemmer sprog, sprog har en lang og sejg historie.
Ko indtager endnu en prominent økonomisk plads ligesom hest og svin. Det er ikke fordi det er almindeligt at omgås heste, grise, kø'r og får (hører til min bondegård), men fordi det har været almindeligt. Sprog er fyldt med anakronismer, men det betyder ikke at det historisk er arbitrært, det er rundet af en lang kulturhistorie.
Ikke sådan, at en ko kun kunne komme til at hedde ko på et bestemt tidspunkt og sted i forhistorien, men sådan at det ville have været dårlig logik at kalde en ko for mælkevareproducent, fordi det ville have besværliggjort vores indbyrdes forhold til køer.
Køer har konstitueret danskeres kultur og er blevet institueret i vore endnu levende sprog. Økonomiprincippet bruges idag også bevidst og ubevidst taktisk og strategisk, når nye fænomener (skal) presses ind i vores kultur: EDB, EF, NATO, AIDS institueres som in-ord som kulturkonstituenter, ligesom TV, bil, narko for at nævne nogle få eksempler. Her er bil nok det mest "elegante" eksempel, som ganske let har kunnet fortrænge den økse, som hed(-der) bil, som prominent "umarkeret" redskabsreferent. De andre eksempler er kluntede og voldelige og som sådan ret gode udtryk for at økonomiprincipper mases igennem uden særlig følsomhed i forhold til andre logikker.

Historisk er de korte ord begrundet i, at de har været familiære og nære i de kulturperioder, hvor de blev instituerede. (Således er en LIX-prøve andet og mere end blot "læsbarhedsindex", nemlig også et mere omfattende kulturelt index.)

Jeg vil nu koncentrere mig om nogle særlige små ord, nemlig DEIXIS-ord, idet jeg hæfter mig ved, at de IKKE er blevet

anakronistiske. De har bevaret deres "økonomi" igennem kulturelle omformninger og er med god ret forblevet små ord, bruges hyppigt og konstitutivt. De hænger så at sige sammen med kommunikationens konstituenter.

Det drejer sig om DE PERSONLIGE PRONOMINER som viseligt er blevet benævnt jeg, du, den, det, hun, han; vi, I, de (osv igennem de forskellige "bøjninger"). Det er kommunikationens PERSONLIGE konstituenter, der er blevet institueret i grammatikken og ofte direkte i verbale ytringer.
Det drejer sig om TID- og STED-adverbierne nu, her, dér som er instituerede udtryk for kommunikationens topiske konstituenter.
Og det drejer sig om en hel række former af substantiver og verber: bekendtheds-, bestemtheds-morfemer, tidsbøjninger, aspekt, modus osv.
Instituerede ord og morfemer, der fungerer som identifikatorer af kommunikationens konstituenter og referenternes placering i forhold hertil. Udtrykket SÆTNING er i denne forbindelse et meget godt udtryk til angivelse af, at vi med de sproglige udtryk sætter noget på plads i kommunikationen.

Og her kommer grammatikken eksplicit ind som rammer om og i kommunikationens konstituenter: de instituerede størrelser og sammenhænge er analogiske i forhold til kommunikations-konstituenter:

Dialogen (den dialogiske kommunikation) er konstitueret af 1., 2. og 3. person, tid og sted, co-tekster og kontekster.
1. og 2. person er kommunikationens SUBJEKTER: Den der taler (1. person) er DEICTISK SUBJEKT, den der tiltales (2. person) er DEICTISK MED-SUBJEKT, jeg og du er grundkategorier i kommunikationen og udtrykker den heterogene social-relation, også selv om 1. og 2. person kan sammenfattes i et DEICTISK VI (du og jeg og vi to).

Ytringens subjekter er kommunikationens subjekter, jeg og du.

Ytringens subjekter er ikke altid instituerede i teksten: "(jeg siger til dig nu og her om det:) fint vejr idag".

"Fint vejr idag" instituerer ikke eksplicit de sociale deixis'er jeg og du. Alligevel er jeg og du konstituenter for den verbale eksplicitte ytring som subjekt og medsubjekt.
"Pipfugl" havde min datter og mig som kommunikationssubjekter, og vi OBJEKT-REFERERede til fuglen på basis heraf og ved hjælp af MEDIER. "Pipfuglen flyver væk" har også dialogdeltagerne som deictisk subjekt, men hvordan bliver fuglen til subjekt for at flyve? ("Væk" er her deictisk i forhold til hvor vi er.)

Her postulerer jeg, at grammatikaliserede subjekter og medsubjekter, objekter og verber, er dannet i analogi med vores kommunikationskonstituenter som en transformation og forskydning af de deictiske konstituenter og centrer til andre enheder og relationer.
"Du og jeg kigger på fuglen" tekstualiserer de deictiske konstituenter "jeg" og "du" og giver også udtryk for objektet, det deictiske "den" her specificeret som fuglen. Vi har altså subjekt og medsubjekt samt objekt. Desuden er MEDIUM for relationen mellem subjekter og objekter tekstualiseret som kigger på.
Det sproglige udtryk, som sætningen er, er også et medium, der ikke her er henvist eksplicit til, men som hviler på det underforståede "jeg siger nu og her til dig ved hjælp vores danske sprog: du og jeg kigger på fuglen".

"Fuglen flyver væk" har tekstualiseret fuglen som subjekt, og det hævder jeg kan komme fint istand på basis af, at vi holder rede på, hvor vi er henne i forhold til det deictiske udgangspunkt, nemlig som en række forskydninger, hvor vi "først" har de kommunikative konstituenter jeg og du som subjekter og den (fuglen) som objekt og kigger på eller benævner som medium. Når det er lokaliseret kan vi sammen flytte centrum hen til f.eks. objektet og gøre det til subjekt for andre medier og objekter.

Jeg hævder således, at de ægte grundformer for også de grammatiske kategorier subjekt, medsubjekt, medium og objekt er de deictiske former og substanser: "Jeg går" er grundform for "fuglen flyver". De grammatiske subjekt-, middel- og objektkategorier har basis i de kommunikative og udgør forskellige forskydninger og transformationer i forhold hertil. Det kan derfor ikke undre mig, at de fleste sprog har lavet (faste eller på anden måde markerede) pladser for s, v og o, for det er nemlig vigtigt at ordene ordnes i forhold til kommunikationens konstituenter.

I forskellige lande, egne og institutioner og familier bruger vi forholdet mellem grammatik og kommunikationens øvrige konstituenter på forskellig vis. Vi bruger også forskellige benævnelser for de nære livskonstituenter. Men vi bruger alle sammen dialektikken mellem kommunikative og sproglige deixis som basal i vore kommunikationer. Derfor er det lidt omsonst, at spørge efter hvad der kan udtrykkes ved hjælp af sproglige midler, eller i endnu mere outreret form at spørge efter hvad sproget (dette eller hint) kan udtrykke, uden at vi spørger og svarer i forhold til hvordan sproget bruges i de kulturelle sammenhænge, der drejer sig om.

Er engelsk et aspekt-sprog ligesom russisk, spurgte en doktorand og blev doktor på at vise, at aspekt også kan udtrykkes og bliver udtrykt på engelsk. Han viste også hvordan.
Det er skam udmærket at støde på et eller andet i et fremmed sprog som er grammatikaliseret på en anden måde end i et kendt sprog og så undres og få inspiration til at blive klarere på hvordan dette forhold bruges med det kendte sprog som middel.
Det er også godt at være klar på når vi skal lære fremmede sprog og når vi skal lære andre fremmede sprog.

Men det er min erfaring, at grammatikkerne ved at blive isoleret fra deres sammenhæng med kommunikationsformerne

bliver besværliggjorte og mystificerede, så det ofte for ELEVER bliver abstrakt algebra og ikke kommunikation, sagen og indlæringen kommer til at dreje sig om. Mit forslag er her, at vi med fordel kan tage udgangspunkt i, hvordan sprogbrugere i andre lande gebærder sig i forhold til kommunikationens konstituenter og starte med de deictiske enheder. Hvordan kan og bør jeg i et fremmed land definere mig selv og min samtalepartner, mit ærinde, og hvordan tolkes jeg i den ene og anden kommunikationsmåde, og hvordan kan og bør jeg tolke dem jeg samtaler med?

Det er en anden måde at udtrykke, at det går nok bedst med at lære at bruge et fremmed sprog, når vi på forhånd gør os klart, hvad det er vi vil bruge det til. Hvis vi starter med de reale vitale krav, skal vi nok lettere henadvejen udvikle mere distante perspektiver og formuleringer. Den modsatte vej er distancerende.

BIBLIOGRAFI

Aronson, E. 1984: *The Social Animal.* New York.

Bache, C. 1985: *Verbal Aspect. A General Theory and its Application to Present-Day English.* Odense Universitet.

Bang, J. Chr. 1974: *Lingva - Lingvist - Lingvistik,* Odense.

-- 1977: En marxistisk kritik af K.E.Løgstrups 'Vidde og prægnans', *Kredsen nr. 3,* Århus.

-- 1979: Om udviklingen af sprogvidenskabelige kompetencer og kvalifikationer, *Om anvendelse af sprogvidenskabelig viden i erhvervsfunktioner uden for skolesystemet. ROLIG-papir 16,* Roskilde Universitetscenter.

-- 1979b: Direkte og indirekte indhold i sprogsocialisationen i folkeskolen, *Papers from the 5th Scandinavian Conference on Linguistics.* Stockholm.

-- 1987a: *Deixis analysis. A dialectical method applied to Isac Dinesen/Karen Blixen, "Peter & Rosa".* Odense Universitet. Forthc.

-- 1987b: *Antydninger af en økologisk sprogteori. Et semantisk essay.* Odense Universitet.

Bang, J.Chr. *et al.* 1977: *Humaniora. Elementer til en humanistisk videnskabsteori. Teori og praksis nr. 7.* Grenå.

Bang, J.Chr. og J.Døør 1973: Language, Theory and Conditions for Production, *Pragmalinguistics. Theory and Practice.* Mouton: The Hague, 1979.

-- 1976: Om at have fat i den lange ende, *Analyser af moderne dansk lyrik bd. 1.* København.

-- 1977a: Humaniora. Teori og praktik. Om organisation af problemer og personer, *Teori og praksis nr. 7.* Grenå.

-- 1977b red.: *ASTA 3: Sprogfilosofi.* Odense Universitet.

-- 1977c: Sprogfilosofi og produktionsbetingelser for sprog, *ASTA 3: Sprogfilosofi.* Odense Universitet.

-- 1978: Language, Institutions and Classes, *Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics.*Odense.

-- 1979: Humanioras produktionsbetingelser, *Philosophia. Tidsskrift for filosofi 1-3,* Århus.

-- 1981: *Det lange og det korte. Om de videregående uddannelser i region Fyn.* Odense Universitet.

-- 1985: *Det lange og det kortere. - Et notat om humanistbekendtgørelsen og Odense Universitet. + Suppl.* Odense Universitet.

-- 1986a: A Dialectical Theory of Child Languages: Semantics, *Proceedings of the Ninth Scandinavian Conference of Linguistics.* Stockholm.

-- 1986b: Dialektiske modeller - et sprogteoretisk essay, *Profiler.* Odense Universitet.

-- 1986c: *Sprogteori II. - To essays om børnesprog og lingvistiske modeller.* Odense Universitet.

-- 1986d: Fra fordomme til norm. Nogle kritiske kommentarer til Paul Diderichsen og Elementær dansk grammatik, *Sætningsskemaet og dets stilling 50 år efter. Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori 16/17.* København.

-- 1987: Målenes Mål. Nogle teoretiske overvejelser over udforskningen af danske sprog, *1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog.* Århus.

Bang, J.Chr. & J.Døør *et al.*1972: *Rapport til det humanistiske fakultetsråd vedrørende Eksperiment i humanistisk basisuddannelse.* Odense Universitet.

Bang, J.Chr. & J.Døør & H.Perridon 1984: Three aspects of a Marxist Theory of Communicative Competence, *The Nordic Languages and Modern Linguistics. 5.* Århus.

-- 1985a: Lingvistikkens dobbeltnormering og dobbeltmoral. Et tekst- og samtaleanalytisk essay om sexismen hos Platon og traditionel lingvistik, *Papers from the Eighth Scandinavian Conference of Linguistics.* København.

-- 1985b: *Sprogteori. - To essays om samtaleanalyse.* Odense Universitet.

Bang, J. Chr. & J.Døør & R.Ulrichsen 1987a: Kommunikation om kommunikation. Klasseværelset, *Audiologopædisk Tidsskrift.* Århus.

-- 1987b: Dialectics of Discourse, *Proceedings from the xiv'th International Congress of Linguistics.* DDR-Berlin.

Basbøll, H. 1977: *Dansk fonetik og fonologi.* Odense Universitet.

Brown, G. & G. Yule 1983: *Discourse analysis.* Cambridge.

Bukdahl, J. K. 1978: Løgstrups sprogfilosofi i dagens kontekst. *Kredsen. Nr. 1.* Århus.

Bühler, K. 1934: *Sprachtheorie.* Jena.

Bøggild-Andersen, Boel 1987: Træk af lydproduktionen i det første leveår hos normale og fødselsskadede børn, *1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog.* Århus.

Chomsky, N. 1965: *Aspects of the Theory of Syntax.* MIT.

-- 1968: *Language and Mind.* MIT.

Coulter, J. 1979: *The Social Construction of Mind.* London.

*Cours de linguistique générale.* 1916. Eds. Bally & Sechehaye/de Mauro. Paris 1972.

Crystal, D. 1985: *A Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Oxford.

Diderichsen, P. 1946: *Elementær Dansk Grammatik.* København.

-- 1968: *Sprogsyn og sproglig opdragelse.* København.

Døør, J. 1973: *Historiefilosofi.* København.

-- 1982: Language, Dialectics & Linguistics. *Papers from the 6th Scandinavian Conference of Linguistics.* Trondheim.

Døør, J. *et al.: se* Bang, J. Chr. & J. Døør.

Garvey, Catherine 1984: *Children's Talk.* Oxford.

Halliday, M.A.K. 1973: *Explorations in the functions of language.* London.

-- 1975: *Learning How to Mean: explorations in the development of language.* London.

Hansen, E. 1977: *Dæmonernes Port.* København.

Harré, R. 1983: *Personal Being.* Oxford.

Hjelmslev, L. 1943: *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse.* København, 1966.

Hurford, J.R. & B. Heasley 1983: *Semantics: a course-book.* Cambridge.

Jakobson, R. 1960: Closing Statement: Linguistics and Poetics, *Style in Language.* Cambr. Mass.

Jansen, M. & J. Lund eds 1979: *Børnenes sprog - sprogene omkring børn.* København.

Kreckel, M. 1981: *Communicative acts and shared knowledge in natural discourse.* London.

Kuhn, Th. 1973: *Videnskabens revolutioner.* København.

Kunøe, M. 1972: *Barnesprog.* København.

Laing, R. D. 1964: *The Divided Self.* London

-- 1978: *Conversations with children.* Penguin.

Leech, G. 1974: *Semantics.* Penguin.

-- 1983: *Principles of Pragmatics.* London.

Leontjev, A. 1983: *Virksomhed, bevidsthed, personlighed.* København.

Levinson, S. C. 1983: *Pragmatics.* Cambridge.

Lyons, J. 1968: *Introduction to Theoretical Linguistics.* Cambridge.

-- 1977: *Semantics.* (2 vols) Cambridge.

-- 1981: *Language, Meaning and Context.* Fontana.

Løgstrup, K. E. 1976: *Vidde og prægnans.* København.

-- 1982: *System og Symbol. Essays.* København.

*MEW*

Palmer, F.R. 1981: *Semantics.* 2nd ed. Cambridge.

Plunkett, K. 1985: *Preliminary Approaches to Language Development.* Århus.

*Profiler.* Odense Universitet 1986.

Saussure, F. de 1972: *Cours de linguistique générale.* Paris.

Spender, Dale 1980: *Man Made Language.* London.

Togeby, O. 1977: *Om sprog.* København.

Ulrichsen, R. 1987: *Towards a psychology of the prenatal life.* Odense.

Ulrichsen, R. *et al.: se* Bang, J.Chr. & J. Døør.

Vygotsky, L. 1962: *Thought and Language.* MIT.

Wardhaugh, R. 1985: *How conversation works.* Oxford.




kr.73,00*
Odense Universitet Trykkeri
SDU.nr. 06.94.2000.214
3Oplag 100.02.00



Kr. 66.00**




ODENSE UNIVERSITETS TRYKKERI
U. nr. 06.94.6223
3. oplag 200.03.96

Jørgen Chr. Bang

# ANTYDNINGER AF EN ØKOLOGISK SPROGTEORI

- et semantisk essay

November 1987

Kr. 66.00**




ODENSE UNIVERSITETS TRYKKERI
U. nr. 06.94.6223
3. oplag 200.03.96

Jørgen Chr. Bang

# ANTYDNINGER AF EN ØKOLOGISK SPROGTEORI

- et semantisk essay

November 1987

Jørgen Chr. Bang:
ANTYDNINGER AF EN ØKOLOGISK SPROGTEORI
- ET SEMANTISK ESSAY
Nordisk Institut
Odense Universitet
November 1987
3. oplag: Marts 1996
ISBN: 87-89349-07-5




kr.73,00*
Odense Universitet Trykkeri
SDU.nr. 06.94.2000.214
3Oplag 100.02.00

